

آزادلیق قهرمانی

ع. شمیده

حیدر عمو او غلو

۱۹۷۲-۱۳۵۰

رداکتورو: ع. زنفوزی

گيريش

۱۹- نجو عصرين آخرلاريندان اعتبارا ايراندا انحصارچی سرمايه نين نفوذونون گوجلنمه سی وئولکه نين امپرياليست دولترين ياريم مستملکه سينه چوريلمه سی نتیجه سينده مملکتين اجتماعي- اقتصادي و سياسي حياتيندا، ائله جه ده ايران جمعيتينين قورولوشوندا باش ویرن دگيشيك ليکلر داها بارز شکلده ئوزونو گوسترمگه باشلاميشدير.

خلقين اونسوزدا چتين وضعيتی داها دا آغيرلاشميش و بودا اونون داخلي و خارجي استثمارچيلارا و ظلمکارلارا قارشى، بيرينجى نوبه ده ايسه چاروسيه سی و امپرياليست انگلستانين سياستى عليهينه مبارزه سينين گوجلنمه سينين اساس سببی اولموشدور.

۲۰- نجى عصرين اوللرينده ايران خلق کتله لرینين مبارزه سی ايرانلا قونشو اولان روسيه ده کی انقلابی حادثه لرین تاثیرى نتیجه سينده گنيش لنير و دامادا انکشاف ايدير. روسيه ده ۱۹۰۵- ۱۹۰۷- نجى ايللرده کی بورژوا- دموکراتيك انقلابين بلاواسطه تاثیرى آلتيندا ايراندا بوتون ئولکيه ياييلميش ۱۹۰۵- ۱۹۱۱- نجى ايللرين انقلابی حرکاتى گنيش لنير.

۱۹۰۵- ۱۹۱۱- نجى ايللر انقلابی بيرچوخ ايران تاريخچيسى، پولييسيست و ژورنالستلرينين اثرلرينده منعکس اولموشدور. لکن، اونلار (بورژوا مولقلری) بودورون انقلابی حادثه لرینده حرکاتين رهبرلرينين ترجمه حالينى بيرينجى يره چکير، ۱۹۰۵- ۱۹۱۱- نجى ايللر انقلابيندا آزقالا ان باشلجايیری اونلارا ويريرلر؛ ايران تاريخينين بودورونون و سونراکی دورلرين انقلابی حادثه لری همين مولقلرين اثرلرينده تصويری خاصيت د اشيير و اساسا مشهور شخصيتلر، قهرمانلار و دولت خادملرينين فعاليتينين نتیجه سی کیمی شرح ايديلير. ۱۹۰۵- ۱۹۱۱- نجى ايللر انقلابينين، ائله جه ده ۱۹۱۷- ۱۹۲۱- نجى ايللرين ملی آزادليق حرکاتينين شرحينده شخصيتلرين بئله حدينين

آرتیق شیشیردیلمه سی خلق کتله لرینین تاریخنن تک-تک شخصیتلرین تاریخی ایله عوض ایدیلمه سینه طرف آپاریر، ۱۹۰۵ - ۱۹۱۱ -نجی ایللر انقلابیندا، همچنین سونراکی حادثه لرده خلق کتله لرینین رولونو آزادلیر.

مارکسیزم - لنینیزم ثبوت ایدیر و تاریخی حقیقتلر تصدیق ایدیرکه، تاریخن اساس یارادیجیسی تک-تک شخصیتلر دگیل، خلق کتله لریدیرلر. (۱) لکن مارکسیزم - لنینیزم شخصیت پرستشی نظری و سیاسی جهتجه ضررلی بیر حادثه کیمی قطعی صورتده محکوم ایتمکه برابر تاریخی جریانلاردا، آیری-آیری ئولکه لرین اجتماعی حیاتیندا تک-تک شخصیتلرین رولونو هئچ بیر وقت انکار ایتمه میشس وانکار ایتیمیر؛ و، ای، لنین گوستیریردی: «حرکاتی تشکیل ایتمکه و اونا رهبرلیک ایتمکه قادراولان ئوز سیاسی رهبرلرینی، ئوز قاباقجیل نماینده لرینی یتیشدیرمه دن تاریخده هئچ بیر طبقه حکمرانلیغا نائل اولما بیلمه میشدیر» (۲) لکن مارکسیزم - لنینیزم بانیلری قید ایدیرلرکه، گورکملی شخصیتین یری، رولو و قدرتی اونون فعالیتین جمعیتین انکشافینین اویبکتیو قانونلاری ایله اویغون گلمه سیندن، اونون خلق کتله لری ایله علاقه لریندن، شخصی کیفیتلریندن، عقل، استعداد، تجربه و بیلیگیندن آسیلی اولور. مشهور شخصین فعالیتی اویبکتیو اجتماعی جریانین آزاد و شعورلو افاده سیدیر. گ، و، پلخانوف قید ایدیر: «بویوک آدام محض ابتکارلی شخص اولور، چونکه او، باشقالارینا نسبت دها اوزاغی گورور و ئوز گه لره گوره دها آرتیق طلبکارلیق ایدیر؛ او، جمعیتین ذهنی انکشافینین کچمیش حرکتی ایله نوبه به قویولان علمی مسئله لری حل ایدیر؛ او، اجتماعی مناسبتلرین کچمیش انکشافی نتیجه سینده عمله گلن زینتی اجتماعی طلبلری گوستیریر، او، بوظلبلرین ئوده نیلمه سی ابتکارینن ئوزعه ده سینه گوتورور». (۳)

سون ایللرده تاریخ علمی تاریخی ترجمه حال زانریندا بویوک آدیملار آتمیشدیر؛ آنجا ق شرق ئولکه لرینین، خصوصا یاخین واورتا شرقین گورکملی خادملرینین تاریخی ترجمه حالینا گللیکده، تاسفکه، بوساحه ده بویوک بوشلون واردیر.

۱- باخ: و. ای. لنین اثرلرینین کلیاتی. ۱۱-نجی جلد. ص. ۱۰۲: ۲۵-نجی جلد. ص. ۵۷، ۱۹۴: ۴۲-نجی جلد. ص. ۱۴۰ و ساید.

۲- و. ای. لنین اثرلرینین کلیاتی. ۴-نجو جلد. ص. ۲۷۵.

۳- گ. و. پله خانوف. سچیلیمیش فلسفی اثرلری. ۲-نجی جلد. دولت نشریاتی، مسکو، ۱۹۵۶. ص. ۲۲۲. (روس دیلینده)

سون ایللر عرضینده دنیانین بومنطقه سینده باش ویرن جوشغون حادثه لر، معین سیاسی شخصیتلرین و دولت خادملرینین رولوهمین مسئله نین ئوگره نیلمه — سینی تاکیدله طلب ایدیر. لاکن تاسف که، آخرزمانلاردا چخان بیرنجه مقاله دن باشقا هله ده بوساحده بوشلوق حسراولونور.

ایران خلقلری ئوزتاریخینده بیرچوخ انقلاب و دولت خادملری ایره لی چکمیشلر. تکجه عصریمیزین باشلانغیجیندان بوگونه قدر ایران خلقلری، حیاتیینی ئوز ئولکه سینین استقلال و چیچک لیمه سینه حصاریتمیش ستارخان، باقرخان، شیخ محمد خیابانی، سرهنگ محمد تقی خان پسیان، اسداله غفارزاده، دکتر تقی ارانی، سید جعفر بی شه وری، خسرو روزه و باشقالاری کیمی بیرچوخ مشهور انقلابچیلار یتیشدیرمیشلر، بوئولکه دن همچنین مالک المتکلمین، علی مسیو، دکتر محمد مصدق و سایر لر کیمی چوخلو گورکملی دولت خادملری و وطن پرورلر چخمیشدیر.

ئولکه نین امپریالیزم و داخلی ارتجاع اسارتیندن آزادلیغی اوغروندا چارپیشان مبارزلر جرگه سینده گورکملی یرلردن بیرى ایران و بین الخلق فعله و آزادلیق حرکاتینین مشهور خادمی، ایکى ایران انقلابینین اشتراکچىسى، سوسیال — دموکرات فرقه سینین، سونرالار ایسه ایران کومونیست فرقه سینین (۱) یارادیجیلاریندان بیرى اولان حیدر عمو اوغلو یا مخصوصلور. اونون حیات یولو خالق آراسیندن چخمیش و ئوز مقدراتینی آزادلیق مبارزه سی ایله باغلامیش اولان ایران دموکرات ضیالیلارینین ان یاخشى نماینده لرینین یولودور. حیدر عمو اوغلو نون حیات و فعالیتى محکم تئلرله ایران خلقلرینین آزادلیق حرکاتى ایله باغلی دیر.

حیدر عمو اوغلو نون انقلابى فعالیتى عصریمیزین باشلانغیجیندان (خصوصا ۱۹۰۵ — ۱۹۱۱ — نجى ایللر بیرینجى ایران انقلابى دورونده کى) جوشقون حادثه لردن باشلا یاراق اوکتوبر انقلابیندان سونرا کى ایلك ایللرین انقلابى حادثه لرینی احاطه ایدن مهم تاریخی مرحله لرده انکشاف ایتیشدیر. اونون فعالیتینین جغرافیسی اولوقجا گنیشدیر؛ او، تقریبا ایرانین بوتون شهرلرینه سفرا یتیمیش، روسیه ده یا شامیش و ایشله میش، ماوراء قافقاز و اورتا — آسیانین بوتون جمهوریلرینده، اوزمانکی روسیه نین باشلیجا انقلابى شهرلری — لنینقراد (پتروقراد) و مسکودا اوگموشلور. عصریمیزین بیرینجى ربعونون جوشقون انقلابى حادثه لری اونودنیانین مختلف گوشه لرینه آتیشدیر. او، دفعه لرله اوروپا ئولکه لری — انگلستان، فرانسه، آلمان، سویس، چکوسلوواکی و فنلانددا اولموشلور.

۱ — باخ: «سووت اتفاقى کومونیست پارتیاسینین تاریخی». مسکو. ۱۹۶۲.

۲ — نجى نشرى، ص. ۹۸.

انقلابچی- بین المللچی حیدر عمو او غلو دفعه لرله پرولتار انقلابین رهبری و. ای. لنین ایلله، اونون سلاحداشلاری و شاگردلریندن ن. زیمانوف، س. اورجونیکیزه، م. عزیز بکوف، ی. ستاسووا و باشقالار یله گورو شمشور. بیرچوخ جهتن ئوز انقلابچی یولداشلاریندان فرقله منه بین حیدر عمو او غلو عین حالدا ئوزونه خاص اولان مهم انقلابی خصوصیتلرده مالک ایدی. ایده یالیلیق جهتن او ئوز سلاحداشلاری و دوستلاریندان دها قاقاجیل اولماقلا برابر خیلی جسور، رشادتلی و قورخماز بیر آدم ایدی. حیدر عمو او غلونون حیات و فعالیتین تنقیمی عصریمیزین باشلانغیچیندان ایگیرمینجی ایللره قدر ایرانین انقلابی حادثه لرینی معین درجه ده یینی زمینه دن گوسترمکله برابر ایران انقلابچیلارینین فعالیت ایتیکلری محیط و شرایطی، اونلارین چتین و مرکب یولونو، انقلابین یوکسلش و تنزلونون سببلرینی دها آیدین صورتده نشان ویره بیلر.

طبیعی دیرکه، حیدر عمو او غلو کیمی انقلابچی نین حیات و فعالیت ايسر ئولکه نین ئوزونده (ایراندا)، ایسترسده ئولکه دن خارجه تاریخیچیلرین و پوبلیسیستلرین اثرلرینده، ائله جه ده مطبوعات صحیفه لرینده منعکس اولمایا بیلمزدی. البته، بئله ماتریالار واردیر. تاسفکه، بونلاردا حیدر عمو او غلونون انقلابی فعالیت ایتدی ئوزونون تام و هر طرفلی انعکاسینی تاپما میشدیر.

حیدر عمو او غلونون حیات و مبارزه سینه حصرا یدیلیمش هئچ بیر معین بیغجام اثر یو خدور. موجود اولان آیری- آیری ماتریاللاردا ایسه چوخلو تحریف و سهولره یول ویریلیمش دیر.

بواثرین مولفی همین مسئله نین تام و هر طرفلی ایشیقلا ندیر یلما سینی ادعا ایتمه دن امکان دایره سینده، الله اولان ماتریاللار و منبعلر اساسیندا حیدر عمو- او غلونون حیات و فعالیتینی ایشیقلا ندیر ماغی مقصد گوتورموشدور.

حیدر عمو او غلونون حیات و فعالیتینی منعکس ایدن منبعلر و ادبیات هانسیلاردیر؟ مولف شرطی اولاراق اونلاری اوچ اساس قروپا بولموشدور. بیرینجی ایران انقلابی ایللرینده ایراندا و خارجه بیرچوخ روزنامه نشر ایدیلردی که، بونلاردا حیدر عمو او غلونون انقلابی فعالیتین آیری- آیری صحنه جیکلری عکس ایتدیر یلیمش دیر.

بوروزنامه لر، باغلیجا اولاراق «صورافیل»، «حبل المتین» (هم ایراندا و همده خارجه چخان نسخه لری)، ایران دموکرات فرقه سینین اورقانی «ایران نو»، وسایره، ائله جه ده ماوراء قافقازدا، خصوصا باکیدا نشر اولونان «ترقی»، «ارشاد»، «گونش»، «کاسپی» و باشقا روزنامه لر انقلابی حادثه لرین گیدیشینی عکس ایتدیررکن بعضاده حیدر عمو او غلونون فعالیتینی قید ایدیر دیلر.

همین روزنامه‌لرده، هرشئین اول، ایرانین مرتجع صراعظمی اتابکه وائله‌ده قاجار سلسله‌سینین آخیرینجی شاهینین سلفی، ارتجاعچی محمدعلی شاه قارشی ایدیلن سوعقصد لرله علاقه‌دار اولان حادثه‌لر تصویر ایدیلیمیشدیر. تبریزده منتشر ایدیلن و انقلابی ایالتی انجمنین اورقانی اولان «انجمن» روزنامه‌سینده حیدرعمواوغلونون اساسخوی شهرینده کی فعالیتی و مرتجع شجاع‌الدوله باشد اولماقلا کوردطایفه‌لرینه قارشی اونون مبارزه‌سی وسایره عکسرایتدیریلیمیشدیر. بوجهندن، ئوز صحیفه‌لرینده حیدرعمواوغلونون انقلاب یولوندا کی خدمت‌لرینی یوکسک قیمت‌لندیرن «ایران‌نو» روزنامه‌سینی خصوصیه‌قید ایتمک لازمدیر. روزنامه حیدرعمواوغلونون ئولکه‌نین آزادلیق و استقلالی اوغروندا کی مبارزه‌ده رولونو نشان‌ویرن بیرنجه‌مقاله درج ایتیمیشدیر. ایرانین بورژوا تاریخچسی و پوبلیسیستلرینه گلدیکه ایسه، اونلارین اثرلری مضمون و سجه‌سینه گوره مختلف اولوغو کی می حیدرعمواوغلونون انقلابی فعالیتی ایله علاقه‌دار اولان بوویدایگر حادثه‌لریده مختلف شکله ایضاح ایتمیشلر، بو، بیرینجی نوبه‌ده همین مولفلرین اجتماعی-سیاسی باخیشلار لیکه علاقه‌داردیر.

مشهور تاریخچی و تلقیقاتچی علی‌آفری ئوزونون «کلنل محمدتقی‌خان-پسیانین خراساندا قیامی» آدلی اثرینده حیدرعمواوغلونون انقلابی فعالیتینه قیسا، لاکن اولدوقجا دگرلی و یوکسک قیمت ویریر: «...بو قورخماز انقلابینین بوتون حیاتی ایران خلقینین خدمتینه حصر ایدیلیمیشدیر. حیدرخان همیشه محض آزادلیق حرکاتی باش ویرن یرده اولوردو»، (۱).

ایرانین گورکملی تاریخچسی و پوبلیسیستلریندن بیر اولان احمد کسروی-تبریزی ئوزونون اساسلی اثرلرینده حیدرعمواوغلونون فعالیتینه گنیش‌یر ویریمیشدیر.

کسروی حیدرعمواوغلونو جسور، قورخماز، بویوک انقلابچی آدلاندیر اراق اونون ماوراعاقاقاز انقلابچیلاری و سوسیال-دموکرات («اجتماعیون-عامیون») فرقه‌سی ایله علاقه‌لرینه دایر معین معلومات ویریر، اتابکه و محمدعلی شاه قارشی سوعقصد لرله علاقه‌دار اولان حادثه‌لرین تصویرینه و حیدرعمواوغلونون خوی شهرینده کی انقلابی فعالیتینه بویوک یر ویریر. بونولا برابر کسروی‌نین اثرلرینده چوخلو سهوملاحظه‌لرده واردیر، حیدرعمواوغلونون بوتون فعالیتینه

۱- «قیام کلنل محمدتقی‌خان پسیان در خراسان». تهران، ۱۳۲۹ (۱۹۵۱)

تقی‌زاده‌نین گویا بویوک تاثیر گوسترمه‌سی و حیدر عمو اوغلونون گویا فقط تقی‌زاده‌نین اراده‌سینین اجراچیسی اولماسی وسایره باره‌ده کی قیدلر همین یانلیش ملاحظه‌لره نمونه اولایلر. (۱)

دیگر مولف اسماعیل امیرخیزی. (۲) کسروی ایله مباحثه‌یه گیره‌رک تقی‌زاده‌نی مدافعه‌ایدیر، خصوصاً بعضی مرتجع‌لرین ئولورولمه‌سینده اونون‌الی اولمادیقینی ادعا‌ایدیر. عین‌زماندا امیرخیزی حیدر عمو اوغلونون حیاتیندان، گویا حیدر خانین ئوزونون اوانقل‌ایتیگی حادئه‌لردن چوخلو مثاللار گتیریر. بورژوا تاریخچیلریندن بیرباشقاسی فریدون آدمیت (۳) اساساً یوخاریدا گوستریلن مرتجع‌لره قارشى سوعقصدلر مسئله‌سی و حیدر عمو اوغلونون فعالیتینین بو حادئه‌لرله علاقه‌دار اولان جهتلری اوزرینده دایانیر. یحیی دولت‌آبادی (۴) حیدر عمو اوغلونون رشادتیندن، اونون انقلابی روحیه‌سیندن و متین خاصیتیندن دانیشیر. بئله‌لیکله بورژوا مولفلرینین اکثری حیدر عمو اوغلونون شخصی کیفیتلری، اونون وجدان‌لیلیغی، جسورلوغو و عقیللیلیگی اوزرینده دایانیرلار. بورژوا مولفلرینه خاص اولان دیگر سجه‌وی جهتلردن بیر ده بودورکده، اولار حیدرین حیات و فعالیتینی ئولکه‌نین اچیتماعی-سیاسی حیاتیندان تجرید ایدیلیمیش حالدا تصویر ایتیمیشلر.

مولفلردن بعضیسی، اوجمله‌دن آدی‌چکیلن دولت‌آبادی حیدر عمو اوغلونون و.ای.لنین ایله علاقه‌سینی ده قید ایدیر. او یازی‌رکه، ۱۹۱۱-نجی ایله ده انقلابین مغلوبیتیندن سونرا حیدر عمو اوغلو اوروپایا گیدیرو» لنین طرفدارلارینا قوشو-لور». (۵) موقفلریندن و گوروشلریندن آسیلی اولمایاراق ایرانلی مولفلرین اکثری حیدر عمو اوغلونو ایرانین مختلف شهرلرینده کی ایلك سوسیال-دموکرات درنکلی و قروپلارینین بانیلریندن بیر حساب ایدیر، بعضی‌لری ایسه اونو

۱- کسروی تبریزی. «تاریخ مشروطیت ایران»، ۳.۲۰۱-نجو جلدلر، ۱۳۲۲-۱۹۴۳، تهران ص. ۲۲۴، ۲۲۵، ۳۵۱-۳۵۷، ۳۵۲. ائله‌جه‌ده اونون «قاریخ هیجده ساله آذربایجان» اثری، ۲-نجی نشری، تهران، ۱۳۲۳ (۱۹۴۴)، ص. ۱۲۲، ۱۲۳، ۳۰۴، ۳۸۶، ۳۸۷ و سایره.

۲- اسماعیل امیرخیزی. «قیام آذربایجان و ستارخان»، تهران، ۱۳۳۹ (۱۹۶۰)، ص. ۵۰۹.

۳- فریدون آدمیت. «فکر آزادی و مقدمه تاریخ مشروطیت»، تهران، ۱۳۴۰ (۱۹۶۱).

۴- یحیی دولت‌آبادی. «حیات یحیی»، ۲-نجی جلد، ص. ۲۰۱-۳۳۴.

۵- یحیی دولت‌آبادی «حیات یحیی»، ۲-نجی جلد، ص. ۳۳۶.

سوسیال-دموکرات فرقه‌سینین رهبری ساییرلار. (۱) بئله‌لیکله همین مولفلر اونون ایده‌اولوژی جهتین مارکسیزم-لنینیزمه طرفدار اولوغونو قیدایدیرلر. مشهور دموکرات شاعرلر، اوجمله‌دن عارف قزوینی و همچنین فارس پروتار شعرینین بانیسی ابوالقاسم لاهوتی (۲) حیدرعمو اوغلونون حیات و انقلابی فعالیتینه چوخلو شعرلر حصر ایتمیشلر.

یوخاریدا گوستریلن لیبرال، دموکرات احوال روحیه‌لی مولفلردن باشقا حیدرعمو اوغلویا و اونون انقلابی فعالیتینه نسبت ئوزونون آچیق دشمنچیلیک مناسبتینی بروز ایتدیرن بیر چوخ دیگر مولفلرده واردیر.

همین مولفلردن بعضیسی حیدرعمو اوغلونو توروچو و بعضاده قاتل آدلاندیریرلار. بومسئله‌ده مرتجع پوبلیسیست اسماعیل رائین خصوصیه جانفشانلیق گوستیریر. او، ئوزونون «ایران مشروطه حرکاتی ایللرینده گیزلی انجمنلر» آدلی اثرینده یازیر: «معلوم‌نورکه، مشروطه حرکاتی نین سون ایللرینده باش‌ویرن بوتون سوعقد و قتل‌لر حیدرعمو اوغلونون باشچیلیق ایتدیگی «مجازات کومیته‌سی» طرفیندن انجام تاپیردی». (۳)

باشقا بیر مرتجع مولف: خان‌ملک‌ساسانی حیدرعمو اوغلونون اوروپادا اولوغونو تصویر ایدرکن اونو بیر ماجراجو (۴) و سایره کیمی قلمه ویریر. بوتون بونلار حیدرعمو اوغلونون انقلابی حرکاتدا رولونو آلچاتماق و خلقلین یانیندا اونو بدنام ایتمکن ئوتوری یازیلیر.

هله‌بوگونه قئرده بیر چوخ مولفلر حیدرعمو اوغلونو بدنام ایتمک نیتلرینی جانفشانلیقلا دوام ایتدیریرلر. ۱۹۷۰-نجی ایلین آخرلاریندا «تهران‌مصور» مجله‌سی «خادملر و شخصیتلر» باشلیق‌لی مقاله‌ده حیدرعمو اوغلویا عاید بعضی

۱- باخ: «سالنامه فرهنگ شهرستان شاهرود»، ۱۹۵۷-نجی ایل ایچون، ص. ۱۶۳. ائله‌جه‌ده ملک‌الشعراء بهار. «تاریخ احزاب سیاسی»، ۱۳۲۶، ص. ۳۲-۲۴ و سایره (بو باره‌ده مفصل معلومات آلماق ایچون ۲-نجی فصله باخ. ۲- باخ: ابوالقاسم لاهوتی. دیوان مسکو، ۱۹۳۹، ص. ۲-۱۴۵) (انقلابچینین ئولومو).

۳- باخ: اسماعیل رائین. «ایران مشروطه حرکاتی ایللرینده گیزلی انجمنلر»، تهران، ۱۳۴۵؛ (۱۹۶۶)، ص. ۱۱۶-۱۱۷. بو اثرین مولفی انگلیسلی قادین لمتون دور. اسماعیل رائین ایسه کتابین مترجمی و مفسریدیرکه، اورادا حیدرعمو اوغلو باره‌ده فکر سویله‌ییر، داهادو غروسو لمتونون سوزلرینی تکرار ایدیر. ۴- باخ: «سپیدوسپاه» مجله‌سی، نمره ۶۵۴، ۱۲ فروردین ۱۳۴۵ (آورین ۱۹۶۶)، ص. ۵۷.

حقیقتلری قید ایتمکله برابر، ادعا ایدیرکه، او «ایرانلی دگیل»، بلکه «خارجی مجاهدلر» (۱) دسته سینین رهبرلریندن بیر اولموشدور و سایره.

بنله لیکله، حقیقتلری تحریف ایتمک، حیدرعمو اوغلونیا «قاتل»، «ترورچو» و سایره بویکیمی بدنام نسبتلر ویرمک مرتجع بورژوا مولفلرین اثرلرینین اساس خطینی تشکیل ایدیر.

بورژوا مولفلرین (ایستریبال، ایسترسده مرتجع) اکثریتینین دیگر سجه وی خصوصیتلریندن بیر ده بودورکه، اونلار حیدرعمو اوغلونون فقط ایران مشروطه حرکاتی ایملرینده (۱۹۰۵-۱۹۱۱) شرح حالینی تصویر ایتمکله کفایتله نیر، او کتوبردان سونراکی دورده کی انقلابی فعالیتی حقیقده، خصوصاً حیدرعمو اوغلونون ایران کومونیست فرقه سینین رهبری اولدوغو دورده کی فعالیتی باره ده سوسور ویا اونو «گورمورلر».

بورادا دها بیر منبعی قید ایتمگین یزیدیرکه، اودامحض «ایراندا کی حادثه لره دایر دیپلوماتیک سندلر مجموعه لری»-نده چارامورلاری وقونسوللارینین عکس ایتدیریلیمیش گزارشلریدیر. چارامورلاری حیدرعمو اوغلونون فعالیتینه بویوک دقت یتیریر، اونون هر بیر آددیمینی ایزله ییر، حیدرعمو اوغلونیا «ترورچو»، «بومباچی» و سایره لقب لری ویرمگی یاددان چارمایاراق اونون بوویا دیگر شهره گلیب- گیتمه سینین چار حکومتینه راپورت ویریردیلر. (۲)

همین سطرلرین مولفی بوتون بو منبعلردن، اساساً اونلاردا کی فاکتلالری نظره آلاراق استفاده ایتیمیشدیر.

ایرانین دموکرات مطبوعاتیندا، ایران کومونیست لرینین نشریه لرینده، خصوصاً ایکینجی جهان محاربه سی ایملرینده و دموکراتیک و فعله حرکاتینینینی یوکسلیمیش دورونده (۱۹۵۱-۱۹۵۳) چاپ اولان مترقی مطبوعاتدا حیدرعمو- اوغلونون حیات و فعالیتینه حصار ایدیلیمیش مقاله لر آزدگیلدیر.

بونونلا علاقه دار اولاراق قید ایتمک لازمدیرکه، حیدرعمو اوغلونون مکمل ترجمه حال پورترتینی ویرمک ایشینده ایلك ابتکار ایرانین مشهور فعله و همکارلار حرکاتی خادمی رضاروستانین حزب توده ایرانین سیاسی ونظری مجله سی «دنیا» (۳)-دا کی مقاله سی، ائله جه ده اونون «ایراندا همکارلار اتقاق لارینین

۱- باخ: «تهران مصور» مجله سی، نمره ۱۴۲۲، ۱۳۴۹ (۱۹۷۰).

۲ باخ: «ایراندا کی حادثه لره دایر دیپلوماتیک سندلر مجموعه سی».

۱- ۷ نجی بوراخیلیمش، ۱۹۱۱-۱۹۱۳.

۲- باخ: «دنیا» مجله سی، نمره ۴ (۲-نجو ایل نشری)، ۱۳۴۱ (۱۹۶۲)

ص. ۶۰-۷۲.

یارانماسینین قیسا تاریخی واونلارین اجتماعی وظیفه‌لری» (۱) آدلی اثرینده درج ایدیلن مقاله‌سی ایله گوستریلمیشدیر.

بویوک محبت و حرارتله یازیلیمیش بومقاله‌لر قیساچا اولاراق حیدرعمو-اوغلونون چوخ جهتلی فعالیتینی ایشیقلاندییر؛ بومقاله‌لرده حیدرعمو اوغلونون بیرینجی ایران انقلابی ایملرینده، خصوصا اونون اوکتوبردان سونراکی دورده فعالیتی ایله علاقه‌دار اولان بیرسیرا فاکتارلار واردیر. لکن تاسف‌که، بورادادا بعضی اشتباه و دقت‌سیزلیگه یول ویریلیمیشدیر.

سووه‌ت تاریخنچیلری، پوبلیسیست وزورنالیستلری، ائله‌جه‌ده ایران کومونیست فرقه‌سینین بعضی خادملری ئوزاترلرینده واساسا ۱۹۰۵-۱۹۱۱-نجی ایملر ایران انقلابینا دایر اثرلرینده بعضا بیرنچه صحیفه‌ده حیدرعمو اوغلونون انقلابی فعالیتینین آیری-آیری جهتلرینه حصر ایدیرلر.

آنجاچ بو مولفلرده حیدرعمو اوغلونون فعالیتینی مختلف صورتده شرح ایدیرلر؛ بعضی‌لری اونو خیردا بورژوا رهبری آدلاندیریر (ایراندوست. «گیلان انقلابی مسئله‌لری»، «مارکسیست تاریخی» مجله‌سی، نمره ۵، ۱۹۲۷؛ س. زاوریف. «معاصر ایران»، «تقلیس»، ۱۹۳۱)؛ ایران کومونیست فرقه‌سینین بعضی خادملری اونو ترورچو آدلاندیریر (باخ:ک. آقازاده نین مقاله‌سی، «کومونیست» روزنامه‌سی، نمره ۱۲۲. ۱ ژوین ۱۹۲۳)؛ آیری-آیری خادملر گیلان حادثه‌لرینی و حیدرعمو اوغلونون فعالیتینی تصویر ایدرکن اونو کوچک‌خانا یاخینلاشماق فکریندن داشیندیرانلار حیدرعمو اوغلونون محل‌قویماییب کوچک‌خانا یاخین-لاشماسیندان و ئوزونون بو سهوی نتیجه‌سینده‌ده ئولومه گیتمه‌سیندن شکایت-لیرلر. (۲)

گیلان انقلابی رهبرلیگینین عضوی و اشتراکچیسینین ماراقلی مقاله‌سینده (مقاله ق. ب. امضاسی ایله یازیلیمیشدیر و هله‌لیک مولفین کیم اولدوغونو آیدینلاشدیرا بیللمه‌میشیک) حیدرعمو اوغلونون ئولوزولمه‌سینه گتیریب چخاردان گیلان حادثه‌لری تصویر ایدیلیرکن بیرسیرا مولقلرین یانلیش فکرلری تنقید اولونور و حیدرعمو اوغلو کومونیست فرقه‌سینین رهبری آدلاندیریلیر. (۳) زاوریف، سلطانزاده، آقازاده و سایر شخصلرین، ائله‌جه‌ده ایران کومونیست فرقه‌سی مرکزی کومیتة‌سی بعضی عضولرینین یانلیش نظرلری بیزیم

۱- «ایرانداهمکارلار اتفاقالارینین یارانماسینین قیسا تاریخی واونلارین اجتماعی وظیفه‌سی». ۱۹۶۵، ص. ۱۲۳-۱۳۳.

۲- باخ: آ. سلطانزاده. «ایران»، مسکو، ۱۹۲۴، ص. ۷۸.

۳- باخ: اورتا آسیا مطبوعات‌ی بوللته‌تینی. نمره ۱۴، ۱۳، ۱۹۲۳، ص. ۱۵-۱۷.

فکریمیزجه یابو مسئله نین سطحی تدقیقیندن (زاوریف) ویا خود حیدر عمو اوغلو یا نسبت سو بیکیو مناسبندن ایره لی گلیر، چونکه حیدر عمو اوغلو، وقتیله بعضی مسئله لرده «سولچولوق» موقعی توتوموش اولان بو آدمالار لا پرینسیپال مبارزه آپارمیشدیر.

۱۹۴۶-نجی ایلده «آذربایجان» (باکی نشری، عرب الفباسی ایلده آذربایجان دیلینده) (۱) مجله سینده ح.ح. امضاسی ایلده حیدر عمو اوغلو حقیقنده مقاله درج اولونموشلور.

همین ماراقلی مقاله نین مولفی (۲)، ایلک دفعه اولاراق مارکیست-لنینچی موقعدن بو بویوک انقلابچنین حیات و فعالیتینی ایشیقلا ندیرماغا سعی گوستریر. باشقا مولفلرین یازیلاریندان فرقلی اولاراق، بورادا حیدر عمو اوغلونون گیلان انقلابیندا کی و مختلف ضد امپریالیست قروپلاری واحد جبهه ده بیرلشدیرمک اوغروندا مبارزه ده کی رولودا گوستریلیر.

سووه ت عالمی م.س. ایوانوفدا ئوز اثرلرینده، خصوصاً «۱۹۰۵-۱۹۱۱-نجی ایللر ایران انقلابی» (۳) آدلی گنیش جملی مونوقرافیک اثرده حیدر عمو-اوغلو یا بیرچوخ صحیفه لر حصر ایتیمیشدیر.

م.س. ایوانوفون اثرینده حیدر عمو اوغلونون باشلیجا اولاراق تهراندا کی وائله جهده خویدا کی (۴) فعالیتینین بعضی جهتلی عکس ایتدیریلیر بونلار اساسا یوخاریدا آدی چکیلن مولف ا.کسرونین گتیردیگی فاکتلا رین ایضاحیدیر. حیدر عمو اوغلو یا حصر ایدیلیمیش سووه نشریه لرینین بعضیلرینده سهولره یول ویریلیر. اونون حیاتینین بوویا دیگر جهتلرینی بیللمه مک اوزوندن مثلا، «بویوک سووه ت دایرت المعارفی»-نده حتی حیدر عمو اوغلونون آنادان اولدوغو ایل ویرده گوستریلمیر، (۵) اونون بعضی همکارلاری ایسه، او جمله دن احسان اله خان ئوز خاطره لرینده حیدر عمو اوغلونون فعالیتی باره ده سوسورلار. (۶)

- ۱- «آذربایجان» مجله سی، نمره ۱۰ (۱۵)، اکتوبر ۱۹۴۶، ص. ۴۲-۴۴.
- ۲- ظن ایتمک اولارکه، مقاله نین مولفی دفعه لرله همین مجله ده چخیش ایدن سووه ت آذربایجانینین مشهور عالمی و اجتماعی خادمی حیدر حسینوفدور.
- ۳- م.س. ایوانوف، «۱۹۰۵-۱۹۱۱-نجی ایللر ایران انقلابی»، مسکو، ۱۹۵۷.
- ۴- یننده اورادا، ص. ۳۳۲-۳۳۳.
- ۵- «بویوک سووه ت دایره المعارفی»، ایکینجی نشری، ص. ۱۰۵.
- ۶- ۴باخ: «احسان اله خانین خاطره لری» (و. آبیخ طرفیندن یازیلیمیشدیر)، «ینی شرق» مجله سی، نمره ۲۳-۲۴ (۱۹۲۸-نجی ایل) و نمره ۲۶-۲۷ (۱۹۲۹).

دیگر سو هت تدقیقاتچیلاری حیدر عمو او غلنونون حیاتی نی هر طرفلی ایشیقلا-
 ندیر ماغی ئوز قارشیلارینا خصوصی بیر وظیفه کیمی قویما مالارینا باخما یاراق
 ایرانین ایلك انقلابی تشکیلاتلارینین فعالیتی و اونلارین ماوراعاقاقاز انقلابی
 تشکیلاتلاری ایله رابطه لرینه دایر اثرلرینده حیدر عمو او غلویا گنیشیر ویریرلر.
 بومولفلر ایچریسینده ایلك نوبه ده ح.حسنوف، س.علی یف، ق.س.هاروتونیانس،
 م.ن.ایوانووا، ن.بلووا (۱) و باشقالارینی قیدایتیمک لازمدیر.

م.ن.ایوانووانین اثرینی خصوصی ایله گوسترمک لازمدیر، چونکه اونون
 اثرینده عمومیتله گیلان انقلابینا و خصوصاً حیدر عمو او غلنونون اوراداکى
 فعالیتینه چوخلو صحیفه لر حصرایدیلیمیش، حیدر عمو او غلنونون تزییس لرینین
 مکمل متنی و باشقا ماتریاللار ویریلیمیشدیر. (۲)

ایران کومونیست فرقه سینین تشکیلی و گیلاندا یارانمیش انقلابی کومیته لرین
 فعالیتنه تقی شاهین (ابراهیموف) دا (۳) ئوز اثرلرینین بعضی صحیفه لرینی
 حصرایتیمیشدیر.

بوتون بو ماتریاللارین ئوگره نیلمه سی جریانیندا اونلاری آیرید ایتیمک
 و مقایسه ایدیب توتوشدورماقلا واحد بیر نتیجه یه گلمک لازم ایدی. بومسئله ده

۱- باخ: ح.حسنوف «همت» بولشویک تشکیلاتینین مجاهدلره کومگی». باکی، ۱۹۵۸، ص. ۱۹۷، س. م. علی یف. «۱۹۰۳-۱۹۱۱-نجی ایللرده
 رسد فپ-نین باکی و قفقیس کومیته لرینین ایران انقلابی ایله علاقه لری
 مسئله سینده دایر» و.ک. «مبارزه و غلبه لرین شانلی صحیفه لری». «رسد فپ و
 ۱۹۰۳-نجو ایلده باکیدا و روسیه نین جنوبوندا باش ویریمیش عمومی
 اعتصابین ۶۰ ایللیکینه حصرایدیلیمیش علمی اجلاسیه نین ماتریاللاری، باکی،
 ۱۷-۲۰ سپتامبر ۱۹۶۳». آذربایجان سرسرا علملر آکادمیسی نشریاتی،
 باکی، ۱۹۶۵، ص. ۲۰۴-۲۰۵، ق. س. هاروتونیانس. «۱۹۰۵-نجی ایللر
 ایران انقلابی و ماوراعاقاقاز بولشویکلری». ارمنستان دولت نشریاتی، ایروان،
 ۱۹۵۶، ص. ۱۱۶، ۱۲۴، ۱۲۷، م. ن. ایوانووا. «۱۹۱۸-۱۹۲۲-نجی ایللرده
 ایراندا ملی آزادلیق حرکاتی»، مسکو، ۱۹۶۱، ن. بلووا. «ایران سوسیال-
 دموکرات پارتیاسی حقینده کی مسئله یه دایر» (خارجی شرق ئولکه لرینین تاریخ
 و ادبیات مسئله لری مجموعه سی)، مسکو دولت اونیورسیتیه سی نشریاتی، ۱۹۶۰.
 ۲- باخ: م. ن. ایوانووانین گوستریلن اثرینه، ص. ۹۷، ۹۳، ۱۰۰-۱۱۰ و
 سایره.

۳- شاهین (ابراهیموف): «ایران کومونیست فرقه سینین یارانماسی». باکی، ۱۹۶۳، ص. ۱۷۳-۲۱۱.

بیزه انقلابی خادمترین و یا خود شخصا حیدر عمو او غل و نوتانیان آداملارین خاطره لری،
او جمله دن مشهور انقلابی خادملر بهرام سیروس (محمد آخوندزاده)، ابولقاسم-
لا هوتی، کوردستانی، افشار و باشقالارینین خاطره لری کومک ایتدی.

حیدر عمو او غل و نون عایله آرشیویندن چوخلو ماتریاللارین سچیلیب
حاضر لانماسیندا گوستریلن سعلری و بوایشده بیرینجی نوبه ده اونون قارداشی
مصطفی علی اکبر او غل و تاریخویردی نین خدمت لرینی خصوصیه قید ایتمک لازمدیر.
بوسطرلرین مولفی حرمتلی مصطفی تاریخویردییه ئوزدرین تشکر و منتدار لیغینی
بیلدیریر.

یقین که، گله جکده گورکملی انقلابی خادم حیدر عمو او غل و نون حیات
و فعالیتی حقینده ینی قیمتلی سندلر تاپیلایله جک و بئله بیر موضوعون
تکمیل لشدیر یلمه سینه و داها اطرافلی ایشیق لاندیر یلمه سینا امکان ویره جکدیر.
بونا گوره ده مولف بوتون علاقمند شخصلره مراجعت ایدیب اونلاردان
بومسئله یه عاید الیرینده اولان ماتریاللاری وائله جده ده نقصانلاری آرادان
قالدیرماق ایچون ئوزلرینین تنقیدی قیدلرینی گوندرمگی خواهش ایدیر

حیدرین آتاسی میرزہ علی اکبر افشار

۱ - نجی فصل

اوشاقلیق و جوانلیق ایلدری؛ انقلابی فعالیتین باشلانغیجی

حیدر عمو اوغلو (۱) ۱۸۸۰ - نجی ایل دسامبرین ۲۰ - ده ایران آذربایجانین اورمیه (ایندیکی رضائیه) شهرینده آذربایجانلی اجزایی حکیم علی اکبر افشارین عایله سینده آنادان اولموشدور. حیدرین آتاسی علی اکبر افشار (۲) اورمیه چورکچیلریندن بیرینین اوغلوایدی.

۱ - سوودت ادبیاتیندا و همچنین خارجی ادبیاتدا حیدر عمو اوغلو مختلف آدلارلا آدلاندیریلیر: مثلا، حیدر خان عمی اوغلو، حیدر عمی اوغلو، عمو اوغلو. او هئچ بیر وقت خان اولما میشدیر. ستار، باقر، سرهنگ محمد تقی، لاموتی و باشقالاری بارده اولدوغو کیمی خلق ایچینده خان سوزونو حرمت علامتی اولاراق اونوندا آدینا علاوه ایتمیشلر.

«عمو اوغلو» (مجازی صورتد دوست، قارداش، تانیش معناسیندا ایشلن - میشدیر.) لقبینی ایسه اوناباکی نغث فعله لرئ حیدر کاپیتالیست تقی یغین نغث، معدنلرینده ایشله دیکی وقت فعله لر د دوستلوق و قارداشلیق مناسبتی بسله دیگینده گوره ویرمیشلر.

۲ - «افشار» لقبی ایسه اونون غایلد منشاءنین قیزیل باشلارین افشار تائیفه سینده منسوب اولماسی ایلد علاقده داردیر. بونلاردان علاوه حیدرین انقلابی و کیزلی فعالیتی ایلد علاقده دار بیر چوخ دیگر لقبی و مستعار آدلاری اولموشدور. بئله که، حیدر عمو اوغلو نو بومب حاضر لاماقلا مشغول اولدوغونا گوره، همچنین محمد علی شاه، مرتجع منراظه اتابکد قارشی سوء قصد تشکیل ایتدیگی ایچون «حیدر بمبی» و یا «رجب بومی». «تهراندا الکتریک استاسیونوندا ایشله دیگینه گوره ایسه «حیدر برقی» و سایرد آدلاندیرمیشلار.

علی اکبر اور قباب عایله دن اولدوغونا گوره تهراندا طبابت ساحه سینده تحصیل آلابیلمیش وئوز شهرینه قایتدیقدان سونرا حکیم لیکله مشغول اولموشور. حیلرین دوغولوغو اورمیه شهری ایرانین دیگر اوخشار شهرلریندن اساسا مئچ بیرجه تندن فرقلمیردی و فقط اهالیسینن ملی ترکیبیینن رنگارنگلیگی ایله، مختلف خلق و ملی قروپلاردان عبارت اولماسیله سچیلیردی. بورادا اساس یرلی اهالی اولان آذربایجانلیلارلا یاناشی آسوریلار، ارمنی لر، یهودیلر، کوردلر (شهرین اطرافیندا) و قسماده فارس لار یاشاییردی لار.

زحمتکش خلقین حیاتی آغیرایدی. ایرانین هریرینده اولدوغو کیمی بورادا خانلارین و اربابلارین ئوزباشینالیقی حکم سوروردو؛ یوخسوللوق، خسته لیک و حقوق سوزلوق زحمتکش خلقین نصیبی اولموشدو.

حیلرین آتاسی بیراجز اچی کیمی شهری و شهر اطرافی کندلری خیلی گزمه لی اولوردو، بعضاوا، معالجه یه احتیاجی اولانلارلا طبی یار دیم گوسترمک ایچون کیلومتر لرله پیاده بول گیدیردی. اونا خصوصی ایله یوخسوللار دهاچوخ مراجعت ایدیر، حتی بعضیلری اوزاق کندلردن اونون یانینا گلیردی. مهربان و خیر خواه انسان اولان، یوخسوللارین احتیاجلارینا دقت و قایغی ایله یاناشان علی اکبر افشار یوخسوللارین بویوک محبتینی قازانمیشدی. اونون خلق ایچینده درین حرمتی و نفوذ و ارایدی. بونا گوره ده اهالی طبی یار دیم دان باشقا مختلف کومک لر آلاق ایچونده اونا مراجعت ایدیر، اونونلا درد ل شیر و مصلحت ل شیر دیر.

حیلرین آتاسی همیشه چالیشماقدایدی، یوخسوللارین احتیاجلارینی ئوده مک نامینه خواهرش ایچون مختلف اداره لره گیدیردی، بعضا اربابلارین، خانلارین، مامورلارین زحمتکش لره نسبت ئوزباشینالیقلاری علیه نه اعتراض ایدیردی.

اونوز دورونون مرقی و حرمتلی آدمی اولماقلا برابر ئوز صنعتینی یاخشی بیلن بیر حکیم کیمی ده درین نفوذ قازانمیشدی.

بوتون بونلارلا برابر او، ۱۹-نجو عصرین آخیرلاریندا اورمی شهرینن آرسایی ضیالیلاری ایچری سینده ئوزونون آچیق فکر لیلیگی وائله جه ده ضد شاه احوال روحیه سی ایله سچیلیردی.

البته بو وضعیت اونا دشمن چیلک مناسبتی بسله یین واریلار حکومتیین نظر دقتیندن کناردا قالا بیلمز دی؛ اونلار حیلرین آتاسینی سیخیشدیر ماغا باشلا دیلار؛ بوندان علاوه اورمی ده او شهر لردن ایدی که، بورادا ملالار و جهال تپرستلر خسته لرین هر جوره طبی معالجه سی علیه نه چخیر دیلار، چونکه، اونلارین «گلرینه» ضرریتیریردی؛ بونا گوره ده اونوراحت ایشلمگه و یا شاما غاقوی مور دولار.

بوتون بونلار علی اکبر افشاری ۱۸۸۶- نجی ایلده عایله سی (۱) ایلده بیرلیکده روسیه یه داهادوغروسو قاققازا مهاجرت ایتمگه (۲) وادار ایتدی. سیخیتتی و تقصیقندن باشقا، حیدرین آتاسینی ئولکه نی ترک ایتمگه مجبور ایلدن دیگر سببلردن بیریده اوشاقلارینین لازمی تحصیل آلمالارینا شرایط یاراتماق آرزو سوایدی. چونکه اوزمانکی ایراندا آغیر اقتصادی وضعیت و مدنی گریلیک

۱- حیدرین آنادان اولدوغو وقت عایله ده بیرنچه اوشاقدان وارایدی: اونون بویوک قارداشی عباس ۱۸۷۸- نجی ایل اوت آیینین ۱۸- ده اورمی شهرینده آنادان اولموشدور. اوندان سونرا بابجیسی سکینه دوغولموشدور. ماوراعاققازدا مهاجرتده اولدوقلاری زمان ایسه آلكساندر پوپل (سووت ارمنستانی نین ایندیکی لنیناكان) شهرینده حیدرین کیچیک قارداشلاری: سلیمان (۲۶ سپتامبر ۱۸۸۸)، مصطفی (۲۲ مارس ۱۹۰۲) و محمد (۱۸ اوت ۱۹۰۹) آنادان اولموشلار. تار یوردی فلر عایله سینده جمعی ۶ اوغلان و ۵ قیز اوشاغی اولموشدور.

۲- قید ایتمک لازمدیرکه، علی اکبر افشارین عایله سینین روسیه یه کلمه سی هئچده استثنائی و یافوق العاده بیر حادثه دگیل دیر. ۱۹- نجو عصرین آخرلاری ۲۰- نجی عصرین اوللرینده ایراندا (اساسا ایران آذربایجانیندان) باکی، الیزاوتپول (سووت آذربایجانینین ایندیکی کیروفه آباد شهرینین کهنه آدی)، تفلیس، ایروان ایالتلرینه اونیملرله نجه دییرلر «کسبکارلار» گلیردی لر. بو «کسبکارلارین» (کلمه فعله لرین) آخینی بیر طرفدن ئولکه داخلینده کی ایش- سیزلیک و وضعیتین آغیرلیغی، خانلارین و اربابلارین ظلمی و ئوزباشینالیغی نتیجه سینده، دیگر طرفدنسه قاققازین، خصوصاً باکی و آذربایجانین دیگر ناحیه- لرینین سرمایه دارلیق یولبله انکشافی ایله علاقه دار اولاراق اوجوز ایشچی قوه سینده اولان طلباقین آرتماسی اوزوندن باش ویریردی. (باخ: «ایران نو» ووز- نامه سی، نمره ۵، ۱۴۹ مارس ۱۹۱۰). اونلار «کسبکارلار» بویرلرده یا همیشه لیک ساکن اولوب قالدیرلار یا معین مدت ایشله دیکدن سونرا وطنه قاییدیردلار. بونلاردان علاوه ایران آذربایجانیندان قاققاز شهرلینه ئوز تجارت ایشلری ایچون چوخلو تاجرلر گلیردی.

موسمی کند تصرفاتی ایشلریله مشغول اولماغا، هابئله غیر فلاحتی ساحه- لرده چالیشماغا، خصوصیه جوشغون سرعتله انکشاف ایدن باکی نفت صنایعینده، مس و کومور معدنلرینده و بندرلرده ایشلمک ایچون آخیب گلن «کسبکار» فعله لرین سایى اونیملرجه ایدی. (باخ: بلووانین «۱۹- نجی عصرین سونو» ۲۰- نجی عصرین اوللرینده شمال غربی ایراندا «کسبکارلارین» آخینی حقینده» آدلی مقاله سی. «تاریخ مسئله لری» مجله سی، ۱۹۵۶- نجی ایل، نمره ۱۰).

اوزوندن اوشاقلار هئچ بیر وقت لازمی تحصیل آلابیلمز دیلر؛ حالبوکه، بو وقت قافقازنه تک ایران وسایر قونشو ئولکه لرین مترقی آدمالاری ایچون سیاسی مهاجرت مرکزینه چوریلیر، بلکه بورژوازینین یارانماسی واونون طلباتینین ئوده نیلمه سی ضرورتی ایله علاقه دار اولاراق عین زماندا مدنیت مرکزینه تبدیل اولونور بودورده قافقاز شهرلرینده چوخلو مدنیت اوجاقلاری: اورتا و عالی عمومی تحصیل مکتبلری، پولی تکنیک تحصیل موسسه لری، موسیقی مکتبلری، تئاترلار وسایر اینجه صنعت اوجاقلاری واریدی.

بوناهوره ده یرلی وگلمه بورژوازی نماینده لری ووارلی آدمالار ئوز اوشاقلارینی عالی تحصیل آلماق ایچون هوسله همین شهرلره گوندریردیله. تاریویردیفلر عایله سی (۱) قافقازا گلندن سونرا آکساندروپول شهرینده ساکن اولوب روسیه تبعه لیگینی قبول ایتدی.

تاریویردیفلر عایله سینین محض آکساندروپول شهرینده ساکن اولماسینین بیرنجه سببی واریدی. حیدرین آناسی زهراخانم تاریویردیوانین ئوز خاطره لرینده یازدیغی کیمی اونلارین عایله سی قدیمدن مسکن سالدیقلاری دوغما یورددان، قوهوم- اقربادان آیریلدیقدان سونرا اولجه اوردو باددا ساکن اولماغا چالیشمیش، سونرا ایسه ایروان، تفلیس وگنجه ده قالماغا سعی گوسترمیشدی. لاکن بونلار هئچ بیر نتیجه ویرمه میشدی، یرلی اهالی اونون ارینی بیر حکیم کیمی تانیمیر واونو مراجعت ایتمیردی، حالبوکه، او ایراندا یرلی طبابت خادم لری طرفیندن ان یاخشی جوان حکیم- اجزاچیلاردان بیر کیمی تانینمیش و بویوک شهرت قازانمیشدی. حیدرین آناسینین تجارتله مشغول اولماق تشببسی ده موفقیت سیزلیگه اوغرا دی و نهایت او، الکساندروپولدا حکیم لیکله مشغول اولماغا موفق اولدو. همین شهرده حیدرین اونلاردان بیرنجه ایل قاباق عایله سیله بیرلیکده بورایا گلیمیش بی بیسی یا ثاییردی. بو قادینین اری ووارلی تاجرایدی وایلك و قتلر حیدر گیله بویوک مادی یاردیم گوستریردی. بونا باخمایاراق بیرینجی ایللرده علی اکبر تاریویردیفین عایله سی آغیر چتین لیک چکیردی. اوشاقلار هله کیچیک ایدیلر. اونلار آزمدت قوهوملارینین ایوینده یا ثادیقدان سونرا حیدرین آناسی، حکیم لیکدن. الله ایتدیگی قازانچلا، ائله جه ده باجیسی ارینین کومکی ایله الکساندروپول ناحیه سینین کچمیش ایروانسکی کوچه سینده داندان تیکیمیش

۱- میرزا علی اکبر تاریویردی اوغلوروس تبعه لیگینده کچدیکن سونرا چار مامورلاری اونون سندلرینده عمومی لشدیر یا ممش تاریویردیف فامیلینی یاز- میشلارکه، بودا اونون هم ئوزو و همده بوتون عایله ایچون ثبت ایدیلیمیشدیر.

مشروطه‌دن قاباق معارف و تدریسین وضعیت
(مکتب‌خانه‌ده شاگردلرین چوبوقلا دوگولمه‌سی)

ایکی مرتبه لی (۶نمره لی ایو) بیرایو آلیر وسونرا بویوی تکمیل صورتده تیکلیریب قورتایر.

بوتون شرفده معمول اولوغو کیمی ایوین دوره سینی باشدان-باشا اوجا حصارلار احاطه ایدیردی. اصلینده یاریم زیرزمی حالیندا اولان بیرینجی مرتبه لرلی عاده گوره ارزاق و اودون آنباری ایدی، آشپزخانا دا اورادا یرلشیردی. ایکینجی مرتبه ده کی اطاقلاردا علی اکبر تارویوریدیقین بویوک عایله سی یاشاییردی.

حیدرین آتاسینین مطبیه ده همین مرتبه ده یرلشیردی ویانینا گلن خسته لرلی بواطلادا قبول ایدیردی. معالجه ایچون خصوصیه اطراف ناحیه لردن چوخ گلیردی لر. یولوخما خسته لیکلرینه قارشی مبارزه ایچون حیدرین آتاسی بعضا ئوزوده ناحیه لره سفرا ایدیردی. هومئوپاتیک درمانلاری اوئوز و حاضرا لاییردی، دیگر درمانلاری ایسه مختلف شهرلرین دواخانالاریندان آلیردی.

عباس و حیدرین اطاقلاری دا یوخاری مرتبه ده یرلشیردی. حیدرین آتاسی چوخ دقتلی و سلیقه لی آدم ایدی.

او، حیدرین ایلکین دنیا گوروشونون معین لشمه سینه بویوک تاثیر گوسترمیشدیر. ئوز دورونون هر طرفلی سوادلی آدمی اولوغونا گوره او اوغلوندا دوغما خلقلین تاریخینه. آزادلیق مبارزه سینه بویوک کلاسیکلرین- فردوسی، سعدی، نظامی، فضولی و باشقالارینین شعرینه درین محبت اویاتمیشدی. او، ایران و آذربایجانین ملی قهرمانلاری، ضحاکین ظلمونه قارشی عصیان قالدیران خلقه باشچیلیق ایدن افسانه وی دیرچی کاوه حقینده، آذربایجان خلقلینین مشهور قهرمانلاری جاویدان، بابک، کوراوغلو و باشقالاری حقینده چوخلو حکایه لر نقل ایدیردی.

حیدرین آتاسی اوغلونا خارجی دیللره محبت حسی واونلاری ئوگرنمک هوسی آشیلامیشدی. (علی اکبر ئوزو فارس، عرب، تورک، فرانسه، لاتین وارمنی دبلیرینی بیلیردی).

حیدرین آتاسینین طبابتده ابر خصوصی ادبیاتدان علاوه کچیک بیر کتابخاناسی دا وار ایدی که، اورادا ایران و آذربایجان کلاسیکلرینین اثرلری، قیمتلی ئورتوکلره بوکولموش و دری جلدلری اولان چوخلو ال یازمالاری ساخلانیلیردی. آتاسینین نقل ایتدیگی حکایه لر سایه سینده «کاوه»، «رستم زال»، «کوراوغلو»، ایلدار» و «قاچاق نبی» کیمی جسورلار اوشاقلارین، خصوصا حیدرین سئویملی قهرمانلاری اولموشلولا.

حیدر اوشاقلیققدان شعرى سئوردی و خوشلادیغى شعرلى از بردن او خویا بیلیردی. حیدرین تربیه سینده اونون آناسی — وارلى خیردا مالک کربلائى حسن علی نین قیزی زهرا خانمین آزرولو اولما میشدیر. زهرا خانم ئوز خاصیتینی اوشاقلارینا تلقین ایتیمیش اولان قوچاق واراده لی قالدین ایدی.

حیدر ۱۸۸۸ — نجی ایلده الکساندر پوپل شهرینده ابتدائی روس مکتبینه داخل اولدو. بیرینجی کلاسدان اعتبارا او، تحصیل کسب ایتمگه بویوک استعداد گوستردی و اعلا اوخودو. روس وارمنی دیل لرینی ئو گر ندیگی شهر مکتبینین بشینجی کلا سینى (بوتون درس لر روس دیلینده کچیلیردی) قورتاردیققدان سونرا فرانسه دیلینی ئو گر ننگه باشلادی. ابتدائی مکتبی قورتاردیققدان سونرا حیدر ایروان گیمنازیاسینا (اورتا مکتب) داخل اولدو و اورا دادا تحصیلینی قیزیل مداللا باشا ووردو. بو، اونون عایله سی ایچون بویوک شادلیغا سبب اولدو و حیدرین بئله بیر یوکسک موفقیتی شرفینه طنطنه لی مجلس دوزلدیلدی. مجلسه گیمنازیایا و شهر مکتبی نین معلم لر هیئتی، طلبه لرین بیر حصه سی، تانیشلار، قوهوم — اقربا، دوستلار دعوت اولونموشدولار، همچنین ملی اورکستر و خواننده ده چاغیریلیمیشدی.

حیدرین آناسینین خاطر لادیغی کیمی اوزمان ایچون ایرانلی اوغلونون گیمنازیانی قیزیل مداللا قورتارماسی نادر حال ایدی. بونا گوره ده بئله بیر خوش حادثه یه بوتون دوستلار سئوینیردی لر. گیمنازیادا فرانسه دیلیندن باشقا آلمان دیلینی ده تدریس ایدیردی لر؛ آلمان دیلینده اعلا قیمت آلمیشدی. گیمنازیانی قورتاردیققدان سونرا حیدر آتاسیندان خواهش ایتدی که، اوئو تفلیسین پولی تکنیک مکتبینه گونلرسین. لاکن بو مکتبه داخل اولماق چوخ چتین ایدی؛ اولابوتون ماوراء قافقازدا یگانه عالی تکنیکی مکتب ایدی، ثانیاً شاهزاده لارین، وارلایلارین اوشاقلارینین بویوک آخینی اوزوندن اورادا اوخوماق ایسته ینلر آنجا ق یرلی حکومت اورقانلارینین و کئرال — قوبرناتورلوغون حمایه سی ایله مکتبه داخل اولوردولار، قالانلار (اورتا زمره لرین اوشاقلارینا) ایسه سرت کونکور اعلام اولونور، نجه دییه لر، یاخشیلارین یاخشیسینی قبول ایدیردی لر. بویوک عذاب — اذیتدن سونرا حیدرین آتاسی اونون قبول متحانلارینا بوراخیلماسی ایچون اجازه آلما غامو فقا اولدو. حیدر امتحانلاردا ائله بیر استعداد گوستردی که، امتحان گوتورون معلم لر دن باشقا والی باشدا اولما قلا اداره مدیر — لرینین، او جمله دن شهر حاکمینین داخل اولدوغو ۱۸ نفر لیک قبول کومسیونونون عضولری تعجیله نیب وال ح اولدولار و بیر سسله قرارا گل دیلر که، حیدری قبول ایتسینلر.

او، تفلیسده تحصیل آلا رکن آ.س. پوشکین، ن. و. قوقول، م. یو. لرمونتوف، ل. ن. تولستویون اثرلری ایله تانیس اولور و بونون نتیجه سیندهده حیدرده روس خلقینه، قافقاز خلقلرینه نسبت محبت و بوخلقلره ظلم ایدنلره — چاریز مه واونون میرغضبلرینه قارشى نفرت حسلری او یانماغا باشلاییر. لاکن بودویغولار هله تامایله یتگین لشمه میشدی و او، خلق کتله لرینین بدبخت لیگی نین اساس سببلرینی هله لیک تامایله درک ایده بیللمزدی.

حیدرین بوشعور و حسلری هله ایروان گیمنازیسینده او خودوغو وقت ینی چه ئو گرنگه و مطالعه یه باشلادیغی مارکسیست ادبیاتی ایله تانیس اولسوقدان سونرا محکم لنیر.

حیدر ئوز خاطره لرینده یازیرکه، ۱۸۹۶ — نجی ایله ایروان گیمنازیسینده تحصیل آلا رکن آمایاک اووانسیانین (گیمنازیانین ناظمی) رهبر لیک ابتدگی سیاسی درنگه داخل اولدوم. بودرنکده ایسه سیاسی ادبیات، خصوصاً مارکسین «کاپیتالی» ئو گره نیلیردی. حیدر سونرا یازیر: (۱) ۱۸۹۸ — نجی ایله رسد فپ — نین یتگین بیر پارتیاشکیلاتینین فعالیت گوستردیگی تفلیس تکنیکی مکتبینین طلبه سی اولدوغوم وقت پارتیا سیرالارینا داخل اولدوم. بو وقتدن اعتبارا حیدرین انقلابی فعالیتینین ایلك آدیملاری باشلانیر و اونون بو فعالیتى حتی آلكساندر و پولدا کچیردیگی تعطیلات زمانی بئله دایانمیر. حیدرین آناسی زهرا خانم خاطر لاییرکه، او، هر دفعه تفلیس سفریندن قاییداندا چوخلو کتاب، کتابچا و روزنامه گتیریردی؛ آخشاملار اونون یانینا دوستلاری — کچمیشده ابتدائی مکتبه کلاس یولداشلاری اولان لهوون و واختانق نالبندیان قارداشلاری، آوانس — چریکچیان، آرشاک آکوپیان و باشقالاری گلیردی لر؛ اونلار هرگون ساعاتلارلا خلوتده صحبت ایدیردی لر، بعضی وقت بو صحبت لر گجه یاریسینا قدر دوام ایدیردی. ۱۸۹۸ — ۱۹۰۰ — نجی ایللرده تفلیسدن حیدرایله بیرلیکده میخاسخاکایا، فیلیپ ماخارادزه، آوئلینو کیدزه، یوسف جوقاشویلی (استالین) و باشقالاری کیمی گورکملی انقلابچیلاردا گلیردی لر. حیدرخانین آلكساندر و پولداکی ایوی انقلابچیلارین باشلیجا گوروش یرلریندن و اونلارین خارجه گوندریلمه سی ایچون باشلیجا منطقه لردن بیرینه چوریلیمیشدی.

۱ — کچمیشده حیدرخانین خصوصی چاپاری اولموش جواد داداش اوغلی تاریوردیفین ئوز خاطره لرینده قیدایتدیگینه گوره حیدرین بو خاطره لری گورکملی انقلابی خادم نریمان نریمانوفون تاکیدى ایله ۱۹۲۰ — نجی ایله یازیلیمیشدیر. همین خاطره لر م. آ. تاریوردیفین یانیندا ساخلانیلیر، بیرا و زایسه مولفده دیر.

همین وقتلرحیدرخانین ئوزوفرانسهده، آلماندا، ایتالیا(۱) اولموشدور. بوسفرلرزمانی واوروپادا اولوغو وقتحیدرخان ئوزونون تکنیکی بیلیگینی ده تکمیللشدیریر و خارجی دیلیری داها سعیله ئوگره نیر. نتیجه ده او، آذربایجان، فارس، روس، ارمنی و گورجی دیللیریندن باشقا فرانسه، آلمان و ایتالیا دیللیرینه ده کامل صورتده ییه لنیرم(۲)

زهرخانم خاطرلاییردی که، ۱۹۰۳-۱۹۰۴-نجو ایللرده اونلارین ایوینه باکی، تقلیس و دیگرشهرلردن گورکملی انقلابی خادملر- نریمان نریمانوف، شالوا ائلییوا، لژاوا، سرگو اورجونیکیدزه(۳) گلیردیلر.

حیدرین آلساندرو پولداکی ایوینده رسدقپ-نین قافقاز تشکیلاتینین گیزلی سلاح وادیات آنباری واریدی. تحصیلاتینی قورتاریب الکتریک مهندسیلیکی دیپلومونو آلدیقدان و باکیا قایتدیقدان سونرا (گورونور ۱۹۰۱- نجی ایلین اوللرینده) حیدر ئوزاختصاصی اوزره تجربه ایشی آپاریر.

او، بیرمهندس- الکتریک کیمی ایلك تجربه ایشینی مشهور انقلابی خادم، و.ای.لنینین شاگردلریندن و سلاحداشلاریندان بیرل.ب. کراسنین رهبرلیکی آلتیندا بایلو الکتریک استاسیونونون تیکینتیسی و قوراشدیریلماسیندا کچیریر. سونرا او، تقی یفین مقال توخوجولوغو فابریکینده ماشینیچی وینه ده همین صاحبکارین نفت معدنلرینده الکتریک مکانیکی، قازما اوستاسی، باش مکانیک

۱-باخ:رضا روستانین مقاله سی، «دنیا» مجله سی، نمره ۴، نشرینین اوچونجوالی، ۱۳۴۱(۱۹۶۲)، ص.۶۰. روستا یازیرکه، حیدرخان ایلك دفعه اوروپا یا ۱۹۰۱-نجی ایله ده باکیدا انقلابی فعالیتینه گوره سالیندیغی حبس خانادان چخدیقدان سونرا کیتیمیشدیر.

۲-ینه ده اورادا.

۳-بعضی سندلره: (باخ: زهرخانمین ۱۹۲۹.۵.۲۹-نجی ایله ده سرسرارمرکزی اجرائیه کومیتة سینین کاتبی آ.س.ینوکیدزه و ۱۹۳۳.۱۱.۱-ده سموهت اتفاق خلق کومیساری س.ک. اورجونیکیدزه یه گوندردیگی مکتوب-عریضه لره) گووه و زهرا خانمین بو سندلرده یازدیغی کیمی (سندلرین بیر اوزو مولفده دیر) ۱۸۸۱-۱۹۱۱-نجی ایللر عرضینده یوخاریدا آدلاری چکیلن و بیرچوخ دیگر مشهور انقلابچیلاری ایوینده گیزلتدیگی ایچون زهرخانم دفعه لرله تعقیب اولونوب جزالاندریلیمیش و انقلابچیلار اونو انقلاب آناسی (ماماشا) آدلاندریمیشلار. ینوکیدزه و اورجونیکدزه یولداشلار زهرخانمین مکتوبلارینا مثبت جواب ویرمیش و حیدرخانین عایله سینین ۲۶ باکی کومیسار-لاری عایله لر ایله برابرسمویه ده حساب ایدیلیمه سینین ضرورتینه دایر اساسلی صورتده مسئله قالدیرمیشدیلار.

حیدرین آناسی زهراخانم

وظیفه لرینده ایشله ییر. باکی بووقت انقلابی فعله حرکاتینین مرکز لریندن بیرینه چوریلیر. بورادایرلی فعله لر: آذربایجانلیلار، روسلار و باشقالاری ایله بیرلیکده ایراندان گلن فعله لرده انقلابی مبارزه آپاریردیلار. ایرانلی فعله لر اشتراک ایتدیکلری بومبارزه لر جریانیندا متین لشییر و اونلارین صنفی شعوری یوکسلیردی. اونلارلا بیرلیکده حیدرخاندا انقلابی حرکتدا اشتراک ایدیردی، اوفعال تبلیغاتچی اولماقلا برابر فعله لر آراسیندا تشکیلاتی ایشرده آپاریردی. محض بورادا— باکیدا نفتچیلرین آراسیندا ایشله ییرکن حیدرایلیک انقلابی متین لیک کیفیترلرینی کسب ایدیر. بونقطه نظردن باکی فعله صنفی حیدر عمو اوغلونون ایلیک تعلیمات— جیسی و معلمی اولموشدور.

محض بورادا ایلیک دفعه ولاراق فعله لر اونو «عمو اوغلو» آدلانیرلار او، بوآددان حیاتینین سونونداک آیریلیمیر. بورادا آتشین انقلابچیلاردان ن. نریمانوف، م. عزیزبکوف، آ. چاپاریدزه و باشقالارینین ابتکاری ایله، سایى اونمین نفردن آرتیق اولان ایرانلی کسبکار فعله لر آراسیندا ایش آپارماق ایچون سوسال—دموکرات (اجتماعیون— عامیون) فرقه سینین یارادیلماسی ایشینه باشلانیر. بوایشه ن. نریمانوف باشچیلیق ایدیردی. فرقه نین تشکیلینده حیدرخان عمو اوغلودا گورکملی رول اوینادی و قارداشی عباسخانلا اونون مرکزی کومیته سینین ترکیبینه داخل اولدو. (۱) او، عین زماندا فرقه نین تاپشیریغی ایله ایراندا انقلابی تشکیلات یاراتماق ایچون ئولکه نین داخلینده کی انقلابچیلارلادا علاقه دوزلتمگه چالشییر. ۱۹۰۳—نجو ایله ده رسد فپ—نین باکی تشکیلاتینین کومگیله حیدرایرانلی تاجر حاجی محمد باقر رضایف—میلانی (۲) ایله تانیش اولدو. میلانی مشهده شهرینده انشاء ایتمک ایچون الکتریک استاسیونو آوادانلیغی آلیب بیلکیلی مهندس—الکتریک اختاریردی. او، ایسته ییردی که، بومهندس مطلق ایرانلی نسلیندن و مسلمان (۳) اولسون. چونکه شیمه لر ایچون مقدس ساییلان امام رضانین مقبره سینده و موهماتچیلارین احاطه سینده باشقا آدامین ایشلمه سی ته لکه لی ایدی، مسئله رسد فپ—نین باکی تشکیلاتی طرفیندن چوخدان حاضر لانمیشدی و فقط تکلیف گوزله نیلیردی. حیدر مشهده گیدیر. بورادا اونون رهبرلیگی ایله

۱— «دنیا» مجله سی، نمره ۴، ۱۹۶۲، ص ۶۲.

۲— بوباره ده باخ: «انجمن» روزنامه سی، نمره ۱۱۸، ۳ رجب ۱۳۲۵ (هجری قمری) (۱۹۰۸). روزنامه ده میلانی نین مکتوبو درج اولونموشدور. مکتوبدا میلانی ئوزونون معارفچیلیک فعالیتیندن یازیر.

۳— باخ: احمد کسروی تبریزی. «تاریخ مشروطیت ایران»، ۲—نجی جلد، تهران ۱۳۲۰ (شمسی)، (۱۹۴۱) ص ۲۲۴.

الکتریک استاسیونونون قوراشدیریلماسینا باشلانیلیر. (۱) او، عین زماندا ایلك فرقه ئوزکلری یاراتماغا چالیشیروبونون ایچون قیزغین ایشر آپاریر، بیرچوخ آداملارلا علاقه یه گیریشیر. لاکن اونون بوفعالیتی هله لیک لازمی نتیجه ویرمیر. بوباره ده حیدرئوزخاطره لرینده قیدایدیر: «مشهدده اولوغوم ۱۱ آی عرضینده بوتون جدجهدلریمه باخمایاراق، کادرین اولماسی وکته نین گریلیگی اوزوندن سیاسی تشکیلات یاراتماق ممکن اولمادی. بومدت عرضینده من آنجاق بیرنفرله علاقه یارادا بیلدیم که، اوداپایروس گیلیزی حاضرلایان اوستا—مشهدی ابراهیم میلانی ایدی»: (۲)

۱۹۰۴— نجوایلین اوللرینده حیدرتهرانا گلیر و بیرمدت اولجه استقراض بانکیندا، سونرا دمیریول—کونکا اداره سنده. نهایت امین الضربین الکتریک استاسیونوندا خدمت ایدیر. (بورادان دا اوحیدر برقی لقبینی آلمیشدیر.) آرسونرا امین الضرب حیدرخانی شهرمیدانلارینا و شهر اطرافی شوسه یوللارینا داش دوئشمه سی ایشلرینه رئیس تعین ایتدی. بوتون بونلار اونا هرگون سحر تزدن آخشا ماقتر مختلف صنف وزمره لردن اولان آداملارلا گوروشوب تماسدا اولماغا واونلارین گوزلرینی ئولکده خلقین آغبر وضعیتینی درک ایتمک ایچون آچماغا امکان یارادیردی. محضر تهراندا اولدوغو وقت حیدر اورادا سوسیال—دموکرات تشکیلاتی یاراتماق ایچون فعال صورته ایشه باشلاییر: (۳) بووقتدن اعتبارده حیدر عمو و غلنونون حیات یولو سالنامه سینده یخی بیر تاریخ باشلانیر.

۱— الکتریک استاسیونونون قیکلمه سی امام رضا موقوفه لرینین نایب التو—لیه سی متولی باشمینین و ائله جه ده اونون آل تیلارینین شمع یان دیرماقدان کلن کلی منفعت یولونو باغلادی و بونا گوره ده اونلار شیخ ابراهیم آدلی بیر سینین باشچیلیق ایتدیگی اجامرو او باشلارین الکتریک استاسیونونا فتنه کار هجومونو تشکیل ایتدیرو بئله لیکله ده استاسیون داغیدیلدی. (باخ: «یادگار» مجله سی، ۱۳۲۵، نمره ۵).

۲— رضاروستانین گومتیرلن مقاله سی، «دنیا» مجله سی، نمره ۴، ۱۹۶۲.

۳— «یادگار» مجله سی، ۱۳۲۵، نمره ۵.

ایکینجی فصل

حیدر عمو او غلو ۱۹۰۵-۱۹۱۱-نجی ایللر ایران انقلابی دورونده و انقلابدان سونراکی ایللرده

اجتماعی ضدیتلرین کسگین لشمه سینین وئولکه اهالیسینین اکثریتینین حاکم طبقه لردن ناراضی لیقینین نتیجه سی اولان ۱۹۰۵-۱۹۱۱-نجی ایللر انقلابی ایران جمعیتین بوتون زمره لرینی حرکتکته گتیردی.

اجتماعی ضدیتلرین سون درجه درینلشدیگی، امپریالیست دایره لرله سیخی صورتده باغلی اولان حاکم طبقه لره قارشى عموم خلق ناراضیلیقینین شدتلندیگی بیر شرايطده و خلق کتله لرینین آیری-آیری چخیش و هیجانلارینین باش ویردیگی بیردورده ایرانلا قونشو اولان روسیه ده ۱۹۰۵-نجی ایل انقلابی آلولاندی و بو قدرتلی آزادلیق حرکاتی ایراندا انقلابی حادثه لرین باشلانماسینا گوجلوتکان ویردی. ۱۹۰۵-نجی ایل روسیه انقلابیین ایراندا مبارزه نین تشکیلینه و مبارزه اصوللارینا، ایران اهالیسینین ان گنیئر زمره لرینین انقلابی حرکاتا دها گنیئر مقیاسدا جلب اولونماسینا دا بویوک تاثیرى اولموشدور. انقلاب جبهه سینیه صنعتکارلار، اصناف، فعله لر، شهر یوخسوللاری، ایران بورژوازیسینین بویوک بیر حصه سی، لیبرال ملکه دارلارین بیر قسیمی، آشاغی واورتا روحانلرین بویوک حصه سی، (ایلك مرحله لرده ایسه حتی عالی روحانیلرین معین حصه سی) و مترقی ضیالیلار داخل ایدی.

کچمیش کورطیعی هیجانلار و طغیانلارلا مقایسه ده ایران خلقلرینین بو قدرتلی انقلابی مبارزه سینین خصوصیتلریندن بیری اونون متشکل لیگی ایدی. ایرانین انقلابی قوه لرینین گوجلنه نیب محکم لنمه سینده، نظری و تشکیلاتی جهتدن فورملاشماسیندا ایرانین ایلك سوسیال-دموکرات قروپلاری حل ایدیجی رول اوینامیشلار. بوايشده ایرانین قاباقجیل آداملارینین و انقلابی خادملرینین، خصوصاً انقلابی تشکیلاتلارلا باغلی اولان خادملرینده دقته لایق رولو اولموشدور.

بوقبل انقلابچیلارین ان گورکملی لریندن بیریده حیدرعمو اوغلو ایدی. بیرچوخ ایران وسووهت مولقلری حیدرعمو اوغلو نو تهران، تبریز، مشهلو سایر شهرلده سوسیال-دموکرات قروپلارینین ایلك تشکیلاتچیلاریندان بیریه حساب ایدیرلر.

بیرچوخ مولقلرین قیدایتدیگی کیمی حیدرعمو اوغلو انقلابی حادثه لرین باشلانغیچیندا و بوتون گیدیشتی دورونده ئولکه نین قاباقجیل آداملارینین واح-پارتیا تشکیلاتیندا بیرلشدیریلمه سی اوغروندا فعال ایش آپارمیشدیر. (۱) کچن فصلده دییلدیگی کیمی، اوبوایشه هله مشهده اولدوغو وقت (۱۹۰۳-نجوایله) باشلامیش، لکن موفق اولمامیشدی. (۲) تهرانا گلدیکن سونرا، ایران مجلسی یارانیدقدان ونسبی آزادلیق اللهه ایدیلدیکن سونرا او اساسا مشروطه حرکاتی خادم لریندن عبارت ایلك سوسیال-دموکرات «اجتماعیون-عامیون» قروپلارینین یاراتماغا موفق اولور. او «بوباره ده نریمان نریمانوفون باشچیلیق ایتدیگی قافقاز سوسیال-دموکرات مرکزینه معلومات ویریر». (۳)

حیدرعمو اوغلو قیدایدیرکه، انجمنلرین یارانماسینا باشلانیدقدان سونرا هامی داغیلیب بو انجمنلره داخل اولدولار وقروپدا یالنیز ۷ نفر قالدی. (۴) بونونلا علاقه دار اولراق رسد فپ-نین حیدرخانین عنوانینا گوندریلن مکتوبوندا دییلیردی که، «قافقازدا پارتیانین مسلمان و ایران قروپلارینا «همت» و «اجتماعیون-عامیون»». (۵) تهران سوسیال-دموکراتلارینا کومک

۱-ایراندا ایلك سوسیال-دموکرات قروپلارینین یارادیلماسی مسئله سینه بیرچوخ سووهت و ایران مولقلرینین مقاله لری حصر ایدیلیمشدیر. بوباره ده بو گونه قدرده مختلف رایلر واردیر و مباحثه لر هله ده دوام ایدیر. مولف دقیق و عر طرفلی تحقیقات طلب ایدن بو مسئله نی تام ایشیق لاندیرماغی قارشیسینا مقصد قویمور و حیدرعمو اوغلو نون همین تشکیلاتلارین یارادیلماسیندا کی فعالیتی و رولو ایله علاقه دار اولان چرچیه ده ایضاح ایدیر.

۲-«یادگار» مجله سی، ۱۳۲۵، نمره ۵.

۳-ینده اورادا.

۴-ینده اورادا.

۵-سر. علی یفین «۱۹۰۳-۱۹۱۱-نجی ایللرده رسد فپ-نین باکی و تفلیس کومیته لرینین ایران انقلابی ایله علاقه لری مسئله سینه دایر» آدلی مقاله سینده کی ایضاحاتی؛ «مبارزه و غلبه لرین شانلی صحیفه لری» منتخبات مجموعه سی، سووهت آذربایجانینین علملر آکادمیاسی نشریاتی، باکی، ۱۹۶۵، ص ۲۰۴.

مطلقیت شاهلیق رژیمین جنایتلریندن بیرمنظره
(استبداد مخالفلرینه وحشیجه سینه دیوان توتولماسی)

باره ده خصوصی گوستريشلس ويريلميشدير». تهران قروپلارينا تکليف اولونورکه، بوتشکيلاتلارلا سيخ علاقه ده فعاليت ايتسينلر (۱).

باشقا بير ايرانلی مولف واعظزاده نوابی ده حيدر عمو اوغلونون تهراندا دموکرات فرقه سينين ياراديلماسينداکی بويوک رولو حقينده وانون ايرانين مختلف شهرلرينده فرقه ئوزکلرينين ياراديلماسی وانکشاف ايتديريلمه سی ساحه سينده کی فعاليتی باره ده يازميشدير. او قيد ايديرکه، مشروطه حرکاتينين طرفدارلاريندان بيری اولان سيدمرتضی واعظين سبزوار شهرينده اولدوغو سون گونلرده اوناخير ويريئرلرکه، بير مسافر اونولا گوروشمک آرزو سونداير. او، راضيليق ويريئر و شهر دن کنار خلوت بير يرده گوروشورلر. مسافر دموکرات فرقه سينين (۲) بانيسی وانون انکشافينده (۳) مستثنی درجه ده بويوک رول اويتايان حيدر عمو اوغلو ایدی.

مشهور اجتماعي- سياسي خادم و شاعر، ايران صلح طرفدارلاری جمعيتينين سابق صدری مرحوم محمد بهار (ملك الشعراء) دا حيدر عمو اوغلونو خراساندا فرقه نين و «نوبهار» روزنامه سينين بانيسی آدلانديرير (۴) او قيد ايديرکه، ۱۳۲۸- نجی هجری ايلينده (۱۹۰۷) خراسانا گلמים مرکزین (تهرانين) فرقه تشکيلاتينين رهبرلريندن بيرينين، یعنی حیدرخانين گوستريشی ايله بورادا «نوبهار»

۱- «يادگار» مجله سی، نمره ۱۲۲۵، ۵، نشرينين ۲- نجوايلى، س. م. علی یفین «۱۹۰۳-۱۹۱۱- نجی ایللرده رسد فپ- نين باکی وتغليس کوميته لرینين ايران انقلابی ايله علاقه لری مسئله سينه دایر» آدلی مقاله سيندن جمله لر کتيريلير، ص ۲۰۴.

۲- قيد ايتمک لازمديرکه، ايرانلی مولف لرین چوخو «اجتماعيون- عاميون» (سوسيال- دموکرات) فرقه سينی دموکراتلار فرقه سيندن آيريمير و اونلارين آراسينداکی فرقی گورمورلر. هرچنده، بو آيريليق سونرالار داهابارز صورتده آيدين اولور. بو اثرده بيز همين مولفلرين يازديغی کیمی قيد ايديرک، بوبارده مفصل معلومات آلاق ايچون سونراکی صحيفه لره باخ.

۳- باخ: فرهنگ سالنامه شهرستان شاهرود، سال ۱۳۳۵- ۱۳۳۶» (۱۹۵۵- ۱۹۵۶- نجی ایل ايچون شاهرود شهرينين تقويمی).

۴- باخ: ملك الشعراء بهار. «تاريخ مختصر احزاب سياسی» (سياسی فرقه لرین قيسات تاريخی)، تهران، ۱۹۴۶.

روزنامه‌سینین نشرینه باشلادیلار. س. جاوید حیدر عمو اوغلونو ایرانین مختلف شهرلرینده فرقه‌نین بانئسی آدلاندیریر. (۱)

شبهه یو خدورکه، حیدر عمو اوغلو حقیقی بیر انقلابچی کیمی فرقه‌نین خلق حرکاتینا رهبرلیک رولونا بویوک اهمیت قائل اولوردو؛ بومسئله‌یه دایر مختلف مولفدرین چوخلو یازیلاری واردیر. بورا دایز یالنیز اونون ئوزونون دوست و سلاحداشلاریندان بیرینه گوندردیگی بیرمکتوبونون متنینی ویریریک. حیدر عمو اوغلو یازیر: «سزیولا دوشدوگونوز وقت همچنین صلاحیت آلمیشدینیزکه، فرقه‌ایشی آپاراسینیز، چونکه فرقه رهبرلیگی اولمادان ئولکه‌نی آزادایتمک غیرممکن دور؛ سزی بیلمله‌لی سینیزکه، دوزگون مفکوره‌لی (۱) مانکی شریاطده آچیق یازماغا امکان اولمادیغینا گوره حیدر ده رمزلی دیلده دانیشماغا مجبور ایدی- ش.) فرقه یارانمسا و بوفرقه حکومت رهبرلیک تمه‌سه... دولتین مستقل لیگی نین محکم لنمه‌سی وئولکه ده عادی حیاتین یارانمسی حقه‌دانیشیق‌دا اول بیلمز؛ فرقه اولمسا، بئله دولتین باشیندا بیزیم ایش میزه صادق آداملار دورا بیلمز، چونکه تمیز انسانلارلا اوغرولار بیر اول بیلمز. بونا گوره ده بیزه ائله بیر فرقه لازمدیرکه، (بیزیمکی کیمی) دایم قوه و پلا ییب محکم لنسین؛ سیز مفکوره‌لی آدام اولدوغونوزا گوره دورمادان چاایشمالی سیز. دایانمادان

۱- باخ: س. جاوید «ایکی آزادلیق قهرمانی»، ص ۲۸؛ فیدایتیمک لازمدیرکه، مولفین بعضی فاکتورلارین ایضاحی باخمیندان ماراقلی اولان بو کتابچاسیندا بیر سیرا سهولره، بعضاده تاریخی کاراکترلی تحریفله یول ویریلیر؛ مثلا، اونون ادعاسینا گوره چار حکومتینین (اویازیر- روس ارتجاعی- ش.) غیر روس خلقلره قارشى آمانسیر (اویازیر- باشقالارینا قارشى داه‌آمانسیر- ش.) مناسبتی اوزو- ندن بو خلقلرین آراسیندان چخان انقلابچیلارین سایى روسلارین ایچریسینده اولدوغوندان داه‌اچوخ ایدی. بئله لیکله او، روس ملتینه منسوب اولان زحمتکش- لرین انقلابی حادثه‌لرده کی فوق‌العاده رولونا اعتنائیزلیق گوستیریر. س. جاوید باشقا سهولرده یول ویریر؛ او، آذربایجان سوسیالیست جمهوریسینین یارانماسی تاریخی ۱۹۱۹- نجوایل قیدایدیر و سایره. س. جاوید ادعاایدیرکه، او، حیدر عمو اوغلونون حیات و فعالیتینی دوزگون ایضاح ایدن یگانه مولفدیر. او، «قوجا مان‌خادم»- ین نصیحت‌لری ایله دولو کتابچاسیندا ئوگودو بیر وروشکایت- لئیرکه، جوانلار حادثه‌لردن خبردار دگیل‌لو قوجا مان نسلین (جاوید کیمی لرین- ش.) بویوک رولونو بیلیرلر. س. جاوید حیدر عمو اوغلونون شهرتمندن ئوزونه پای او مور.

فعالیت به باشلایین، یاخشی و صادق آداملاری بیرلشدیریب فرقه‌نی یارادین، فرقه‌یه تمیز آداملاری، اونون مرامنامه‌سینی قبول ایدنلری جلب ایتمگه چالیشین». (۱) بیرچوخ سووه تدیقاتچیلاری دا حیدر عمو اوغلونون ایلک فرقه ئوزکلرینین یارادیلماسیندا مهم رول اوینادیغینی قید ایدیرلر.

مثلا، ح. حسنوف قید ایدیرکه، ۱۹۰۵-نجی ایلین اورتا لاریندا ایرانین شمال شهرلرینده و بیرینجی نوبه ده تبریزده ایلک سوسیال-دموکرات قروپلاری یارانمیشدیر. بوقروپلارین تشکیلاتچیلارینین آراسیندا علی‌مسیو، حیدر عمو اوغلو و باشقالاری مهمیر توتورلار. (۲)

باشقا مولف ق. س. هاروتونیان (۳) یازیر: «... ۱۹۰۷-نجی ایلده آرتیق ایرانین شمال شهرلرینین بعضی لرینده تشکیل ایدیلیمیش سوسیال-دموکرات قروپلاری انقلابی حرکات و «انجمن»-لرین ایشینه بویوک تاثیر گوستردیلر؛ اونلار یاریم گیزلی وضعیتده ایدیلر. بوتشکیلاتین عضولری آراسیندا ایرانلیلاردان حیدر خان عمو اوغلو، علی‌مسیو و باشقالاری فرقلندیلر». (۴) اوسونرا یازیر: «علی‌مسیو، حیدر عمو اوغلو» (۵) ایراندا «اجتماعیون-عامیون» تشکیلاتینین گورکملی عضولریندن ایدیلر. اونلار ایران انقلابی دورونده تتر-تتر قافقازا (باکی، تفلیس) گیدیر، اورادا گوستریش و تعلیمات آلیردیلار».

حیدر عمو اوغلونون سوسیال-دموکرات قروپلارینین تشکیلینده و بو قروپلارلا قافقازین سوسیال-دموکرات مرکزلی آراسیندا رابطه برقرار ایدیلمه‌سینده کی رولونو س. علی‌یف (۶) ده قید ایدیر. او یازیر. «ایران

۱- «یادگار» مجله‌سی. ۱۳۲۵، نمره ۵. مجله کیمدن محبت گیتدی کینی قید ایتیمیر؛ مکتوبون متینندن آیدین اولورکه، بو آدام، ئولکه‌نین جنوبوندا فرقه‌نین فعال عضولریندن و یاخود رهبرلریندن بیر اولموشدور.

۲- ح. حسنوف «همت» بولشویک تشکیلاتینین مجاهدلر «یاردیمی». سو. اکپم ک نزدیکنده مارکسیزم-لنینیزم اینستیتوتونون فیلیالی-آذربایجان کپم ک نزدیکنده پارتیا تاریخی اینستیتوتو، اثرلی، ۲۱، باکی، ۱۹۵۸، ص. ۷.

۳- ق. س. هاروتونیان. «۱۹۰۵-۱۹۱۱-نجی ایللر ایران انقلابی» قافقاز بولشویک‌لری، ارمنستان نشریاتی، ایروان، ۱۹۵۶، ص. ۸۹.

۴- ینده اورادا، ص. ۱۲۲-۱۲۳.

۵- ینده اورادا، ص. ۱۲۳.

۶- باخ: آ. علی‌یفین گوستریلن اثرینه، ص. ۲۰۵.

واقفازین انقلابی تشکیلاتلاری آراسیندا رابطه‌نین برقرار ایدیلمه‌سینده ایران کومونست فرقه‌سینین بانیلریندن بیر اولان حیدر عمو اوغلونون خدمت‌لرینین بویوک اهمیتی واردیر. (۱) م.س. ایوانوف (۲) و ن. بئلووادا (۳) ایرانین سوسیال-دموکرات قروپلارینین قاققازین سوسیال-دموکرات مرکزی ایله علاقه‌لری باره‌ده قیدایدیلر. بومسئله ا. کسرونین اثرینده‌ده دفعه‌لرله شرح اولونموشور. اویازیرکه، «مشروطه حرکاتینین ایکینجی ایلینده (۱۹۰۷-ش.) ئولکه‌ده چوخلو انجمن‌لر یارانمیشدی و حیدر عمو اوغلو بو انجمن‌لرین ان قوتلیسی اولان «آذربایجان انجمنینین فعاللاریندان بیریدیی» و «گورونور قاققازداکی «اجتماعیون-عامیون» کومیتة‌سی ایله اونون رابطه‌سی وارییدی.» (۴) بوباره‌ده ۲-نجی دنیا محاربه‌سی ایللرینده، ائله‌جه‌ده ملی دموکراتیک حرکاتینین یوکسلیشی دورونده نشر اولونان ایرانین دموکراتیک دوری مطبوعاتیندا، خصوصیه «رهبر»، «مردم»، «ظفر»، «بسوی‌آینده»، «شجاعت» و سایر روزنامه‌لرده چوخلو ماتریال واردیر. همین مطبوعاتدا حیدر عمو اوغلونون چوخ جیتلی فعالیتی گوستریلمکله برابر اونون ایراندا سوسیال-دموکرات قروپلارینین ایلاک تشکیلاتچیلاریندان بیر اولدوغودا قیدایدیلر.

حیدر عمو اوغلونون فرقه‌نین تشکیلی ایشینده کی فعالیت‌نین عین زماندا خلق کتله‌لرینین بیرلشدیریلمه‌سی و متشکل لشدیریلمه‌سینده فوق‌العاده تاثیر وارییدی، لکن اونون فعالیتی تکجه تشکیلاتچیلیق ایشیله محدودلاشمیردی. حیدر عمو اوغلو ایراندا انقلابی حادثه‌لرین باشلانیدیغی گوندن اعتبارا مشروطه حرکاتیندا بلاواسطه و یاخیندان اشتراک‌ایدیردی؛ او، قیزغین تبلیقاتچی و تشویقاتچی اولماقلا برابر کتله‌لرین فعال تشکیلاتچیسیمیدی چخیش ایدیردی.

۱۹۰۵-۱۹۱۱-نجی ایللر ایران انقلابی اجتماعی ضدیتلرین کسگین-لشمه‌سی و خلقین آغیر و ضعیفیت‌نین نتیجه‌سی ایدی؛ لکن کتله‌لرین چخیشینین بلاواسطه سببی کرمان و تهراندا باش ویرن حادثه‌لر اولدو.

۱- باخ: آ. علی‌یفین گوستریلن اثری.

۲- باخ: م.س. ایوانوف «ایرانین قیساتاریخی». مسکو. ۱۹۵۲.

هم‌چنین اونون «۱۹۰۵-۱۹۱۱-نجی ایللر ایران انقلابی». ۱۹۶۷، م.

۳- ن. بئلووا، ینه‌او. ادا ص ۱۱۵-۱۳۴.

۴- احمد کسروی. «تاریخ مشروطیت ایران». ۲-نجی جلد. ۱۳۲۰، (۱۹۴۲)

محضر تهراندا، ایلك دفعه اولاراق دینی خادملر مضحكه لی مسامره زمانی ملاپا تاریندا شکل چکدیرن بلژیکلی ناوس علیهینه اعتراض علامتی اولاراق چخیش ایتدیلر، (۱) سونرا ایسه خلق کتله لرینین بیرنچه نفر تاجرین و واعظلردن (۲) بیرینین پولیس طرفیندن دوگورولمه سینه قارشى چخیشلاری گنیشلندی. خلق کتله لرینین چخیشلارینا سبب اولان بو حادثه لردن سونرا انقلابچی خادملر، او جمله دن حیدر عمو اوغلو «عدالتخانا» (ملی مجلس نظرده توتولور. ش.) چاغیریلما سی شعاری آلتیندا گنیش مقیاسدا گوجلوشو یقاتا باشلادیلار. (۳) س. جاوید: (۴) قید ایدیرکه، «بوتون ۱۹۰۵ - ۱۹۰۶ - نجی ایللر عرضینده حیدر عمو اوغلو تهراندا کی حادثه لرین هامی سیندا اشتراك ایدیردی». مشروطه - چلرین بویوک بیر عده سینین شاه عبدالعظیمده جمعه مسجدده، سونرا ایسه انگلیس سفارتینده «بسته» اوتوردوقلاری زمان حیدر عمو اوغلو خصوصیه قیزغین فعالیت گوستردی. حیدر عمو اوغلو تعمیر و برق شبکه سینى یوخلاماق آدیله انگلیس سفارتینه یول تاپیب مشروطه چیلرله رابطه یارادیر و اونلاری مشروطه قورولوشونون برقرار ایدیلمه سینه دایر شعارلار ویرمگه تشویق ایدیردی. (۵)

۱۹۰۶ - نجی ایل سپتامبر آییندا مظفرالدین شاهین مجلسین (پارلمان) تاسیسینه دایر اعلانیندان سونرا ئولکده دها گنیش مقیاسدا مختلف تیپلی انجمنلر، مجاهد تشکیلاتلاری و اونلارین ساحلی فدائی دسته لری یارانماغا باشلادی. مجاهدلرین و اونلارین ساحلی دسته لرینین فدائی لرین تشکیلی ایشینده قافقازلی انقلابچی خادملر مهملرول اوینادیلار. بومسئله ده حیدر عمو اوغلو نون دا

۱- م. ملکزاده «ایراندا مشروطه حرکاتی». ۱- نجی جلد. ۱۳۲۸، ص. ۲۸۰ - ۲۸۱.

۲- مفصل صورتده باخ. م. س. ایوانوف. «۱۹۰۵ - ۱۹۱۱ - نجی ایللر ایران انقلابی». ۱۹۶۷.

۳- رضا روستائین مقاله سی. «دنیا» نمره ۴، ص. ۶۱.

۴- باخ: س. جاوید. گوستریلن اثری، ص. ۴۷.

۵- «یادگار» مجله سی، ۱۳۲۵، نمره ۵.

بویوک خدمتلی اولموشدور. (۱) مجاهد تشکیلاتلارینا تاجرلر، صنعتگرلر، صرافلار، کندیلر، خیردا مالکلر، روحانیلرین زمره‌لری داخل اولوردولار. (۲) مجاهدلر عمومیتله مرانامه و نظامنامه‌لرینین مضمونونا گوره خیردابورژوا انقلابچیلاری ایدیلر. (۳)

مجاهدلره عایدان چوخ‌یایلمیش و سجه‌وی اولان پروقرام سند، اولارین ۱۹۰۷-نجی ایل سپتامبر آییندا مشهد شهرینده کچیریلن کونفرانسیندا قبول ایدلمیش مرانامه‌سی دیر. (۴)

مرانامه‌نین اساس مقصدی ئولکه‌نین سیاسی قورولوشونون دموکراتیک-لشدریلمه‌سی و ملی استقلالین تأمین ایدیلمه‌سیندن (۵) عبارت ایدی. تشکیلاتین مرانامه و نظامنامه‌سینه، اونون انقلابی شعارلارینا روسیه‌ده‌کی حادثه‌لر بویوک تأثیر گوسترمیشدی.

ی. بور-رامنسکی «همت»-ین مرانامه‌سینی مجاهدلرین مشهد شهرینده کچیریلن بیرینجی کونفرانسیندا حاضرلانیلمیش مرانامه‌سی ایله مقایسه ایدرک

(۱) «بیرچوخ سوووت تدقیقاتچیلاری و باشقا تاریخچیلر مجاهد تشکیلات... لارینی سوئال-دموکرات تشکیلاتلاری و یاخود باشقا فرقه‌لرله قاریشدیریلر. بعضی‌لری بو عقیده‌ده‌دیرلرکه، بویاکی تشکیلات مختلف، لکن عین حالدا بیر-بیریله علاقه‌دار تشکیلاتلاردیر، مولف‌داها دقیق تحلیل طلب‌ایدن بو مسئله‌نین آیدینلا-شدیریلما سینی ئوز قارشیسینا مقصد قویمورو فقط حیدر عمو اوغلونون فعالیتی ایله علاقه‌دار حدوددا ایضاح ایدیر.

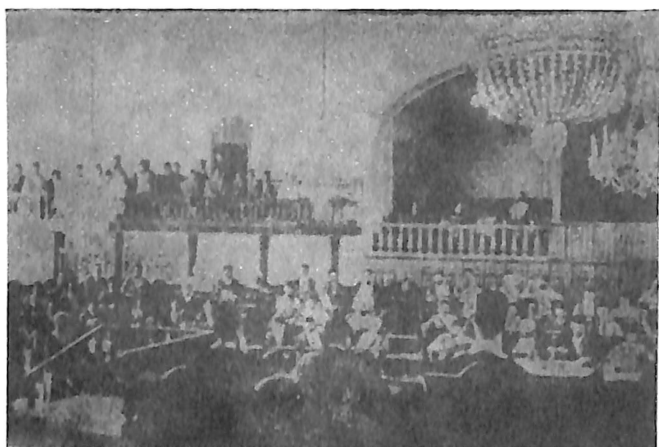
لاکن بونونلا برابر مولف اجتماعیون-عامیون و مجاهدلر تشکیلاتینی عین اوخشار فرقه تشکیلاتلاری حساب‌ایدن تدقیقاتچیلارلا هم‌ایدیر، فقط عقیده‌میزجه بویاکی مختلف اصطلاحی بیر-بیریندن آیرماق لازمدیر: مجاهدلر («مجاهدین») فرقه‌سی دیلیدیکده‌بو، شبهه‌سیر، «اجتماعیون-عامیون» ایله بویاباشقا درجه‌ده باغلی اولان و یاخود اونون عینی اولان تشکیلاتدیر. ساده‌جه مجاهدو یافدائی سوز و ایشله‌دیلدیکده ایسه انقلابی تشکیلاتلارین ساحلی‌دسته-لری نظردہ قوت‌ولور.

۲-ی. بور-رامنسکی. «۱۹۰۵-۱۹۱۱-نجی ایللر ایران انقلابیندا قافقاز بولشویکلرینین رولو مسئله‌سینه دایر»، «تاریخچی، مارکسیست» مجله‌سی، نمره ۱۱، ۱۹۴۰، ص ۹۲

۳- ینده اورادا.

۴- ینده اورادا.

۵- ینده اورادا.

مشروطه انقلابیین غلبه سی نتیجه سینده یارادیلان ملی مجلس اجلاس زمانی

بیرینجی نین ایکینجیه بویوک تاثیر اولدوغونو قیدایدیر. (۱) بولشویکلر مجاهدلر آراسیندا ئوز تاثیرلرینی قوتلندیرب محکم تمگه و اونلارین تشکیلات-لارینی آردیجیل کتله وی انقلابی تشکیلاتلار چویرمگه چالشیردیلار (۲) لاکن بونولابلله قیدایتمک لازمدیرکه، مجاهد تشکیلاتلاریندا طریقت-چیلیک، کتله دن تجرید اولماق حاللاری و فردی ترور مؤیملری یاییلمیشدی. (۳) یوخاریدا گوستریلدیگی کیمی بو وضعیت تشکیلاتین اجتماعی ترکیبی نین خصو صیتیندن و هر شئیدن اول پرولتار کادرلارینین آزلیغی و ضعیف لیگندن ایره لی گلیردی. مرتجع خادم لره قارشى همین تشکیلاتین عضولری طرفیندن (حیدر عمو اوغلونون ئوزونون ده شرکت ایتدیگی) آیری-آیری سوعقصدلرین حیاتا کچیریلمه سینین اساس سببی محضه مجاهد تشکیلاتینین اجتماعی ترکیبی نین بوجور رنگارنگ اولماسیندا ایدی.

لاکن بوسوعقصد عمللرینین انقلابی حرکاتین مقداراتینین حل ایدییی و قتلرینده حاکم دایره لرین سیرالارینا پوزغونلوق و چاشقینلیق سالماق و کتله لرین انقلابی احوال روحیه سینى یوکسلتمک مقصدیله معین شرایطه «یارارلی و حتی ضروری بیر عملیات» کیمی سچیلدیگی اوزه رینده، «مرکزی انقلابی تشکیلاتین» موجود اولدوغو بیر شرایطه پارتیانین «بوتون مبارزه سیستمیله سیخ علاقه دار و اونا او یغون اولان بیر عملیات» کیمی حیاتا کئچیریلدیگی و «قهرمانلیقلا وورولان» و بویوک اهمیتی اولان «آیری-آیری ضربه لر» اولدوغو و «قطعی هجوم» اصوللاریندان بیر کیمی تطبیق ایدیلدیگی اوزه رینده دایانماغا و دقیق تدقیقات آپارماغا احتیاج واردیر. (۴)

ایران انقلابی ایللرینده، انقلابی مبارزه نین گیدیشینده، ارتجاعین آغ ترورلا مشغول اولدوغو و متین انقلابچیلاری محوایتدیگی زمان، سوسیال-دموکرات فرقه سی (ویا خود مجاهد تشکیلاتی) (۵) مرکزی کومیته سینین قراری ایله دموکراتیک

۱- ی. بور- رمانسکی. «۱۹۰۵-۱۹۱۱-نجی ایللر ایران انقلابی و ماوراء قافقاز بولشویکلری». باخ: «قیرمیزی آرشیو». تاریخی مجله، نمره ۱۰۵۱۲). دولت نشریاتی شعبه سی، ۱۹۴۱، ص ۳۸.

۲- ینده اورادا.

۳- ی. بور- رمانسکی. گوستریلن اثری، مولف بو تشکیلاتین نظامناشه و مرانامه سینین ایضاحی اوزرینده بیر قدر مفصل صورتده دایانیر. چونکه بودا حیدر عمو اوغلونون فعالیتی ایله علاقه داردیر.

۴- بو حقه باخ: و. ای. نین، اثرلری، ۵-نجی جلد، ص ۷-۸.

۵- بوباره ده باخ: گلن صحیفه لره.

خادمترین قاتلترین و بوقتلترین اساس تشکیلات تجیلارینا قارشی، خصوصیه مشروطه نی بوغماق مقصدی داشییان عکس انقلابی چوریلشیرلرین حاضرانماسیندا اساس رول اوینیان استبداد خادمترین قارشی بیرنچه دفعه سوعقد حاضرانمیش و حیاتا کچیریلیمشیدیر.

اوزمان، انقلابی مبارزه لرده کفایت قدر یتگین لشیب و متین لشمیش بیر فرقه نین موجود اولمادیغی شرایطده، بعضی ایرانلی انقلابچیلار مبارزه نین ترور کیمی متودلارینال آتماغی ممکن حساب ایدیردیلر.

بو، ارتجاعین ئوزقوه لرینی توپلاییب گوجلندیرمکدن ئوتری وقت قازانماغا چالیشدیغی انقلابچیلارا آیدین اولدوغو زمان باش ویردی. بیرینجی بئله بیر سوعقد غدار مرتجع علاءالدوله نین علیهینه دوزلمیشدی. س. جاویدین قید ایتدیگی کیمی بوسوعقد فرقه نین مرکزی کومیته سینین قراریه تشکیل اولونموش، لکن موفقیت سیزلیکه اوغرامیشدی. (۱)

ایکینجی سوعقد محمدعلی شاهین اورپادان تهرانا چاغیرتدیریب باش و وزیر تعیین ایتدیگی مرتجع اتابک اعظمه قارشی حیاتا کچیریلدی. محمدعلی شاه دولت چوریلشینه و انقلابین بوتون نایبترلرینی محوایتمگه حاضرلاشیردی.

اتابکی بوتون فلاکتلرین وئولکه ده کی آغیر وضعیتین اساس مسببی حساب ایدن خلقلین ده ناراضیلیغی آرتیردی. ۱۹۰۷ - نجی ایل اوت آیینین ۳۱ - ده اتابک اعظم مجلسدن چخدیغی وقت تبریزی عباس آقا طرفیندن ئولدورولموشدو. عباس آقائین جیبیندن مجاهدتشکیلاتیین ۴۱ نمره لی عضویت بلیطی تاپیلیمشدی (۲) ا. کسروی نین قید ایتدیگی کیمی اتابکه سوعقد ایدیلدیگی وقت حیدر عمواغلو بهارستانین (مجلس - ش.) اطرافیندا اولموش و عباس آقا یا مانع اولماسینلاردیه سربازلارین گوزلرینه قوم سپرمیش. (۳) بعضی معلوماتلارا گوره عباس آقا سوعقددن سونرا انتحار ایتیمشیدیر. قید ایدیلمه سی ماراقلیدیرکه، احمد کسروی اساس سیز اولمایاراق تصدیق ایدیرکه، حیدر اتابکین ئولورولمه سینه دایر گوستریشی رابطه ساخلادیغی ماوراء قافقاز کومیته سیندن آلمیشدیر. (۴)

عباس آقائین ئولومو آزاد یخواه لاری و مشروطه چیلری کدرلندیردی: «انجم» روزنامه سینین یادیقینا گوره اونون خاطره سینى حرمتله قید ایتمک

۱ - س. جاوید. گوستریلن اثری. ص. ۲۸.

۲ - احمد کسروی. «تاریخ مشروطیت ایران». ایکینجی جلد. ص. ۲۲۴.

۳ - ینده اورادا. ص. ۲۲۵.

۴ - احمد کسروی. «تاریخ مشروطیت ایران». ایکینجی جلد. ص. ۲۲۵ -

ایچون تبریز انجمنی ملی ماتم اعلان ایتدی، چوخلومجاهد مسجلده وباشقابرلره ییغیشدی؛ ناطقار اونون قهرمانلیق عملریندن دانشیردیلار. (۱)

تهرانداکی انگلیس دیپلوماتیک نماینده سی ده عباس آقائین ئولومو ایله علاقه دار ماتم میتینگلرینین کچیریلدیگی باره ده معلومات ویریردی. (۲) اتابکین ئولومو مرتجعلری قورخوتدو، لاکن محمدعلی شاهین قانون اساسینی محو ایتمگه و دیکتاتورلوغو احیایتمگه حاضر لناماسینا مانع اولمادی. اوزمان بعضی انقلابچیلار بوویادیگر ارتجاعی خادم علیه نه قطعی رادیکال تدبیرلر گورمزدن اول قانع ایتمک و تضییق گوسترمک متودوناندا استفاده ایدیردیله. بومعنادا ایران «مرکزی انقلابی کومیته سی»-نین (اونلار ئوز تشکیلاتینی بئله آدلاندیریردیله) حیدرین امضاسی ایله محمدعلی شاه یازدیغی اولتیماتوم خاراکترلی مکتوبلاری ماراقلیدیر. بومکتوبلاردا تعقیب و تضییق لره سون قویولماسی و ۱۹۰۶-نجی ایله ویریلیمیش قانون اساسی نین سارسیلماز-لیغینین تصدیق ایدیلمه سی قطعیتله طلب اولونوردو. بومکتوب شاه ااونون شخصی حکیمی ووقیله انقلابا رغبت بسله یین لقمان الدوله نین واسطه سیله چا تدریریلیمیشدی. (۳)

۱۹۰۷-نجی ایلین بهاریندا محمدعلی شاه قانون اساسیه صادق قالاجاغینا آندایچدی. (۴) لاکن بیرمدت کچندن سونرا ارتجاعین حیله ایشلتدیگی آشکارا چخدیقدا، داهادو غروسو دربارین، بویوالاخلقى آلداتماق و ئوز قوه لرینی توپلا ییب گوجاندیرمک ایچون وقت قازانماق مقصدی آیدین اولدوقدا سوسیال-دموکرات فرقه سی مرکزی کومیته سینین پلنومو انقلابی تشکیلاتلارین تاکیدی ایله محمدعلی شاه قارشى سوء قصد دوزلتمک قرارینا گلدی.

بیرسیرا یوکسک رتبه لی ارتجاعی خادملری محو ایتمک ایچون ۱۵-۲۰ نفر لیک ضربه دسته سی یارادیلدی. حیدرخان یازیر: «انقلابی کومیته و شخصان قطعی صورته ترورون علیه نه اولدوغوه وزا باخمایاراق، بیز اوزمان چخیلماز بیر

۱- «انجمن» روزنامه سی، نمره ۱۳۸، ۱۴ شعبان ۱۳۲۵ هجری قمری.

۲- باخ: انگلیس دیپلوماتیک نماینده سینین بویوک بریتانیا خارجی ایشلر وزیرینه مکتوبو. جمله لر عباس اسکندری نین «ایران مشروطه تاریخی» آدلی کتابیندان کتیریلیر، تهران، ص. ۱۸۸.

۳- حیدر غمو اوغلون مکتوبونون کوییدسینی اونون قارداشی م.ع. تار بویردی سمیمیتلک بیزیم اختیاریمیزا ویریمیشدیر.

۴- ینده د اورادا.

وضعیتده قالمیشدیق ونه ایسه بیر تدبیر گورمک لازم ایدی، چونکه ارتجاع انقلابچی قوه لره قارشی گوجلو هجوم کچمکه باشلامیشدی. (۱) سونرا، دسته فرماندهی صفتیه شالوا ائلیاوادا ایتمه جلب ایدیلدی.

۱۹۰۸-نجی ایل فوریه آیینین ۱۵-ده شاهین اسکورتی شهر اطرافی یایلاغا داخل اولدوغو وقت اونا سوعقد ایدیلدی. محمدعلی شاه قارشی سوعقد نه ایچون ونجه دوزلمیشدی؟ بوباره ده ایران تاریخ چیسسی م.ملکزاده بئله یازیر: مشروطه حرکاتینین صداقتلی رهبرلریندن عبارت اولان «انقلابی کومیتة» بیلیردی که مجلسین بعضی نماینده لری شاهلا الیردیرلر، اونون چالیدی هوالیه اویناییر ومجلسه ئوزوظیفه لرینی یرینه یتیرمکه مانع اولورلار... چارروسیه سی (اویازیر-روسلار شس) و انگلیستان خلقین دشمنی دیرلر، بونا گورده ده او (کومیتة) بئله بیر نتیجه گلدی که، محمدعلی شاه ئوزو هجوم کچمه میشر اونو آرادان گوتورمک لازمدیر. (۲) بوملاحظه اساسیندا کومیتة ایسه ئوزونون ۱۳۲۵ هجری ایل ۱۲ ذیحجه تاریخلی اجلاسیندا خلقین نجاتی و قانون اساسین قورونوب ساخلانماسی نامینه محمدعلی شاهی محایتمک قرارینا گلدی. بو ایش اجرائیه کومیتة سینین صدری اولان حیدر عمو اوغلیا (کورسیو بیزیمدیر-شس) تاپشیریلدی. (۳)

محمدعلی شاهین بوتون قانون اساسی طرفدارلارینی حبس ایتمکه و ئولدور-مکه، ئولکه ده کهنه قایدالاری برقرار ایتمکه حاضر لاشدیفینی، بیر چوخ دیگر ایران وسووهت مولف لری ده قید ایدیرلر. (۴)

حادثه نی ئوز گوزوایله گورموش شاهدین دیلندن یازیلیمیش و چاپ مامورلارینین ئوز حکومتلرینه گونردیکلری معلوماتلاردا تصویر ایدیلیمیش بو

۱- بعضی دیگر سندلر کیمی بوسندده حیدرخانین قارداشی محطفی علی اکبر اوغلو تاریخ بر دینین یانیندادیر. او، مکتوبون کویپه سین ۱۹۶۷-نجی ایلده صمیمتله بیزیم استفاده میزه ویرمیشدیر.

۲- باخ: م.ملکزاده. «ایران مشروطه تاریخی». ۳- نجو قسمت، ص. ۲۰۴-۲۰۶.

۳- ینده اورادا، ص. ۲۰۵-۲۰۶.

۴- احمد کسروی. «تاریخ مشروطیت ایران».

سوعقصدین تفرعاتی اولوقجا ماراقلیدیر. معلوماتدا دیلیلیر: «فوریه آیینین ۱۵-ده گوندوز ساعت ۲ اوتوز دقیقه ده اعلیحضرت شهر اطرافینداکی قصر دوشان تپه یه شکارا گیدیردی. قاباقدا اوتوموبیل، اونون دالینجا سواری فراشلار، آخردا ایسه اعلیحضرتین تکئوزونون اوتوردوغو کالسکه حرکت ایدیردی. کالسکالارین هرایکی طرفینده شاهلی مشایعت ایدن شخصلر حرکت ایدیردیله: کالسکه نین بیر یانینده شاهین شخصی کشیکچی دسته سینین رئیس امیر جنگ آت اوستونده گیدیردی، او بیر یانینده ایسه س.م. شاپشال (۱) گیدیردی و اعلیحضرت اونونلا صحبت ایدیردی... بوصحبت زمانی قاباقدان دالبادال ایکی پارتلایش سسی، سونرا ایسه بیرنچه توفنگ آتشی ایشیدیلدی. بوحادثه کوچه نین یول آیریجینا چخدیغی یرده باش ویردی: بویول آیریجی ایله اوزبداوز انی بیر ساژن (۱۳، ۲ متر- ش.) اولان دونگه باشلانیرکه، اودا داهایا داریسقال اولان چوخلو دونگه لرله بیرلشیر... شاه بورادان کچنده بوتون کوچه بویو داملاردا و ایوانلاردا چوخلو آدام وارایدی. بو آداملار آراسیندا ایکی نفر سید خصوصیله دقتی جلب ایدیردی و احتمال که، اونلار کیمسه یه نامعلوم شرطی اشاره لر ویریردیله. بومبارلین هرایکی سسی اوتوموبیلده آتیلیمیشدی. فرض ایدیلیردی که، اونون ئورتولو کابینه سینده شاه اوتورموشدور. شوفرین دیدیگینه گوره بیرینجی بومب اوزبه اوزده کی دارونگه ده دوران آدام طرفیندن آتیلیمیشدی. او، گوی دستمالا بوکولموش بومبی افقی حالدا قاباق طرفدن اوتوموبیلین آلتینا آتدی و ماشین جزئی زده لندی. بیرینجی پارتلایشدان سونرا شوفر اوتوموبیلدن چخدی و اوندان سونرا ایکینجی بومب پارتلادی، بودفعه شوفر بومبین کیمین طرفیندن و هارادان آتیلدیغینی گورمه دی: ایکینجی بومبین دالینجا توفنگدن آتش آچیلدی و گولله اونون پالتوسونون قولونو دیشدی. شاه رنگی قاقمیش حالدا کالسکادان چخدی. امیر جنگ و شاپشال اونا یاخینلاشدیلار و شاهین قوللاریندان توتوب یاخینداکی ایوه آپاردیلار. قاقچب داغیلان خدمه لرین

۱- شاپشال محمد علی شاهین چار حکومتی طرفیندن تعیین ایدیلیمیش تعلیماتچیسى و معلمی ایدی.

تاریخچه گلیب ییغیشدیقلاری وقت... شاه سواسته دی، سوگتیر دیلر، لاکن سویون زهرلنمه سیندن احتیاط ایدرک شاها ویرمگه قورخولار...» (۱).
 معلوماتدا سونرا دییلیرکه، شاه بیر ایوه گتدی و بیرآزدان سونرا او، همین ایودن چخماق ایسته دی، لاکن قاپینی آچماق همان ایکی گولله آتیلدی، شاه چوخ برک حرصلنمیشدی، او ئوزونو کوچیه آتدی و «بوتون یولدان کچنلری قووب گولله یه باسماغی» امرایتدی (۲).

بلله لیکله محمدعلیشاها قارشى سوء قصد موقت سیزلیکله نتیجه لندی، کالیسکانین دال اوتوراجاغیندا اگله شن شاه فقط گيجلننمیشدی، یالئیز شاهین شخصی محافظه دسته سیندن بیرنچه نفر ئولدورولموشدو. سوء قصدچیلردن اوچ نفری، اوجمله دن شالوا ائلیما وایارالان دیلار. (۳) حیدرخان گیزلنمکده موفق اولدی: لاکن تزیلیکله حیدرئوزو واونون ایشله دیگی امین الضرب برق کارخاناسنین فعله لریندن دیگر ۲ نفر یولداشی حبس اولوندولار. احمد کسروی قیدایدیرکه، بونلار مشهدی- محمد، مشهدی عبدالله، اکبروزینالدان عبارت ایدیلر. (۴) شبهه سیزکه، بو آدلار حیدر عمو اوغلونون سلاحداتلارینین تخلصلری ایدی. حیدرخان مشهدی محمد آدی

۱- باخ: «۱۹۰۶ -نجی ایلین سونوندان ۱۹۰۹-نجو ایلین ژوئیه آیینا قدر ایرانداکی حادثه لره دایر دیپلوماتیک سندلر مجموعه سی». ۱-نجی بوراخیمیش (۱۹۰۸-نجی ایل نوامبرین ۱-نقدنر). سن پترزبورق، ۱۹۱۱. ص. ۱۱۶-۱۱۹. ایلکین منبع سایدیمیز چارامورلارینین گزارشلرینه استناد ایدرک بوسوء قمدین اوزرینده مفضل دایانماغیمیزین سببی اودورکه، همین سوء قصد مسئله سی ایندیقه قدر بوتون تفرعاتیله ایشیقلا ندیریلما سیمشیر و بیزه بلله کلیرکه، بواشین جزئیاتینی بلیمک اوخوجولارا ماراقلی اولار. بوندان علاوه ایران منبعلرینده بوسئله به دایر اختلاف نظر اولدوغونا گوره بوسئله نین دقیق تصویرینی ویرمک لازم ایدی.

۲-یننده ارادا.

۳- سوء قصد بار دسینده حیدر عمو اوغلو ئوزوده خاطره لرینده یازیردی: بو خاطره لرین کوپدسینی ۱۹۶۷-نجی ایله حیدر عمو اوغلونون قارداشی محمطفی علی اکبر اوغلو تاریوردی همیمتله بیزیم اختیاریمیزا ویرمیشدیر. بو سوء قصدن سونرا «بومبی» سوزو حیدر عمو اوغلونون آدینا علاوه اولدو.

۴- ۱. کسروی تبریزی. «تاریخ مشروطیت ایران». ۲-نجی جلد. ۱۳۲۰.

(۱۹۴۱)، ص ۳۵۱.

آلتیندا گیزلمیردی. (۱) کسروی قیدایدیردی که، اونلار بو ایش ایشون «باکی کومیتةسی» طرفیندن گوندیریلیمیشدیلر. (۲)

محبوسلار. اوجمله دن حیدرخان محمدعلی شاهین تهرانداکی اقامتگاهی گلستان قصرینه آپاریلیمیشدیلار؛ شخسا شاهین امری اساسیندا قانون اساسیین معین ماده لرینی پوزماقلا کچیریلن بوجسار تهران انجمنلرینین اعتراضینا سبب اولدو. تهران انجمنلرینین عضولری آوریل آیینین ۹-دا سپهسالار مسجدینه توپلاشیب مجلسین حیدرودیدگر محبوسلارین ایشینه دایر استنطاغا قاریشماسینی، قانون اساسینی پوزانلارین- تهران حاکمی و پولیس رئیسینین عدلیه وزیرلیگی طرفیندن مسئولیتة جلب ایدیلیب قانونا موفق صورتده جزالاندیریلماسینی طلب ایتدیلر. (۳) انجمنلرین (۴) قضیقه نتیجه سینده آوریلین ۱۰-دا حیدرودیدگر محبوسلار گلستان قصریندن عدلیه وزیرلیگینه کوچورولدولر و بورادا اونلارین ایشینه دایر استنطاق مجلس وانجمن نماینده لرینین حضوروندا آپاریلیردی. بیر هفته دوام ایلن استنطاق حیدرین و اونون یولداشلارینین مقصرلیگینه دایر هئچ بیر ثبوت گوستره بیلمه دی. مجلس محبوسلارین آزاد ایدیلمه سینه و اونلاری حبسه آلماقلا قانون اساسینی پوزدوقلارینا گوره تهران حاکمی و پولیس رئیسینین مسئولیتة جلب اولونمالارینا دایر انجمنلرین طلبلرینه طرفداز چخماغا مجبور اولدو. حتی وزیرلرده بو واقعه ده قانون اساسیین آشکار صورتده پوزولدوغونو اعتراف ایتمکه مجبور اولموش وانجمنلرین طلباتینین قبول ایدیلمه سینه طرفدار اولدوقلارینی بیلدیرمیشدیلر. بو شرایطده شاه گذشته گیتمه لی اولدو؛ حیدرین و اونون یولداشلارینین آزاد ایدیلمه سی حقیقته، هابئله تهران حاکمی و پولیس رئیسینین مسئولیتة جلب اولونمالارینا دایر گوستریش

۱-ینده اورادا.

۲- ینده اورادا، ص. ۳۵۲.

محمدعلی شاه قارشی سوء قصدین اوزمانکی انقلابی کومیتة لرین گوستر- یشیله حیاتا کچیریلدیگینی قیدایدن باشقا منبعلرده واردير.

۳- باخ: ا. کسروی گوستریلن اثری، ص. ۳۵۴-۳۶۰، جملہ لر.

م.س. ایوانوفون «۱۹۰۵-۱۹۱۱-نجی ایللر ایران انقلابی» (مسکو، ۱۹۵۷، ص. ۲۶۲-۲۶۳) اثریندن کتیریلر.

۴- «دیپلوماتیک سندلر مجموعه سی»، ۱-نجی بوراخیلیش، ۱۹۱۱.

ص. ۱۸۲.

ویردی. (۱) حیدرخانین واونون یولداشلارینین جلب اولونمالاری واستنطاق ایچون عدلیه وزیرلیگینه چاغیریلمالاری کونکرت بیرنتیجه لره گتیریپ جخارتمادی؛ لاکن م.س. ایوانوفون ئوزاثرینده قیدایتدیگی کیمی حیدرین واونون یولداشلارینین آزاد ایدیلمه سی فاکتی و تهران حاکمی و پولیس رئیسین حبسلر کچیرمک حقیقته شاهین امرینی اجرا ایدرکن قانون اساسینی پوزدوقلارینی و بونا گوره ده جزالاندیریلمالی اولدوقلارینی شاهین ئوزونون اعتراف ایتمه سی دموکراتیک تشکیلاتلارین شاهلا بوتوققوشمالاردا الله ایدیلن جدی غلبه سی ایدی. (۲) البته بو اوغورسوز سوءقصد ئولکه ده، ایران جمعیتینده هئچ بیر دگیشیک لیک عمله گتیر- مه دی و گتیره ده بیلیمزدی؛ لاکن بو حادثه نین ایران اجتماعیتینده وئولکه نین حدودلاریندان کناردا بویوک انعکاسی اولموشدور. چارنماینده سی گارتویق ئوز حکومتینه گوندریگی گزارشده قیدایدیردی: «...حاضرلانسای هله قاباقجا تبریزو تفلیسده معین آداملار معلوم اولان (کورسیو بیزیمدیر-ش.) و فوریه آییندا شاه قارشی ایدیلان اوغورسوز سوءقصد فقط احتراصلاری آلیشدیرمیشدیر. همین لحظه دن اعتبارا ئوز لرلیله حتی سلاح و حربی سورات گتیرن قاققازلیلارین آذربایجانا بویوک آخینی گوزه چارپماغا باشلادی.» (۳)

ایران آزادیخواه لاری حیدر عمو اوغلونون آی یاریم حبسدن سونرا آزاد اولماسینی بویوک شادلیقلا قارشیلادیلار و بو حادثه نی بویوک بیر بایرام کیمی قید ایتدیلر. (۴) لاکن حیدر عمو اوغلو حبسدن چخاندان سونرا دا ایران پولیسی و خارجی (چاروانگلیس) مامورلارین مخفی نظارتی آلتیندا ایدی. بونا گوره ده او، مستعار

۱- باخ: م.س. ایوانوف. گوستریلن اثری، ص ۲۶۴. حیدر عمو اوغلونون قارداشی مصطفی علی اکبر اوغلو تاریویردینین بیزه ویردیگی سندلره گوره حیدر آی یاریمدان آرتیق استنطاق آلتیندا اولموشدور. استنطاق زمانی حیدرخانا اولمازین عذاب و اذیت و دوزولمز اشکنجه ویرمیش، لاکن اونندان هئچ بیر اعتراف آلابیلمه میشدیلر.

۲- م.س. ایوانوفه. گوستریلن اثری، ص ۲۶۴.

۳- باخ: «...دیپلوماتیک سندلر مجموعه سی». ۱- نجی بوراخیلیش،

ص ۲۶۵.

۴- «یادگار». مجله سی، نمره ۵، ۱۳۲۵.

آدلا (۱) ئولكه نى ترك ايتمگە و روسيه يە (دقيق صورتدە قافقاز) گيتمگە مجبور اولدو. او، تفليسە گلديكن سونرا ايران انقلابى خبرينه گوجلۇ تېلېفات آپاير و آزاديخواھلارى مبارزە ايدن ايرانا كومگە چاغيرىردى. (۲) او، تفليسە سوسىال-دموكرات («اجتماعيون-عاميون») پارتىياسى مركزى كوميتەسىلە بىرليكدە واونون كومگى ايله فعاليت ايدىردى. (۳) بوزمان حيدر عمو اوغلو انقلابچىلار كومك ايشىمىن تەشكىللىندە مەئسۇز خدمت گوستردى. او، خەسەلە ۱۹۰۸-نجى ايلە محمد عليشاهين ارتجاعى كودتاسىندان و مجلسين توپا باغلانماسى و انقلابچىلارين اعدامىندان سونرا ايران انقلابچىلارينا كومك گوستريلەمەسى ايچون تفليس و باكى شەرلىرىندە بويوك ايشىر آپاردى. (۴)

بوزمان انقلابين مركزى ايران آذربايجانينا، تبريزە كچدى. حيدر واونون دوستلارى روسيه انقلابچىلاريني بوتون واسطەلرلە: سلاح، داوطلب، پول و سايرە ايله ايران انقلابچىلارينا كومك ايتمگە چاغيردىلار. حيدر عمو اوغلو باكىدا «اجتماعيون-عاميون» پارتىياسى مركزى نىن كومگى ايله روسيه سوسىال-دموكراتلارينين تبريز عصيانچىلارينا كومگىنى تەشكىلى ايچون قىزغىن فعاليت گوسترىردى. بعضى معلوماتلارلا گورە حيدر عمو اوغلو گورجى روزنامەلريندە مقالهلرلە چخىش ايدىرو گورجستان سوسىال-دموكراتلاريني تبريز لىلرين كومگنە گلەمگە چاغيرىردى. (۵)

دنيا پرولتارىياتين دامى رهبرى و.اى.لنن طرفىندە ايران انقلابينا بويوك وهر طرفلى كومك گوستريليردى.

و.اى.لنن ئوزونون انقلابى فعاليتىن اولىندە اوللۇغو كىمى سونرالاردا ايران خەلقلىرىن خدامپرالىست و ضدفئودال حركاتىلە جدى صورتدە ماراقلانيردى. او، ئوزونون چوخلۇ مقاله و چخىشلاريندا انگليس امپريالىزىمىن و چار روسيه-سىن ايران بارەسىندە كى غارتگر خارجى سياستىنى افشا ايدىردى.

۱- «...ديپلوماتيك سندلر مجموعهسى». ۱-نجى بوراخىلىش ص ۲۳۳
باخ: «تهراندكى حادثەلرين اجمالى» كارتويقين ۱۹۰۸-نجى ايل ۴ ژوئە
تارىخلى معلوماتى.

۲- باخ: آ.علىيف. گوستريلن اثرى، ص ۲۰۵.

۳ «يادگار» مجلهسى، نمرە ۱۳۲۵.

۴- محمدعلى شاهين ارتجاعى كودتاسى بارەدە فصل معلومات آماق ايچون
باخ: م.س. ايوانوفون گوستريلن اثرينه، ص ۲۶۸-۲۷۰.

۵- باخ: س.علىيف. گوستريلن مقالهسى، ص ۲۰۵.

و.ای.لنینین بلاواسطه گوستریشی ایله بیرچوخ روسیه انقلابجیلاری ایران زحمتکش لرینین کومگینه گلبرئوز جانلارینی بئله اسیرگمه دن اللرینه سلاح آلاق اونلارلا چکین-چکینه داخلی وخارجی ارتجاع علیه نه مبارزه ایدیردیلر. (۱) بوکومکدن تشویشه دوشن چارنماینده لری ئوزحکومتلرینه گزارش ویریردیلرکه، «قافقاز تشکیلاتی (اوجمله دن سوسیال-دموکرات) ئوزونون ووروشمالاردا آچیقجاسینا مسلح صورتده شرکت ایدن نماینده لرینی آذربایجانا گوندیریر». (۲)

بیرمدتن سونرا حیدرعمواوغلو فرنگ پالتاری گئیینیب (معلوم اولوغو کیمی اوزمان ایرانلیلارین اکثری چوخاوعبادان عبارت مخصوص پالتار گئیر ودری پاپاخ قویاردیلار) جلفاسرحدینی کچدی. لکن مشهور ماکوخانی اقبال السلطانین آدمالاری طرفیندن حبس اولونو. حیدرئوزونوبیر خارجی کیمی معرفلیک ایتدی (فقط فرانسه دیلینده دانیشیردی) واونلار حیدرخانی خارجی بیلیم ائله او ساعت بوراخیلار و او، تبریزده ستارخانین یانینا گلدی. (۳) او، تبریزده بیرچوخ انقلابی ووروشمالاردا اشتراک ایتیمیشدی. ستارخان حیدرعمواوغلونون حقینده چوخ گوزل عقیده ایدی و اونو جسارتینه، یوکسک فراست و شجاعیتیه گوره سئویردی. مشروطه حرکاتینین دیگر گورکملی رهبری علی مسیو بیرچوخ مسئله لر حقینده همیشه حیدرعمواوغلوایله مصلحت لشدیردی. (۴)

تبریزده انقلابین گنیشلنمه سی و قوتلنمه سی ارتجاعین بوتون ئولکده دیکتاتورلوق برقرار ایتمه سینه مانع اولوردو؛ تبریز حادثه لرینین بوتون ئولکده بویوک انقلابی لشدیریجی تاثیر واریدی؛ بونا گوره ده ارتجاع بوتون قوه لری ایله تبریزده عسائی بوغماغا چالیشیردی.

بوشهر طرفین انقلاب دشمنلرینین محاصره سینده ایدی، بوتون یوللار ارتجاعی قولور دسته لری طرفیندن باغلانمیشدی. محمدعلی شاهین باشلیجا دایاقلارین ریندان بیر اولان مشهور قئودال وغدار ارتجاعچی شجاع نظامین قولور دسته لری

۱-بوبراهه گنیش معلومات آماق ایچون باخ: علی شمیده «لنین و ایران»، آذربایجان سرسر علملر آکادمیسی نشریات، باکی، ۱۹۷۰.

۲-باخ: «... دیپلوماتیک سندلر مجموعه سی»، ۲۰-نجی بوراخیلیش ص ۱۸.

۳-«یادگار» مجله سی، نمره ۱۳۲۵.۵.

۴-پنه اورادا.

مخصوصیله آزعین لیق ایلدیردیلر. او، دفعه لرله مرندین حاکمی تعیین اولونموشو؛ اونون سرانجامیندا دولتین بویوک قوشون حصه لری و سواری دسته لری و ارایدی، (۱۱) شجاع نظامین قولوردسته لری جلفادان باشلانان و خوی، سلماس، مرندن کچن بوتون یوللاری باغلامیشدیلار. اوئوز قرارگاهی ایله تبریزین یاخینلیغیندا واقع اولان مرند شهرینده یرلشرك تبریزه قطعی هجوم ایتمگه حاضرلاشیردی. بویحرانلی گونلرده حیدرئوزونو مهارتلی حربی تشکیلاتچی کیمی و دشمنه تله قورماغی و اونون سیرالارینا چاشقینلیق سالماغی باچاران ماهر انقلابچی کیمی گوستردی؛ مرنده ئوزونه یووا سالان ارتجاعچی قوه لرین جبهه سینه پوزغونلوق سالماق مقصدیله حیدرعمواوغلو شخصا حاضرلادیقی بومبی آذربایجاندا کی مرتجع استبدادچی قروپلارین باشچیلاریندان بیر اولان حاجی حسن مجتهدین آدیندان هدیه عنوانیله شجاع نظاما گوندردی. ایچریسینده بومب قویولموش باغلاما شجاع نظامین شبهه ییه دوشمه مه سی ایچون چوخ مهارتله حاضرلانمیشدی. حیدرعمواوغلو بومقصدله حاجی حسن مجتهدین هله قاباقجا اونون الینه دوشموش مهرنین عینی کوییه سینى دوزلتدیرمیشدی و باغلاما همین مهرله مهرلنمیشدی؛ باغلاما ایله بیرلیکده حاجی حسن مجتهدین تمامیه ئوز خطینه اوخشیایان بیر خطله شجاع نظاما مکتوبدا یازیلیمیش و همین مهرله امضالانمیشدی. مکتوبدا دیلیردی که، او، یعنی حاجی حسن بوتون قیمتلی شئیرلینی، جواهراتینی، بریلیان قاشلی اوزوکلرینی، قزیلارینی دینسیز مشروطه چیلره قارشى مبارزه ایچون شجاع نظاما گوندریر و الا آخر.

احمد کسروی نین قیدایتدیگی کیمی طمعکار و خسیس شجاع نظام هدیه نی ئوز الیه آچماق ایسته دیگی ایچون باغلامانی اونا ویردیلر. شجاع نظام قوطونی آچماق حقیقته اونا ایدیلن خبردارلیقا قولا ق آسمادی و قیطانی دارتماسی ایله قوطونون قولا ق باتیریجی سسله پارتلاماسی بیر اولنو؛ شجاع نظام و اونون ال آلتیلاریندان بیرچوخو تلف اولدو. (۲)

چار نماینده سی کارتویق پتربورقا خبر ویریدی که، «... دونن (۱۹۰۸) -نجی ایل اوکتوبر آیینین ۱۴ -ده (ش.) آخشم ۷ -ده شجاع نظام تبریز پوستی واسطه سیله بیر قوطی آلمیشدی. قوطی آچیلدیقدا معلوم اولموشدور که، بو، جهنم مائینیدیر. پارتلایمیش اولموش، نتیجه ده شجاع نظام ئولدورولموش و اطرافیندا -

۱- اسماعیل امیرخیزی. «آذربایجان قیامی و ستارخان»، تهران، ۱۳۳۹ (۱۹۶۰)، ص ۲۱۹.

۲- سوودت تاریخچیمی م. س. ایوانوف بوفاکتی قیدایتیمیر و تاسف که، بو ایشین مولف و تشبیکارینین کم اولدوغونودا یازیر. م. س. ایوانوف. «۱۹۰۵ - ۱۹۱۱ -نجی ایللر ایران انقلابی»، مسکو، ۱۹۵۷، ص ۲۳۲-۲۳۳.

کیلارین اکثری یارالانمیشلار». (۱) سونراو، قیداییدری که، بو حادثه نین نه تک مرندده، بلکه تهراندا بویوک تاثیر اولموشدور. (۲) شجاع نظامین ئولوموندن سونرا حیدر عمو اوغلوسواری دسته ایله مرندده طرف حرکت ایتیمیش و ارتجاعییلارین قیزقین مقاومتینه باخمایاراق، شهری و اونون اطرافینی آزاد ایتیمیشدی. (۳) بونون دالینجا حیدرین دسته سی خوی شهرینه طرف حرکت ایتدی. (۴) حیدر عمو اوغلونون خویا گلمه سی عرفه سینده شهر ارتجاعین حربی قوه لری طرفیندن محاصره اولونموشدو. مجاهدلرین قوه سی ایسه آزایدی. اونلار ایچون چوخ تهلکه لی وضعیت یارانمیشدی. ماکو خانلاری طرفیندن باشچیلیق ایدیلن چوخ سایللی حکومت قوشونلارینین قسیمی قی مقابلینده شهر سلاحی یرده قویماق تهلکه سی قارشیسیندا قالمیشدی. خوی شهری ایسه تبریزه طرف حرکت ایدن ارتجاع قوه لرینین یولو اوزرینده محکم سدنزله سینده ایدی؛ شهری محاصره ایدن ارتجاعییلارین سیرالاریندا ۶مین نفردن آرتیق ساحلی آدام وارایدی. شهر اهالیسی عقله سیغمایان احتیاج ایچینده اولماقلا شدتلی تضییقه معروض قالمیشدی. هر نه یین باهاسینا اولورسا- اولسون محاصره خطین یاریب شهره داخل اولماق لازم ایدی، بونون ایچون ایسه قولور دسته لرینی دارماداغین ایتمک لازم گلیردی. شهرین گیره جگی یاخینلیغیندا ووروشما باش ویردی. بو ووروشمادا چوخلو مجاهد هلاک اولدو، (۵) لکن بونا باخمایاراق، حیدر عمو اوغلونون باشچیلیق ایتدیگی دسته عکس انقلابچی قولورلاری تمامیه دارماداغین ایتدی.

۱- باخ: «... دیپلوماتیک سندلر مجموعه سی». ۱- نجی بوراخلیش، ص ۲۹۲.
 ۲- باخ: «... دیپلوماتیک سندلر مجموعه سی». ۲- نجی بوراخلیش، ص ۵۴.

۳- باخ. ح. حسنوف گوستریلن مقاله، ص ۱۹.
 ۴- اسماعیل امیر خیزی حیدر عمو اوغلونون تبریزدن چخماسی و خویا وارد اولماسینین دقیق تاریخلرینی معین لشدیرمه میشدیر.
 ۵- بو حادثه نی شاهدلرین دیلیندن یازان احمد کسروی قیدایدیر که، ووروشما چوخ آغیر ایدی، ووروشمادان سونرا هلاک اولانلارین و یارالانلارین قانیندان قارقیر میزی رنگه بویانمیشدی. هرایکی طرفدن ۵۰۰-۶۰۰ نفر آدام ئولدورول- موشدی. لکن کسروی بورقمی مبالغه حساب ایدرک ئولنلرین ساینین ۲۵۰ نفر اولدوغونو گوستریر. باخ: احمد کسروی. گوستریلن اثری، ۲- نجو جلد، ص ۸۷۴.

حیدر عمو او غلو مشروطه انقلابی ایللرینده

بوندان سونرا اوسعيدالممالك ايله بيرليکده خويدان تبريز انجمنينه تلگرام گوندردي، تلگرامدا قيد اولونورخو: «... بيزخوي شهرينده واونون اطراف منطقه- لرينده کي وضعيته داير قاباقجدا معلومات ویرميشديک... خانلار باشدا اولماقلا قولورلارين بويوک دسته سي شهر اطرافيندا کي کندلره باسقين ايديب شهرين بير کيلومتر ليگينه قدر ايره ليله ميش و تلگراف خطلريني کسميشديلر. لاکن ذيججه آييينين ۲۱- نه آچيلان گجه بين، مجاهد دسته سي گوندریب ارتجاع قوه- لريني تماميله دارماداغين ايتديک؛ اونلار يوزنفر تلفات ویرديلر؛ بيز اللی آت وچوخلو سلاح اله کچيرديک» (۱۱)

شهر ساکنلری حیدر عمو اوغلونو واونون مجاهدلريني بويوک سؤينجه قارشيلاديلار. خوي اهاlesi آيدندان تبريز انجمنينه گوندريلن تلگرامدا قيد اولونورخوکه، «بوتون قانون اساسی طرفدارلارينين امیدی وفخری اولان حیدر عمو اوغلو خانلار دارماداغين ايدیلیب قاچديقدان سونرا شهره وارد اولنو؛ او، شهرين آساييشيني و عادی حياتيني برپا ايتدی. دکان- بازار آچیلدی. بوتون اهالی کاملا ساغ- سلامت اولماقلا امن- امانليقدير وهچ جور قورخوخس ایتمه دن خلقيں سعادت و ترقیسی نين داياغي اولان قانون اساسينين محکم لئمه سی ایچون دعا ایدیرلر» (۲)

حیدر عمو اوغلونون خوي حاکمی کیمی فعالیت گوستردیگی دورا ونون انقلابی فعالیتينين پارلاق صحیفه لریندن بيريني تشکيل ایدیر. حیدر عمو اوغلو حاکم وظیفه- سینده چالیشدیغی وقت ئوزونو مدرک بیردولت خادمی کیمی نشان ویردی. او جمله دن او، شهرده گیزلنمیش ارتجاعچیلارلا گیزلی علاقه ساخلايان و مجاهدلرين آراسیندا تفرقه وعداوت سالماغا جهدايدن تورکیه باش کونسولونون (۳) فتنه کار حرکتلريني پوزماغا موفق اولدو. بوزمان خوي حواليسينده کي تورکیه- ایران سرحدینده فتنه کارليقلار و حربی مناقشه لرده باش ویریردی. مباحثه لی سرحد منطقه سی عثمانلی غصبکارلارينين اشغالی آلتیندا قالماقدا دوام ایدیردی. و برار ئوز اثرينده قید ایدیرکه، بوتون بونلارين نتیجه سینده وطنپرستلرده بئله بیر شبهه اویانیرکه، ایران خلقينين دقتيني یاییندیرماقدان ئوتري بو خارجی مداخله نی

۱- اسماعیل امیرخیزی. گوستریلن اثری. ص. ۲۴۴. قید ایتمک لازم دیرکه، بعضی تدقیقاتچیلار، او جمله دن م. س. ایوانوف قید ایدیرکه، هله حیدرین گلمه- سیندن قاباق مجاهدلر خوي شهريني ماکو خانلارينين قولدور دسته لریندن تمیزله- میشديلر. باخ: م. س. ایوانوف. گوستریلن اثری.

۲- اسماعیل امیرخیزی. گوستریلن اثری. ص. ۲۴۲.

۳- اونون آدی اسداله بک ایدی (باخ: «... دیپلوماتیک سندلر مجموعه سی»، ۵-نجی بوراخیلیش، ص. ۲۰۲).

تشکیل ایتمگی عبدالحمیددن، (تورکیه سلطانیندان-ش.) محمدعلی ئوزوخواهش
ایتمه میشدیرمی؟ (۱)

بئله بیر هیجانلی وقته حیدرعمواوغلو کونسولخانیا گبیر وتورک
کونسولونون تحریک آمیز حرکتلری وایرانین داخلی ایشلرینه مداخله سینه
قارشى اعتراض ایلیر. بوتون بونلار حیدرعمواوغلونون نفوذونو خیلی
آرتیریدی. حیدرعمواوغلو ئوزرفتاری وعمللریله خوی ولایتینین زحمتکش
کتله لری آراسیندا بویوک حرمت قازانمیشدی. او، احتکارلا، ارزاق ماللارینی
گیزله دنلرله مبارزه آپاریدی، بوزمان خوی شهرینده دموکراتیک دولت اورقانلاری
واداره لری یارادیلدی، بلدییه، محکمه، نظمیه و مالییه کیمی اداره لر
فعالیت گوسترمگه باشلادی، خوی دا همچنین مشهور تاجر حاجی علی اصغر آقانی
باشچیلیق ایتدیگی انجمن یارادیلیمیشدی. حیدرعمواوغلونون کمگی ایله مکتب
آچیلدی «مکافات» روزنامه سی نشر اولونماغا باشلادی. (۲)

البته، ارتجاع دا سلاحینی یره قویما میشدی. ا. کسرویین قید ایتدیگی کیمی،
ارتجاع چیلار خوی دا گیزلنرک شهری هرایکی طرفین بیرگه سعلاری ایله توتماق
حقینده کورد خانلاری ایله راضیلاشمیشدیلا؛ اونلار بئله وعده لشمیشدیلا،
کوردلر خارجدن هجوم کچدیکه ارتجاع قوه لری ده شهرین داخلینده قیاما
باشلا سینلار.

خوی قلعه سینی توتماق ایچون ماکولیلار چوخلو نردبان گتیریب قلعه
اوزرینده هجوم کچدیلا. لاکن قلعه نین مدافعه چیلر دسته سینه باشچیلیق ایدن
حیدرعمواوغلونون جسارتی ویوکسک متانتی قلعه نین سقوطونون قارشیسینی
آلدی. (۳) ایکنجی دفعه ماکو خانلاری ئوز دسته لری ایله شهره یایشیق اولان
اطراف کندلره هجوم ایتدیکه، آذربایجانلیلار وارمنیلردن عبارت مجاهد دسته سی
قولدورلاری دارما داغین ایتدی. لاکن مجاهدلر شهره قاییدان وقت، پوسقودا دوران
ماکو خانینین دسته سی ینیدن مجاهدلره هجوم ایتدی. چوخلو مجاهد هلاک اولدو،
لاکن ساغ قالان مجاهدلر حیدرعمواوغلونون باشچیلیغی ایله محاصره حلقه سینی
یاریب شهره گیردیلا، سونرا ینی قوه ایله عکس هجوم کچیپ قولدور دسته لرینی
ازیب داغیتدیلا. (۴)

۱- باخ: و. برار. «ایران و ایران اغتشاشی». «بروکی اوزیغرون»
نشریاتى، ۱۹۱۲، ص. ۱۴۸.

۲- احمد کسروی. گوستربلن اثری. ۳- نجو قسمت. ص. ۸۷۲-۸۷۴.
همچنین باخ: م. س. ایوانوف. گوستربلن اثری. ص. ۳۳۲-۳۳۳.

۳- ا. کسروی. گوستربلن اثری. ۳- نجو جلد.

۴- بنه داورادا. ۳- نجو جلد. ص. ۸۷۴.

حیدر عمو او غلونون فعالیتی ایلده علاقه دار اولان و بیر چوخ تدقیقاتچیلار طرفیندن تصویر ایدیلمیش آشغیداکى واقعه حربى حيله گرلىك باخمیندان و دشمنی آلدادیب توراً سالماق جهندن چوخ مارقا لیدیر. بیز بو واقعه نى ۱۳۳۴- نجو هجرى ایلینده (۱۹۱۵) حیدر عمو او غلونون بغداددا اولدوغو وقت اسماعیل امیرخیزییه سویله دیگى ئوزدانی شیغیندان نقل ایدیريك.

حیدر عمو او غلو بو حادثه باره ده بئله دیمیشدیر: «بیرگون، کوردطایفالاری شهرى محاصره یه آلدیق لاری و اهالینین وضعیتى خیلی آغیر اولدوغو وقت چوخ دلخور ایدیم؛ فکریم داغیل سین دییه، حبه طه چخ دیم، طویل یه یاخینلاشدیم و گوزل هوندور بیریرر گوردوم؛ بورا داجا فکریمه بیرشئ گلدی و تراوتاغا قانیئتدیم. بیرآزدان سونرا آتى بیرله دیک و یهرین آلتینا ایچریسینه «جهنم ماشینى» قویولموش بیرخورجون قویدوق. آتى عین الدوله نین اوردوگاهینا طرف گوندردیک، ئوزوموز ایسه داماچخب حادثه نى مشاهده ایتمگه باشلادیق. عین الدوله نین آدمالاریندان بیرى آتین اوستونه قالغیب ائله یهرده اوتوردوغو وقت جهنم ماشینین دهشتلی پارتلایشی ایشیدیلدی و مزدور قولورلاردان بیرچوخو تلف اولدو. بو حادثه دن سونرا اونلار او درجه ده قورخوشدولارکه، حتى پیشیکدن ده خوفلانیردی لار. (۱۱)

۱۹۰۹-نجو ایلده حیدر عمو او غلو خوی شهرینده چارقوشونلاری طرفیندن اشغال اولونموش تبریزدن گری چکیلن روسیه انقلابچیلار یله قارداشلیق گوروشو تشکیل ایتدی. (۲۱)

حتى تبریزین اشغالیندان سونرا دا، حیدر عمو او غلو باشدا اولماقلا مجاهدلر بیرنچه آى عرضینده خوی شهرینده مبارزه آپاردیلار؛ بوزمان «مکافات» روزنامه- سینده نشری دوام ایتدیریلیر و اونون صحیفه لرینده اشغالچیلارین فتنه کار- لیقلاری افشاء اولونوردو. (۳۱)

خوی شهرینین و اونون اطراف کندلرینین ساکنلری حیدر عمو او غلو باره سینده چوخلو ماهنى و شعرلر قوشموشدولارکه، بونلارین دا بیر حصه سینى بعضى

۱- اسماعیل امیرخیزی. گوستریلن اثری. ص. ۲۹۹. احمد کسروینین یازدیغینا گوره بو پارتلایش نتیجه سینده ۲۵ نفر دن آرقیق آدم ئولموشدور (احمد کسروی. گوستریلن اثری، ص. ۸۷۵).

۲- باخ: «غیربرابر مبارزه دورى»، مسکو، ۱۹۶۷، ص. ۴۲۰-۴۲۱.

۳- س. جاوید. گوستریلن اثری، ص. ۳۱.

مولفله درج ایتیمشدیر. (۱) تبریز فدائیلری ئوز سرکرده لری ستارخان باشدا اولمافلا تهرانا حرکت ایتدیکلری وقت، حیدرده ئوز دسته سی ایله تهرانا یوللاندی. یول اوستو او گیلاندا (رشته) قالدی.

بووقت (۱۹۰۹-نجوایلین پائیزیندا) بولشویکلر پارتیاسینین گورکملی خادملریندن بیر، و.ای. لنینین یاخین سلاحداشی و شاگردی و ایران انقلابچیلارینا کومک گوستریلمه سینین تشکیلینده فعال اشتراک ایتمیشر اولان س.گ. اورجونیکیدزه قافقاز بولشویک تشکیلاتینین قراريله گیلانا گلدی.

حیدر عمو اوغلو اونونلا گوروشور و انقلابچیلارین ارتجاع علیه نه مبارزه- سینده اشتراک ایدیرم. (۲)

سونرا او ئوز دسته سی ایله تهرانا حرکت ایدیر. حیدر عمو اوغلو ایلك دفعه تهراندا اولدوغوندان فرقلی اولراق بوددعه او، مشروطه حرکاتینین ایلك گونلریندن باشلا یاراق آپاردیغی فداکار مبارزه سی نتیجه سینده گورکملی بیر انقلاب خادمی کیمی تاننمیش و بویوک شهرت قازانمیشدی. اونون تهرانا گلمه سی هم دوستلاری، همده دشمنلری طرفیندن بویوک حادثه کیمی قارشیلانیر. امپریالیست دولترین نماینده لری ایسه تهراندا «چوخلو فدائی و ترورچونون، او جمله دن، مشهور حیدر خانین» گورونمه سی باره ده درحال ئوز حکومتلرینه خبر و بریرلر. (۳) بوزمان مشروطه چیلارین جنبه سینده ایکی تیره لیک عمله گلیر. محافظه کار عنصرلر مبارزه نی قورتارمیش حساب ایدیر. خلقی «قاید- قانونا» و «آسایشه» رعایت ایتمکه «چاغیریر دیلار. دموکراسی طرفدارلاری ایسه خلقی «اعتدالون» حزبی اطرافیندا توپلانمیش ارتجاعچیلارین فتنه کارلیقلارینی دفع ایتمکه چاغیریر دیلار.

سوزیوخ که، حیدر عمو اوغلو بومبارزه ده مجلسده چوخلو نماینده سی اولان دموکراتیک دسته یه باشچیلیق ایدیردی. ۱۳۲۷-نجی هجری ایلینده (۱۹۱۰) وزیرلر کابینه سی ئوزونو مشروطه طرفدار و خلقین مدافعه چیسی اعلام ایدیب

۱- باخ: کتابین سون صحیفه لرینه.

۲- باخ: ا. کسروی. «تاریخ هیجده ساله آذربایجان». ۲-نجی نشری. ۱۳۲۳. ص. ۵۳۱. کسروی قید ایدیر که، مشروطه حرکاتیندا فعال اشتراک ایدن جهانگیر- میزاد ابووقت حیدر عمو اوغلو ایله بیرلیکده اولموشدور. (گیلان عصیان حقیقته مفصل معلومات آلاق ایچون باخ: م.س. ایوانوف گوستریلن اثری. ص. ۳۵۱-۳۷۹-۳۷۵).

۳- باخ. «... دیپلوماتیک سندلر مجموعه سی». ۷-نجی بوراخیلش. ۱۹۱۳. ص. ۳۵.

ینی قورولوشا ضدچخان شاهپرستلرین وارتجاعیلارین حبس اولونمالارینادایر
 امرویردیکده، بومرین اجراسی حیدرعمواوغلو یا واونون طرفدارلارینا تاپشیریل-
 میشدی. وزیرلر کابینه سینین صدری ودموکرات پارقیانین موقعینده دوران
 مستوفی المالك مشروطه رژیمینه مقاومت گوسترن دستهلرین قالیقارینا
 خلع سلاح اولوب اسلحه نی تحویل ویرمگی تکلیف ایتدیکده بوتکلیف ایله
 راضیلاشمایان همین دستهلر دولت قوشونلاری طرفیندن محاصره یه آلینمیش
 وخلع سلاح اولونموشدو. ایکی ساعتدان آرتیق دوام ایدن بوووروشمادا (۱)
 حیدرعمواوغلونون دسته سی مهورول اوینامیشدی. بلله بیر جهتی ده قیدایتمک
 لازمدیرکه، مشروطه حرکاتیندا بوویا باشقا درجه ده اشتراک ایتمیش اولان وهر
 بیرینین ئوز معین مقصدو منافع ی اولان مختلف سیاسی تشکیلات وقروپلاشمالارین
 اوزمانکی مرکب شرایطده (محمدعلیشاه تختدن سالیندیقدان و حاکمیت مشروطه-
 چیلرین الینه کچدیکدن سونرا) انقلابین انکشاف پرسپکتیورینه دایر موقعلرینی
 آیدینلاشدیرماغین چتین لیگی اوزوندن اولنارا مناسبتده معین یانلیشلیقلارا یول
 ویریلیمیشدی. محض بونون نتیجه سینده ده حیدرعمواوغلونون دسته سیله انقلابا
 صداقتی اولان بعضی دیگر مجاهد- فدائی دستهلری آراسیندا باش ویرن سوء
 تفاهلر شبهه سبز تاسفه لایق حال دیر.

حیدرعمواوغلونون شهرتیندن قورخو یادوشن وزیرجنگ و تهران والیسی
 سپهدار وباشقالاری حیدرعمواوغلونون علیهینه فعالیتیه باشلادیلار. بوزمان
 مجاهدلر بیرنچه دسته یه بولوندولر: (۲) بیرطرفده حیدرعمواوغلو ئوز دسته سی
 ایله، دیگرطرفده ایسه سردار اسعد بختیارینین دسته لری. (۳) حیدرعمواوغلونون
 واونون دستهلرینین تعقیب اولونماسینا سبب بوایدی که، اولنار، مشروطه چیلیک
 دونو گئیمیش ارتجاعچی خادملرین عکس انقلابی دستهلری سلاخلاندیرماق
 ووطنپرست فدائیلری خلع سلاح ایتمک کیمی ضد مشروطه فعالیتینی دایم وئوز
 وقتینده قطعیتله افشا ایدیردیلر.

حیدرعمواوغلو «گاردملی» آدیله خصوصی انقلابی قوشون دسته سی
 تشکیل ایتدیکدن سونرا حاکمیت باشیندا اولان محافظه کار اعتدالیونچولارلا
 حرکاتین آردیجیل انقلابی قوه لری آراسیندا مبارزه داها دا کسگین لشدی. بو زمان
 محافظه کار دستهلری اطاعتکار آلتیه چویریب ئوز اطرافیندا توپلایان وحتی مشروطه
 اوغروندا ساحلی مبارزه لرده فعال اشتراک ایدن بعضی نفوذلو دسته باشچیلارینی

۱- اسماعیل امیرخیزی، گوستریلن اثری، ص ۵۴۶.

۲- باخ: ۱. کسروی «تاریخ هیجده ساله آذربایجان»، ص ۱۲۹.

۳- یننده اورادا.

آلدادیب ئوز طرفینه چکمیش اولان سپهدارین عکس انقلابی فعالیتی داهادا درینلشیردی. اونون بو عکس انقلابی تدبیرلری نهایت، حیدر عمو اوغلو باشندا اولماقلا انقلابی مجاهد دسته لرینین منحل ایدیلیم ایولرینه گوندریلمه لريله نتیجه لندی.

بوندان سونرا حیدر عمو اوغلو تهرانین اطرافینداکی دوز معدنلری اداره سینده خدمته گیریر و دوز چخاریلماسی ایشینی تشکیل ایدیب قایدایا سالیق؛ عین زماندا او، مختلف منطقه لرین- قم، شاهرود، سمنان، مشهد، اصفهان و سایر شهرلرین انقلابی قوه لری ايله رابطه نی دوام ایتدیریر.

حیدر عمو اوغلو تهراندا فعالیت گوستردیگی ایلاک گوندن دسته سینین منحل ایدیلمه سینده قدر ئوز و نون اساس ایشلریندن بیرینی- فرقه ایشلرینی نظامی سالماغی دا یاددان چخارمیر. او، بیرنجه نفردوستلاری ايله بیرلیکده اورقانی «ایران نو» روزنامه سی اولان ایران دموکرات فرقه سینین (خارجی حربی مداخله و عکس انقلابی چوریلیمش نتیجه سینده داغیدیلیمش سوسیال دموکرات تشکیلاتلارینین تعقیبلردن یا خاقورقار یا بیلیمش بیرسیرا عضولری بوزمان ایران دموکرات فرقه سیله امکد اشلیق ایدیردیلر) متشکل لشدیریلیب قوتلندیریلمه- سینده مهمرول اوینادی (۱). بوزمان دموکرات فرقه سی تمامیه یتگین و داهای آیدین مرامنامه و نظامنامه یه مالک اولان بیر سیاسی تشکیلاتا چوریلیمیشدی. ایران دموکرات فرقه سی بعضا ئوزونو سوسیال دموکرات پارتیاسی آدلاندیریر و اونون اورقانی «ایران نو» روزنامه سی معین حاللاردا سوسیالیزم افکارینی تبلیغ ایدیردی.

۱۹۱۰-نجی ایل مه آیینین ۲۴-ده «ایران نو» روزنامه سینده «اجتماع-عیون-عامیون فرقه سی» سرلوحه لی بیر مقاله درج ایدیلیمیشدی؛ مقاله نین مولفی بوتشکیلاتین مقصدینی ایضاح ایدیردی. مقاله ده خصوصیه قید اولونوردو که، بوفرقه واریلارین (سرمایه دارلارین) ئوز باشینا لیقینا قارشی یوخسوللاری (پرولتارلاری) مدافعه ایتمک موقعینده دورور. (۲)

۱- بوروزنامه نین باش سرداکتورلاریندان بیریده محمد امین رسولزاده ایدی که، سونرالار خلق ایشینه خیانت ایدیب بورژوا ملتچی «مساوات» فرقه-سینین لیدرلریندن بیر اولدو.

۲- «ایران نو». نمره ۲۱۲. ۲۴ مه، ۱۹۱۰.

مقاله ده سونرا دیبلردی که، اجتماعیون- عامیون فرقه سی بوتون دنیا دا حاکمیتین زحمتکشترین الینه کچمه سینین و باشلیجا پرنسیپی ثروتی زحمته گوره بولمک اولان دموکراتیک جمهوری یارانما سینین طرفداریدیر. (۱) حال حاضر دا (۱۹۱۰- نجوایلین اورتالاریندا- شر.) بیزده دموکراتیک جمهورینین، یعنی مجلس نماینده لری و دیگر حاکمیت اورقانلاری مستقیم و گیزلی سس ویرمه یولیه سچیلن بیر جمهورینین طرفدار ییق. اجتماعیون- عامیون فرقه سی (۲) تورپاغی ملکه دارلاردان آلیب دموکراتیک حکومت ویرمگی، قادینلارین کیشیلرله حقوق برابرلیگینی، قادینلار کیشیلرله برابر سچمک و سچلمک حقوقو ویریمه سیننی طلب ایدیر (۳) «اجتماعیون- عامیون» فرقه سینین بیانیه سینده دیلیر: «بیزیم سون مقصدیمیز سوسیالیزمدیر». (۴) مجلسده ئوزونون نماینده لری اولان فرقه (۵) زحمتکش خلقین حقوقونو، ئولکه نین آزادلیق و استقلالینی مدافعه ایدیردی.

فرقه نین مجلسده ئوز نماینده لری وارایدی و سلیمان میرزا اسکندری باشد اولماقلا فرقه نین مجلس فراکسیونو تشکیل ایدیلیمیشدی. (۶) حیدر عمو اوغلو ئوزونون بوتون فعالیتی و حرکتلرینده فرقه نین مرکزی کومیتة- سینین رایبله راخیلا شیردی. (۷) مشروطه چیلردن میرزا علی محمد خان تبریزی و سید عبدالرزاقین سمندارین امریله اعدام اولونما سیندان سونرا حیدر عمو اوغلو دوزمعدنلری اداره سینده کی ایشینی بوراخیب ینیدن تهرانا قایدیر. حیدر عمو اوغلو ئونون آدی ارتجاعچیلاری و اونلارین آرخاسیندا دوران انگلیس امپریالستلرینی و روس چاریزمینی قورخویا سالیردی.

۱- ینده اورادا.

۲- روزنامه فرقه نی همیشه نین آدلا آدلاندیرمیر، بعضی وقت دموکرات فرقه سی. گاددا سوسیال- دموکرات «اجتماعیون- عامیون» فرقه سی کیمی آدلاندیریر.

۳- «ایران نو»، نمره ۲۱۲- ۲۴ مه. ۱۹۱۰

۴- ینده اورادا.

۵- فرقه نین عضو اولان مجلس نماینده لرینین چخیشلارینا و روزنامه لرده کی یاربارلار گورد سونرا کی ایللرد فرقه «ایران دموکرات فرقه سی» آدلاندیرمیش.

۶- «ایران نو» روزنامه سینین ۱۳ اوت ۱۹۱۱- نجی ایل قاریخلی ۱۱۵- نجی نمره سینده همین فراکسیونون عضولرینین سیماهیسی ویریلیر.

۷- باخ: «ایران نو» روزنامه سی ۲۹ آوریل ۱۹۱۱.

آیری-آیری ارتجاعچیلار قارشی مختلف شخملر طرفیندن ایدیلان ترور-چولوق عمللری حیدر عمو اوغلونون آیاغینا یازیلیر و بونون اساسیندا اونا قارشی فتنه کار بهتانلار یاییلماغا باشلانیردی. مثلا، امین‌الملک ئولدورولن وقت چار نماینده‌سی ئوز حکومتینه راپورت ویریردی «...بوگونلرده محمدعلی‌شاهین کچمیش دربار وزیرین اوغلو امین‌الملک گنجه‌ئوز ایوینده نامعلوم جنایتکار طرفیندن ئولدورولموشدور. مرحوم گیزلی انجمنه باشچیلیق ایدیردی و ارتجاعی فرقه‌نین دایاغی حساب اولونوردو. شهرده کی شایعه‌لره گوره بو قتل روس تبعه‌سی اولان و ۱۹۰۸-نجی ایلده شاه قارشی سوء قصدده کی اشتراکی ایله مشهور اولان، ایندی ایسه تقی‌زاده‌نین فرقه‌سیندن (۱) جدی طرفدارلیق ایدن حیدرخانین دارودسته سیندن اولان فدائیلره عاید ایدیلیر».

حرکاتین بودورونده تهراندا مشروطیته و آزادلیغا قارشی چخان سیدعبداله بهبهانی (۲) ئولدورولرکن شاهپرستلر-ارتجاعچیلار بو حادثه‌دن فدائیلرین و شخصاً حیدر عمو اوغلونون علیهینه، عمومیتله مشروطیته قارشی استفاده‌ایتمک ایچون بیر داها حرکت گلدیلر.

انگلیستان و چار روسیه‌سی نماینده‌لری ایران حکومتینی و ارتجاعچیلاری بوفتنه کار حرکتلره تحریک ایدیر و اونلارین حیدرخان علیهینه توطئه‌لرینی مدافعه ایدیردیلر. (۳) نتیجه‌ده حیدر خلع سلاح اولونوب حبسه آیلندی و ۴۰ گون زنداندا قالدی. (۴)

لاکن مجلسین دموکراتیک فراکسیونونون طلبی‌اساسیندا و حیدر عمو اوغلونون قصده اشتراکینا دایره‌چ بیر دلیل اولمادیغینا گوره او، تزلیکله آزاد ایدیلدی.

باخ: «...دبیلوما تیک سندلر مجموعه‌سی»، ۴-نجو بوراخیلیش، ۱۹۱۰-نجو ایل ژانویه‌نین ۱-دن ژوئن آیینین ۳۰-دک، ص. ۱۹۶. فکریمیزجه بورادا فرقه سوزو ایشله دیلرکن مجلسده تشکیل اولونموش فراکسیون نظرده توتولور. ۲-بویارده مقصل معلومات آلاق ایچون باخ: ۱. کسروی. «تاریخ هیجده ساله آذربایجان». ۳-نجی نشری، ص. ۱۳۰-۱۳۱. کسروی یازیرکه، بسوء قصد گویا تقی‌زاده‌نین گوستریشی ایله حرکت ایدن حیدر عمو اوغلونون طرفدارلارینین ایشیدیر. کسروی حیدری تنقید ایدیر؛ دیگر بیر تدقیقاتچی اسماعیل امیرخیزی ایسه بوفکری رد ایدرک تقی‌زاده‌نی مدافعه ایدیر.

۳-م. س. ایوانوف گوستریلن اثری، ص. ۴۲۶

۴-س. جاوید. گوستریلن اثری، ص. ۳۲-۳۳

لاکن اونا قارشى تعقيبىلر دوام ايديردى. ارتجاعچيلار فتنه کار بهتانلار يايماقلا قناعتلنمه يهرک حتى ترورچولو غادال آتديلار و ايکي دفعه حيدر عمو او غلوي ا قارشى سوء قصد تشکيل ايتديلر. (۱) ۱۹۱۱ - نجى ايلين اوللرينده حيدر عمو - او غلونون عميسى او غلو تهرانين لاله زار خيابانيندا ئولورولور. بونونلا علاقه دار حيدر عمو او غلو آچيق مکتوبلا مجلسه مراجعت ايديب ارتجاعچى عنصرلرين عمللرينه سون قويماق ايچون تعجيلى تدبيرلر گورولمه سيني طلب ايتدى (مکتوبدا قاتللرين آدى قيد اولونموشدور). حيدر عمو او غلو ئوزونون ئولکه نين آزادلىق مبارزه سينده، مشروطه نين برقرار ايديلمه سى و محکم لنديريلمه سينده کى فعاليتنى قيد ايديرک مجلس نماينده لرinni ساييقليفا، مشروطه نين اساسلارinni محکم لتمکه چاغيريردى. (۲)

بیرمىدتن سونرا اونا بختيارى ائلى ايچريسینده گيزلى ايش آپارماق تاپشيريير و بوايش ۷-۸ آي عرضينده دوام ايدير. (۳) البته، اونون بو فعاليتى چار نماينده لرinni ايتى نظر نندن يايينمير و اونلار جدى تشويشله ئوز حکومتلرينه خبر و ييريديرلرکه: «حيدر خان بومى نين اصفهانا سرى مامورىتى بختيارى خانلارى آراسيندا معين درجه ده تشويش و هيجان اوياتميشدير...» (۴)

بوتايشيريغى موفقيتله يرينه يتيرندن سونرا حيدر خان تهرانا قايدير. لاکن احتياط ايچون او، شاه عبدالعظيم ده قاليرو فقط بيرمىدتن سونرا ئوزونو تهرانا چا تديرير. سپهدارين باشچيلىق ايتديگى اوزمانكى ايران حکومتى حيدر عمو او غلودان ياخاسينى قورتارماق مقصدى ايله اونا ئولکه نى ترك ايتمک شرطيله ايلده ۱۲۰۰ تومن مقداريندا عمرلوك تقاعدت تعيين ايتدى. (۵) حيدر خان تقاعدى ردايتدى و فقط فرقه نين موافق قراريندان سونرا تهراندان حرکت ايتدى. «ايران نو» روزنامه سى بومناستله قيد ايديردى: «آزادليغين حقيقى مبارزى و صداقتلى فدائيسى حيدر عمو او غلو ايکى گون بوندان قاباق تهرانى ترك ايديب قم و کاژان طريقه له ئوز مقصدينه دوغرو حرکت ايتدى (مقصدن منظور هندوستاندير - ش).» حيدر خان تهراندان يولادوشرکن يفرم خان اونوشاه عبدالعظيم دروازيندا قدر منايست ايتميشدى. (۶)

- ۱- «يادگار» مجله سى، نمره ۵، ۱۳۲۵ - نجى ايل.
- ۲- باخ: «حيدر عمو او غلونون مجلسه مکتوبو». «ايران نو» روزنامه سى، ۲۷ فوريه ۱۹۱۱ - نجى ايل.
- ۳- «يادگار» مجله سى، نمره ۵، ۱۳۲۵ - نجى ايل.
- ۴- باخ: «... ديهلوما قىك سندلر مجموعه سى»، ۵ - نجى بوراخيليش، ص ۱۰۰.
- ۵- ينده اورادا، ۶ - نجى بوراخيليش ص ۹۴.
- ۶- «ايران نو» روزنامه سى، ۱ آوريل ۱۹۱۱ - نجى ايل.

سپهدارین مشروطه‌نین قطعیتلی مدافعه‌چیلری علیه‌ه چوریان بوحرکتلری ارتجاعچی دایره‌لر طرفیندن داهادا شیرینیکلشدیریلیردی. (۱) حیدرعمواوغلو حرکت ایدن کیمی سپهدار بوتون یول اوستوشهرلرین مانکملرینه فوری تلگراملا گوستریش ویرمیشدی که، اونلار «حیرین بو شهرلرد ایکی ساعادتان آرتیق قالماسینا و کیمسه ایله گوروشمه‌سینه اجازده ویرمه‌سینلر». (۲)

بئله بیر قدغنه باخمایاراق حیدرعمواوغلو بوتون یول بویوندکی شهرلرده دایانیر وئوزانقلابی فعالیتینی دوام‌ایتدیریردی. چارنماینده‌سی بوباره‌ده ئوز حکومتینه گزارش ویریردی که، «هندوستانا یولادوشموش حیدرخان بوتون یول بویو دولتی مطبعه‌ده چاپ‌ایدیلیمیش ضددولتی انتباهنامه‌لر یایا-یایا اصفهانا چاتدی و گورونور اوزون مدت بوراداقالاجاقیر». (۳) بوحادثه، یعنی حیدرعمو-اوغلونون اصفهان شهرینده اولماسی ارتجاعچیلاری جدی تشویشه سالدی، اونون علیه‌ه ینده یالان و بهتان یایماغا باشلادیلار. ایران دموکرات فرقه‌سینین مرکزی اورقانی «ایران‌نو» روزنامه‌سی ارتجاعچیلارین واونلارین مطبوعاتینین (اوجمله دن «استقلال ایران»-سین) هجوملارینا جواب ویره رک حیدرعمواوغلونو «خدمتلی هم‌دوستلارینا، همه اونون دشمنلرینه معلوم اولان حقیقی و صداقتلی وطنپرور» آلداندریر (۴) و یازیردی که، فرقه‌نین قراری اولماسایدی او، هئچ بیر زمان تهرانی ترک ایتمزدی. (۵) حیدرخانین تهراندان شیرازا سفری زمانی بوتون یول اوزرینده ائله بیرشهر، ائله بیریریوخ‌ایدی که، وطن قارشیسینداکی خدمتلی لایقینجه قیمت‌لندیرن کهنه سلاحداشلاری، مشروطه حرکاتینین مبارزلری اونو صمیمیتله قارشیلاماسین؛ هریرده اونا بویوک احترام و قایفی گوستریر، ئوزهرین محبتلرینی بیلدیریب حرارتله قبول ایدیردیلر.

اونون سلاحداشلاریندان بیرری اولان معین‌زاده، حیدرعمواوغلو هله شیرازا چاتمیش، اورایا، ئوز دوستلارینا مکتوب گونده رک یازیردی که، ئوز وطنپرورلیک هنری و قهرمانلیقلاری ایله ایران استقلالینین ساخلانماسینا مثل‌سیر خدمت گوسترمیش اولان و ایرانین مستقل یاغاماسی اونون بو خدمت‌لریندن آسیلی اولان حرمتلی بیر انسان ۱۵ گون شیرازدا قالدیقان سونرا بمبئی‌ه یولا دوشه‌جکدیر. سیزین اونونلا گوروشمه‌گینیز واجبدیر، خصوصیه فارس‌ایالتینده‌ده اصل وطنپرورلرین

۱- باخ: «... دیپلوماتیک سندلر مجموعه‌سی». ۶- نجی بوراخیلیش، ص ۹۸.

۲- باخ: احمد کسروی، «تاریخ هیجده‌ساله آذربایجان»، ص ۱۵۸.

۳- باخ: «... دیپلوماتیک سندلر مجموعه‌سی». ۶- نجی بوراخیلیش، ص ۱۰۶.

۴- «ایران‌نو» روزنامه‌سی ۲۹ آوریل ۱۹۱۱-نجی ایل.

۵- ینده اورادا.

وارليغينا اينانماسى ايچون اونوندا سيزينله تانيش اولماغي ضروردير. (۱)
 شيرازدا حيدر خان تختدن ساليمنيش وئولكه دن قوولموش محمدعلي شاهين
 حربى قوه ايله ينيدين ايران اراضي سینه داخل اولماسى باره ده معلومات آلير.
 ايران حكومتى هر طرفدن كوك و يارديم گوستريلمه سيني خواهش ايديردى.
 حكومت خصوصى تلگرام گونره رك حيدر زده كوكه گلمه سيني خواهش ايديردى.
 مشروطه ايچون جدى تهلكه يارانديغيني حسرايدن حيدر خان حكومتين بو
 خواهشيني نظره آلير و مجاهدلردن بيردسته توپلاراق تهران يوروشه حاضر لاشير.
 لاکن، او، يولون ياريسيني قطع ايتديكي زمان حكومتدن باشقا خبر آلير. بو خبر ده
 حكومت، روسيه امپراتورلوغو رسمى نماينده ليگينين قطعى طلبينه و هده سینه
 اساسلانا راق، خواهش ايديردى كه، حيدر خان تهرانا گلمه سين و اوروپا سفريني
 دوام ايتديرك ايچون ينيدين شيرازا يوللانسين. لاکن حيدر خان بير مدت
 اصفهاندا قالير. (۲) بورادا او، بختيارلير آراسيندا قيزغين ايش آپارير (۳)
 سونرا حكومتين قدغن ايتمه سینه باخميا راق تهرانا گلير، تهراندا كى چار
 نماينده سى ايسه بوباره ده ئوز حكومتينه معلومات ويرير. (۴)

او، تهراندا ميرزا محمد خان بهلويين منزلنده قالير و بورادا بيرنجه آي
 گزلى ياشاير. لاکن انقلابين مغلوبيتيندن سونرا كى چتين ثمر ايطده حيدر خان
 ايراندا قالايلمزدى. وبونا گوره ده او، تهرانى ترك ايلير.
 يحيى دولت آبادين ئوز اثرينده قيد ايتديكي كيمى، (۵) ايران انقلابين
 مغلوبيتيندن سونرا حيدر عمو اوغلو چار و ادار پالتارى كيهرك تهراندان چخير.
 مشهدين و عشق آباددان كچرك روسيه طريقه فرانسه يه گيدير. بورادا او،
 روس انقلابين رهبرى و. اى. لينين طرفدارلارينا قوشولور.

۱۹۰۵-۱۹۱۱-نجى ايللر ايران انقلابى بيرچوخ سببلره گوره مغلوب
 اولماسينا باخميا راق نه خلق ايچون، نه ده اونون رهبرلى، او جمله دن حيدر عمو
 اوغلو ايچون هر گيتمه دى.

اوروپادا ياشايان حيدر عمو اوغلو ئوز وقتيني بوش كچيرمير؛ ئوز بيليگيني
 تكميل لشديرك ايچون پاري سه پولى تخنيك اينستيتوتونا داخل اولور، عين
 زماندا ايراندا باش ويران سياسى حادثه لرى بويوك دقت و جيتله ايزله يير.

۱ «يادگار» مجله سى، نمره ۵، ۱۳۲۵-نجى ايل.

۲-ينده اورادا.

۳-ديپلوماتيك سندر مجموعه سى، ۷-نجى بوراخيليش، ص ۳۵.

۴-ينده اورادا.

۵-يحيى دولت آبادى، «حيات يحيى» ص ۳۳۵.

حیدر عمو او غلو باکیداکی انقلابی کومیتہ ایلہ، عین زماندا ایران دموکرات فرقہ سینین تهراندکی مرکزی کومیتہ سی ایلہ منتظم صورتده مکتوبلا شیر و علاقہ ساخلا یردی.

حیدر عمو او غلو اوروپادا اولارکن همین ئولکه لرین خلقلرینی و دموکراتیک دایره لرینی ایران خلقلرینین مبارزده سینہ کومک ایتمگه چاغیر یردی.

۱۹۱۲-نجی ایلین اوللرینده حیدر عمو او غلو پراک شهرینه گیدیرو اورادا س. اورجونیکیدزه، وی. استاسووانین کومگی ایلہ و. ای. لنینلہ گوروشور. حیدر عمو او غلو لنینہ ایراندکی وضعیت باره ده (۱)، ئولکه ده چار

۱- و. ای. لنینین، هله حیدر عمو او غلو ایلہ بوگوروشوندن قاباق ایراندآزادلیق حرکاتینین جریانیندان و اونونلا علاقہ دارا اولاراق بوتون مسئله لرین خبری وارایدی. ایرانین بیرچوخ دموکراتیک و اجتماعی-سیاسی خادملری، او جمله دن یحیی دولت آبادی، حسین سقفی اعزاز، میرزه کریمخان رشتی، ابوالحسن خان-پیرنیا و باشقالاری هله ۱۹۰۶-۱۹۱۰-نجو ایللرده و. ای. لنین ایلہ گوروش-مودشولر. (بو حقه دها گنیش معلومات ایچون باخ: ع. شمیدہ «لنین و ایران». باکی ۱۹۷۰-نجی ایل، ص. ۲۹-۴۶). «ایران نو» روزنامه سینین ویردیگی معلومات گوره ایراندآ مشروطه حرکاتینین اشتراکچیلاریندان بیرى، سونرالار ایسه منشویک اولان و. مقه لادزه (تری آ) اوروپانین دموکراتیک اجتماعیتینی ایراندکی وضعیت ایلہ قانیش ایتمک و ایران انقلابچیلارینا کومک گوستریلمه سینی خواهش ایتمک ایچون اوروپایا گیتیمشدی.

و. مقه لادزه اوروپانین بیرسیرا ئولکه لرینده (فرانسه، سویس، آلمان و سایرہ) بیرنچه معروضه اوخوموش، ایران خلقینین آزادلیق مبارزه سینہ دایر، هابئله روسیه، خصوصاً زاقافقازیا انقلاب خادملرینین ایران انقلابچیلارینا کومگی باره ده بویوک مقاله یازمیشدیر. بعضی معلوماتلارا گوره (باخ: «غیربرابر مبارزه لر عصری» م. ۱۹۶۷، ص. ۴۲۲) و. ای. لنین همین معروضه ایلہ م. قورکی واسطه سیلہ تانیش اولوب، اونوردا کته ایتیمیش و معروضه پاریسده چاپ اولونموشدوره بو معروضه نین روس متنی ایلہ م. پاولوویچین وس. ایرانسکی نین «ایران ئوزاستقلالیتی اوغروندا مبارزه ده» آدلی اثرینین علاوه سینده تانیش اولماق اولار.

«سوسیال-دموکرات» روزنامه سینین ۱۹۱۱-نجی ایل سپتامبر تاریخلی ۲۳-نچونمره سینده ایسه ایران سوسیال-دموکرات فرقہ سینین بین الخلق پرولتاریاتا مراجعتنامه سی چاپ اولوندو. بونونلادا بوتون بولشویکلروا ونلارین حقیقی بین المللچی پارتیاسی ایران ارتجاعینین و امپریالیست دولترین ئوز باشینالیقلاری علیهنه ئوزاعتراض سسلرینی اوجالتدیلار.

حمید رعمو اوغلو اوروپادا اولارکن

روسیه‌سو، و انگلیس امپریالیستلرینین عکس‌انقلابی عمللری باره‌ده معلومات
دیریر. بئله‌لیکله واک‌لرین آزادلیق حرکاتینین بلاواسطه ئوز اشتراکچیلاریندان
ایرانداکی وضعیت باره‌ده هر طرفلی معلومات آلیر.

نه‌ندان سونرا ۶-نجی (پراک) عموم‌روسیه کونفرانسیندا روسیه سوسیال-
دموکراتلارینین ایران خلقلرینین آزادلیق حرکاتینا مناسبتلری باره‌ده قطعنامه
قوما، اولونور. قطعنامه‌ده چار روسیه‌سی و امپریالیست‌انگلیستانین قانلی سیاستی
عنیینه اعتراض بیلدیریلمکله برابر مبارز ایران خلقینه نسبت‌رغبت و همراہلیک
حس‌لری‌ده افاذه اولونور.

بئله‌لیکله بولشویکلر پارتیاسی ایران انقلابچیلارینین آغیر گونلرینده
اونلارین مدافعه‌سینه قالخیر. گورونوگو کیمی، همین قطعنامه‌ده‌ده بو دورده
(۱۹۱۰-۱۹۱۲-نجی ایللرده) ایران سوسیال-دموکرات فرقه‌سینین وارلیغی
بیرداها تصدیق اولونور. همین فرقه‌نین نماینده‌سی ایسه حیدرعمواوغلو ایدی.
حیدرعمواوغلو اوروپادا اولوغوزمان ایرانداموکراسینین برقرار ایدیل-
مه‌سی اوغروندا مبارزه مقصدی ایلہ (۱) اوروپاداکی ایرانلیلارین مختلف دسته-
لرینی بیرلشدیرمگه و تشکیل ایتمگه باشلاییر؛ او، بیرچوخ ئولکه‌لره گیدیر،
ایرانلی آزادبخواه خادم‌لر و مهاجرلرله صحبتلر آپاریر، کادرلار حاضرلاییر و
اونلاری مارکسیست ایده‌اولوژیسی ایلہ سلاحدان‌دیریردی. (۲) حیدرعمواوغلو
پرولتاریاتین داهی رهبری و ای. لنینله گوبوشوندن باشقا دیگر ئولکه‌لرین بیرچوخ
انقلابچی خادم‌لری ایلده گوروشور. (۳)

امپریالیست دولترلی آراسیندا دنیانی بولوشورمک و ییندن بولوشدورمک
اوغرونداکی ضدیتلرین شدت‌لنمه‌سی نتیجه‌سینده باشلانمیش بیرینجی دنیا
محاربه‌سی ایراندا احاطه ایتدی. بیرینجی دنیا محاربه‌سی ایللرینده ایران ئوز
بیطرفلیگینی اعلان ایتمه‌سینه باخمایاراق انگلتره-روس و آلمان-تورک
بلوک‌لاری طرفیندن حربی عملیات میدانینا چوریلیمیشدی. ایران انگلتره-روس
امپریالیستلرینین یاریم دست‌لکه‌سینه تبدیل اولور، ایران حیاتینین مختلف
ساحه‌لرینه گیتدیگجه دهاچوخ نفوذ ایدن آلمان امپریالیزمی‌ده ایرانا قارشئوز
سویغونچولوق نیتلرینده اونلاردان گری قالمیردی.

باخ: «آذربایجان» مجله‌سی، نمره ۱۰ (۱۵) اوکتوبر ۱۹۴۶-نجی ایل،
ص. ۴۲-۴۳.

۲- ر. روستا «ایراندا همکارلار اتفاقلارینین تشکیل‌ی‌نین قیسا تاریخی»،
ص. ۱۲۶. «دنیا» مجله‌سی، نمره ۴، ۱۹۲۶-نجی ایل، ص. ۶۴.
۳- س. جاوید. گوستریلن کتابچا، ص. ۳۴.

بوزمان آرتیق ایراندا چوخلو اقتصادی موقعلر اله کچیرمیش اولان آلمان
ئوز عامللری واسطه سیله امالی آراسیندا انگلتره و روسیه علیه شه دتلی
تبلیغات آپاریردی.

بوتون بونلارین نتیجه سینده آلمانیا ملتچیلیک احوال روحیه سینده اولان
ایرانین بورژوا-ملکه دار دایره لری ایچون، ایرانی اشغال ایتیمیش انگلتره و
چار روسیه سینین علیه آریلان مبارزه ده اونا آرخالانماسی ممکن اولان بیر
ئولکه یه چوریلدی (۱)

ئولکه نین بعضی شهرلرینده، خصوصاً تهران، رشت، اصفهان، همدان و تبریزده
آلمان عامللری نینده معین کومک گوستردیگی «مجازات» و «آهن» کیمی ترورچو
قروپلار، بورژوا-ملتچی استقامتلی پان اسلامیت «اتحاد اسلام» و سایره
تشکیلاتلار یارانیر (۲) بدسته لرین بعضیلری (خصوصاً «اتحاد اسلام») آلمان و
تورک عامللرینین تاثیر آلتیندا اولماقلا انگلیس پرست خادم لری و چار عامل-
لرینی محو ایتمکی و حکومت وظیفه لرینه آلمان طرفدارلارینی کچیرمکی قارشی-
لاریندا مقصد قویوشدولار. یالنیز بورژوازیا دگیل، حتی بیرچوخ دموکراتیک
تشکیلاتلار، اوجمله دن دموکرات فرقه سینین تهراندکی باشچیلارینین اکثریتی
آلمانا تمایل گوستریردیله. بو، اول دموکرات فرقه سینین مرکزی کومیتة سینین
صنفی ترکیبی ایله علاقه دار ایدی. م. ک. عضولرینین اکثریتی بورژوا و خیردابورژوا
عنصرلری و ضیالیلاریندان عبارت ایدی؛ ایکینجیسی، ئوزئولکه لرینی «ایرانین
مستقل لیگی اوغروندا بیرمبارز» کیمی قلمه ویرن آلمان جاسوسلارینین شدتلی
تبلیغاتینین نتیجه سی ایدی. بونون دیگرسیمی ۱۹۱۲-۱۹۱۳-نجو ایللرده
دنیا نین هریرینده، خصوصاً روسیه نین زاقافقازیا منطقه سینده ارتجاعین شدت-
لنمه سی نتیجه سینده ایران انقلاب خادم لرینین رسد فپ م-نین رهبرلری ایله،
هابئله باکی، تفلیس ایله سیخ علاقه ساخلایا بیلمه مه لری ایدی. بئله بیر علاقه
ایسه، بیرینجی دنیا محاربه سی عرقه سینده باشلانان بحران نتیجه سینده یارانان
مرکب شرایطن ایران انقلاب خادم لرینین باش چخارا بیلمه سی و دوزگون
استقامت سچمه لری ایچون واجب ایدی. لکن بونولا بیرلیکده دموکرات فرقه سینین
انقلابی خادم لری آراسیندا بیر... ائله شخصلرده و ارایدی که، بیر-بیرینه
قارشی دشمنچیلیک ایدن ایکی امپریالیست بلوکلارینا مناسبت مسئله سینده
اونلارین موقعی پارتیا رهبرلیگینده کی چوخلوغون یانلیش فکریندن فرقله نیردی.
بو خادم لری، بیر-بیرینه دشمن اولان طرفلر آراسیندا کی ضدیتلردن استفاده ایتمکه
مایل اولدوللاری حالدا هیچ بیر زمان نه آلمانیا نی، نه ده اونون متفق لرینی خلاصکار
ئولکه کیمی تانیمیش و نه ده اونلارا آرخالانماغی ممکن حساب ایتیمیشلر.

۱- باخ: م. س. ایوانوف. «ایران تاریخینین اوچرکی»، م. ص. ۱۹۵.

۲- باخ: م. ن. ایوانووا. گوستریلن اثری. ص. ۱۲.

حیدر عمو او غلودا بوقبیل خادم لردن ایدی. حیدرخان آلمانیا دان استفاده ایتمگین ممکن اولماسی (۱) کیمی خیالار اصلا قاپیلما میشدی و ائله بونا گورده آلمان پرست نظام السلطنه مافی نین ملتچی کابینه سینده اشتراک ایتمکدن بویون قاچیر میشدی (۲)

عین زماندا حیدر عمو او غلو انگلتره و چار روسیه سی علیه نه حربی عملیاتدا اشتراک ایتمگی ممکن حساب ایدیردی. البته حیدرخانین دنیا امپریالیست محاربه سینده اشتراکی، گورونور، بین الخلق فمله حرکاتینین سول قانادینین محاربه شرایطینده کی باخیشلاریندان اونون خبر سیز اولماسیندان ایره لی گلمیشدیر. بونو همچنین حیدرین جوشقون انقلابی احتراصی ایله، امپریالیستلر آراسیندا کی ضدیتلردن، هابئله انگلیس لرین مستملکه اشغالی سیاستیندن غضبه نن ایران خلق کتله لرینین ناراضی لیغیندان انقلابین خیرینه استفاده ایتمک آرزو سو ایله ایضاح ایتمک لازم دیر. حیدر عمو او غلونون بو عملی کچیجی کاراکتر داشی سادا هر حالدا بین المللی چلی انقلابچینین عمومی موقعیندن معین درجه ده ساریماق دیمک ایدی. هر حالدا، تورکلر انگلیس لرین ایراندکی موقعلرینی ضعیفلتمک مقصدی ایله ئوز قوشونلاری سیراسیندا حیدرخانین انگلیسلر علیه نه فعالیتینه مانع چیلیک تورتمیردیلر. سرهنگ رتبه سینده اولان حیدرخان بغداددا ایرانلی لردان و انگلیس قوشونوندان قاچان هندلی، عربو زنجیلردن بیردسته تشکیل ایتمیشدی.

حیدرخانین باشچیلیغی ایله ووروشان بودسته انگلیسلر علیه نه بیرچوخ موفقیتلی حربی عملیاتلار آپار میشدیر. حیدر عمو او غلو عین زماندا ایرانلا، مشروطه چیلرله و انقلابی خادم لره اولان علاقه لری قایدایا سالیردی. حیدر عمو او غلو همبن شخصلره گونردیگی مکتوبلاردا ارتجاعا قارشى تعجیلی تدبیرلر گورمک ایچون اونون ایرانا چاغیریلما سینین ضروریلگی نی دفعه لرله قید ایدیرو اولارین نظرینی بوایشه جلب ایتمکه چالیشیردی. (۳)

۱- س. جاوید. گوستریلن اثری، ص. ۳۴-۳۵.

۲- ینده د اورادا.

۳ اعزام قدسی، «کتاب خاطرات من...» مولف بعضی فاکتورلاری قید ایتسمده، هریرده حیدر عمو او غلونون آدینی لکه لمکه و اونو بیر ترورچو کیمی قلمه ویرمکد چالیشیر. او قید ایدیرکد، حیدر ئوز مسلکدا اشلارینا بیرنجه مکتوب یازراق خواهش ایدیرکد، اولار نظام السلطنه مافی نی آرادان آپار سینلار. سونرا ایسد حیدرخان ئوز دست سیله گلیب حاکمیتی الد کچیر سین. قدسی گوستریرکد، گویا حکومت بو مکتوبدان خبر توتور، حیدرخانین مسلکدا اشلارینی حبس ایتمک قرارینا کایر. لاکن بیر نغردن باشقا اولارین هابیس سی قاچیب کیزلدنیر.

عباسخان افشار ئوز خاطره لرینده (۱) قید ایدیرکه، حیدرعمواوغلو بغداددا اولارکن عین زماندا حربی کوللجده درس ویریر و اورادا عراق مقاومت حرکتی پارتیاسی آدلای گیزلی سیاسی تشکیلات یارادیر. همین کوللجین مداوم لرینین بیر چوخو، بعضی معلملری، هابئله عراق ضیالیلارینین مرقی حصه سی بوتشکیلاتا داخل ایدی.

حیدرعمواوغلونون فعالیتی تورکیه حکومتینین و آلمان باش حربی قرارگاه-هینین خوشونا گلیمیر، تزلیکه حیدرعمواوغلویله تورک اوردوسونون باش فرماندهلیگی آراسیندا اختلافلار باشلانیر. تورک فرماندهلیگی حیدرخانین دست-لرینین اونلاردان، ایسته نیلن هر بیر جبهه ده استفاده ایتمک حقونو باش فرماندهلیکه ویرمک شرطی ایله آلمان-تورک فرماندهلیگینین تابعیتینی آئینده دیوشن تورک اوردوسو ترکیبینه داخل اولماسینی تاکیدله طلب ایدیردی. حیدرعمواوغلو تورکیه و آلمانین ایران ایشلرینه قاریشماسی علیهنه چخاراق بوطلبلره تابع اولمادی. (۲) بوندان علاوه حیدرعمواوغلونون ایران انقلابی خادم لری ایله علاقه ساخلاماسی دا تورک فرماندهلیگینین خوشونا گلیمیردی، او، استامبول (۳) چاغیریلیر، اورادان ایسه چخیب اوروپا یا گیدیر. بونون آردینجا تورک باش فرماندهلیگی حیدرعمواوغلونون یاراتدیغی دسته لری ده لغو ایدیر.

۱۹۱۵-نجی ایلین آخرا لریندا حیدرعمواوغلو یینین ایرانا فاییدیر و قمتا تشکیل اولونان ملی حکومتده اشتراک ایدیر. (۴) او، انگلیس-روس اشغالچیلاری علیهنه مبارزه آپاران دسته لره باشچیلیق ایدیر، لاکن آز سونرا اسیر دوشهرک عمرلوك حبسه محکوم اولونور. آنجاق حبسدن قاچاییلر وینین اوروپا یا گیدیر. (۵)

-
- ۱-عباسخان افشار حیدرعمواوغلونون بویوک قارداشی ایدی. او، سوسیال-دموکرات پارتیاسینین یارادیلماسیندا فعال اشتراک ایتمیش. ۱۹۰۵-۱۹۱۱-نجی ایللرین انقلابی حرکتیندا حیدرعمواوغلونون آن یاخین کومکچسی اولموش و او، حیدرعمواوغلونون ئوز ساغلیغیندا اونون یارد سینده چوخلو معلومات توپلامیش. حیدرین انقلابی فعالیتی حقیقته خاطره یازمیشدیر. بو خاطره لرین بیر حصه سی اونون کچیك قارداشی حرمتملی مصطفی علی اکبر اوغلو تارویوردی ده دیر. او، مهربانلیق گوستره رک بو خاطره لرده گوتورولن چخاریشلاری بیزه ویرمیشدیر.
 - ۲-باخ: «دنیا» مجله سی، نمره ۴۵، ۱۹۶۱-نجی ایل، ص ۶۵.
 - ۳-اعزام قدسی، گوستریلن اثری، ص ۳۵۵.
 - ۴-«دنیا» مجله سی، نمره ۴، ۱۹۶۲-نجی ایل، ص ۶۵.
 - ۵-یننده اورادا.

«حیدر عمو او غلو اوروپا دایرچیوخ ایرانلیلارلا گوروشور، ۱۹۱۷-نجی ایلین اولرینده او، تقی زاده نین دعوتی ایله برلنه گیدیر. حیدر عمو او غلو آلمانلارین وتورکلرین ایرانین داخلی ایشدرینه قاریشماسینا طرفدار اولان ایرانلیلارین عالییه چخیش ایدیر؛ او، ایرانلیلارین ئولکه نی ئوزلری اداره ایتمه لی، اولوغو حقه و ئوز مسئله لرینی محض ئوزلرینین حرایت مدسی ضرورتی باره ده کی فکرینی قطعیتله مدافعه ایدیر» (۱).

بوزمین اوزرینده حیدر عمو او غلو ایله اونون فکرینه قارشى عکس موقعه دوران، یعنی خارجی مداخله دن (بورادا صحبت تورکیه نین و آلمانین مداخله- سیندن گیدیر) استفاده ایتمگین طرفدارى اولان تقی زاده آراسیندا درین اختلاف یاراندى» (۲).

یحیی دولت آبادی قید ایدیرکه، «روسلارین اولتیماتومندان سونرا (بورادا صحبت چار حکومتینین آمریکا انحصارلارینین نماینده سی اولان مورتان شوسترین ایرانندان قووولماسی باره ده ایران حکومتینه ویردیگی اولتیماتومدان گیدیر) مزده ئولکه نی ترک ایتمگه مجبور اوللوم» (۳) و اوروپایا گیتدیم. دموکرات فرقه سینین بیرنچه عضو، اوجمله دن تقی زاده، وحید الملک، شیبانی، حسین قلیخان نواب، مازور استوار، قارداشلاریم ومن لندنده توپلاشدیق. حیدر عمو او غلودا بورایا گلدی. لاکنیز بیرنچه اجلاس کچیردیکدن سونرا داغیلیب آیریلدیق» (۴).

-
- ۱- باختر، روستا، «ایران همکاران» اتفاقلارینین یارانماسینین قیسا تاریخی، ص. ۱۲۶.
 - ۲- ینده اورادا، ص. ۱۲۷.
 - ۳- «حیات یحیی»، ص. ۲۳۵.
 - ۴- ینده اورادا.

اوچونجو فصل

حیدر عمو اوغلونون ملی آزادلیق حرکاتی ایللرینده فعالیت حیدر عمو اوغلو ایران کومونیست فرقه سینین تشکیلاتچیسى و رهبریدیر (۱۹۱۷-۱۹۲۱)

۱۹۱۷-۱۹۲۱-نجی ایللر حیدر عمو اوغلونون انقلابی فعالیتینین ان پارلاق صحیفه لرینی تشکیل ایدیر.

۱۹۱۷-نجی ایلین فوریه بورژوا-دموکراتیک انقلابی روسیه حکومتینین امپریالیست ماهیتینی دگیشمه سده. ارتجاعین دایاغی ساییلان مطلقیتین دوریلمه-سی ایراندا بویوک تاثیر گوستردی. احسان اله خان ئوزخاطره لرینده بو حادثه لر حقیقته بئله یازیر: (۱) بیز فوریه انقلابی وچارین دوریلمه سی باره ده خبری، ایران عصیانچیلارینا قارشى ووروشمایا جاقلارینی بیلدیرمک ایچون یانیمیزا گلن روس ائلچیلریندن ئوگر ندیک: (۲)

بوزمان حیدر عمو اوغلو اوروپادا ایدی، لاکن اونون یولداشلاری و مساکداشلار-ریندن بیرچوخو روسیه ده، خصوصاً قفقازدا ایدی.

بونلار ۱۹۰۵-۱۹۱۱-نجی ایللر آزادلیق حرکاتیندا اشتراک ایتیمیش اولان و انقلابین مغلوبیتیندن سونرا روسیه یه مهاجرت ایدن گورکملی آزادلیق مبارزلری ایدیلر (۳)

۱-احسان اله خان باردهده سونراکی صحیفه لرده گنیش دانشیلا جاقدیر.
۲-باخ: «ینی شرق» مجله سی ۲۳. ۲۴-نجی نمره ۱۹۲۸، ۲۶، ۲۷-نجی نمره ۱۹۲۹-نجی ایل.

۳-«ملتترین حیاتی» روزنامه سی. ۱۸-۲۶-نجی نمره ۱۸، ۱۹۱۹-نجوایل. «ایران خلقلرینین قانون اساسی حقوقلاری بیاننامه سی اوغروندا مبارزه آپاران فعال دموکراتلارین ئولومدن یاخاقورتارا بیلن حمه سی، بومبارزه زمانی

فوریہ انقلابیندان سونرا ئولکهنینئوز داخلینده ده دموکراتیک استقامتلی وشاهلیقا ضداولان تشکیلاتلار یارانماغا باشلاسادا ۱۹۱۷-نجیایلین فوریہ آییندان سونرا فرقه‌نین تشکیلی اوغروندا فعالیتین باشلیجا مرکزی قافقازدا، خصوصا چوخلو فعله قوه‌سی وانقلابی کادرلاری اولان باکیدا یرلشیردی.

محضر بو الویریشلی زماندا ۱۹۱۷-نجیایلین مه‌آیینین ۱۳-ده باکیدا ایران «عدالت» سوسیال-دموکرات فرقه‌سینین بیرینجی رهبرلیک کومیتة‌سی یارادیلیر. (۱)

آذربایجاندا و خوی خانلیقیندا کندلی حرکاتینی تشکیل ایدن رهبرلر (بوفکرلرین اوزمان خوی‌تمهرینین فرمانداری اولان حیدر عمو اوغلو باغید او لدوغو نو نظره آلماتی لازمدیر. ش) ایرانین سیاسی افقینده گوزدن ایتدیلر. لاکن اولار ترکیه و زاقاقازدا کیزلی ایشه کچه رک، هابئله تغلیسده یرلی موسیالیستلرین یانیندا سیقینا جاق تاپیب ایران سوسیال-دموکرات فرقه‌سینین م-ک-نی تشکیل ایتدیلر. باکی وهشترخاندا ایسه بوفرقه‌نین شعبه‌لرینی یاراتدیلار.

۱- «کومونیست» روزنامه‌سینده (نمره ۱۲۲، ۱ ژوئن ۱۹۲۳-نجیایل) «عدالت» فرقه‌سینین رهبرلریندن بیر اولان ک. آقازادنین «ایران «عدالت» فرقه‌سینین مبارزه تاریخی» آدلی مقاله‌سی درج اولونموشدور (مقاله ایران انقلابچیلارینین هلاک اولونماسینین ۵-نجی ایلدو نومونه حصارایدلمیشدیر). مولفه همین مقاله ده قیدایدیر که، فرقه ۱۹۰۷-نجی ایلده باکیدا «اجتماعیون-عامیون» آدی ایله یارانمیشدیر. او، روس سوسیال-دموکرات پارتیاسی ایله علاقه ده ایدئ. لاکن هله کامل صورتده تشکل تاپاییلمه میشدی. فرقه‌نین نه مرامنامه‌سی نه ده نظامنامه‌سی وارایدی. (بیز بو مدعا ایله راضی دگیلیک، چونکه ۱-نجی فصلده گوستریلن فاکتورلاردان معلومدور که، محضر همین ایل فرقدنین هم نظامنامه‌سی، هم ده مرامنامه‌سی وارایدی-ع. ش.).

آقازاد سونرا یازیر: «فرقه‌نین مقصدی سطحی ایدی ویالنینز زحمتکشلرین آزادلیغینی نظرده توتوردو. او، یوزلرله آدمی انقلابی ایش ایچون ایرانا گوندرمیشدئ. اوزمان فرقه‌نین باشیندا آخوندزاده، عسکر قریزی، اسداله غفارزاده، مالاکش حسن و بهرام آقایف دور در دولار. بویولداشلار ایرانین مختلف شهرلرینده بریوک انقلابی ایش آپاریردیلا؛ مثلا، یولداش آخوندزاده ۱۹۰۸-نجی ایلده اردبیلده، عظیمزاده زنجاندا، مالاکش ۱۹۰۹-نجی ایلده تبریزده ایشله بیردیلا. ۱۹۰۵-۱۹۱۱-نجی ایللر ایران انقلابینین مغلوبیتیندن سونرا فرقه‌نین عضولری یولداش

«عدالت» فرقه‌سینین گورکملی تشکیلاتچیلاریندان بیرری واونون بیرینجی کومیته‌سینین باشچیمی، سونرالار گیلاندا هلاک‌اولموش مشهور انقلابچی اسداله غفارزاده اولموشدور. (۱)

غفارزاده باشدا اولماقلا باکییا گلریو بورادا تبلیغات ایشینی دوام ایتدیررلر. ایران «اجتماعیون-عامیون» فرقه‌سی ایلر رسد فپ آراسیندا علاقه بیزیم پارتیامیزا بویوک یاردیم گوسترن چاپاریدزه، عزیزبگوف و ایلوف بولداشلار واسطه‌سیله ساخلانیلیردی.

«عدالت» فرقه‌سی فوریه انقلابیندان سونرا یارانمیشدیر. «باخ: «کومونیست» روزنامه‌سی، نمره ۱۲۲، ژوئن ۱۹۲۳-نجوایل).

دلیللری و سندلری توتوشدورانان سونرا بیز بئله بیر نتیجه‌یه گلدی که «عدالت» فرقه‌سی م.ن. ایوانووانین ادعا ایتدیگی کیمی ۱۹۱۶-نجی ایلده دگیل، (باخ: گوستریلن اثر، ص. ۶۰) ۱۹۱۷-نجی ایلین فوریه انقلابیندان سونرا یارانمیشدیر.

۱- اسداله غفارزاده ۱۸۸۵-نجی ایلده ایران آذربایجانین اردبیل شهرینده آنادان اولموشدور. خانلارین و ملکه‌دارلارین ظلمو، زحمتکش خلقین آغیرحیاتی اسداله‌نین گنج و حساس قلبینه تاثیر باغیشلایرو او، جوان باشلاریندان ظلم و استثمارا قارشى ئوز اعتراضینی بیلدیرمکه باشلاییر.

۱۹۰۳-نجوایلده ۱۸ یاغلی جوان اسداله روسیه‌یه (باکیا) کیدیر، اورادا نفتچی ایشله‌ییر. او، بیر انقلابچی کیمی ایلک دفعه اولاراق بورادا متین لشر. ۱۹۰۵-نجی ایلده غفارزاده رسد فپ سیرالارینا داخل اولور و نفتچیلر آراسیندا انقلابی ایش آپاریر. ۱۹۰۷-۱۹۰۸-نجی ایللرده ارتجاعین آزعینلاشماسینا باخمایاراق او، مختلف ملتله منسوب اولان نفتچیلر آراسیندا، خصوصاً مسلمان فعله‌لر ایجریسینده قیزغین تبلیغات ایشی آپاریر، اونلاری دیگر ملتلردن اولان فعله‌لرله بیرلیکده ئوز حقوقلارینین مدافعه‌سینه قالمغا، عمومی دشمنه-- بورژوازییه و دیگر استثمارچیلارا قارشى مبارزه آپارماغا چاغیریردی.

۱۹۰۵-۱۹۱۱-نجی ایللر ایران انقلابینا یاردیمین تشکیلیندهده اسداله غفارزاده بویوک رول اینامیشدیر.

لنینین «ایسکرا» روزنامه‌سینین تبریزدن کچیریلیب باکیا گوندریلمه-- سیندهده اسداله غفارزاده‌نین «علی‌مسیو ایلر بیرلیکده» مستثنی دولو اولموشدور (باخ: آ.آ. سرکیسوف «آذربایجان بولشویک مطبوعاتینین یارانماسی تاریخینه

فرقه، بیرینجی نمره سی ۱۹۱۷-نجی ایل ژوئن ۱۰-داچخان «بیرق عدالت» (عدالت بایراغی) آدلی ئوز روزنامه سینی نشر ایتمگه باشلاییر. بو روزنامه عین زماندا رسد فب-نین باکی تشکیلاتی ساییلان «عدالت»-ین اورقانی ایدی (۱) روزنامه بیرینجی نمره سینده قید ایدیردی که، «فعله و کندیلر، هابئله خیرداتجارت ایشچیلری بیزیم ان یاخین دوستلاریمیزدیر. اونلارین منافعینی قوروماق بیزیم مقدس وظیفه میزدیر» (۲) سونرا روزنامه ده قادینلارین منافعینین مدافعه سی، ملی اقلیتلرین (روزنامه «ایراندایاشیان غیرمسلمان خلقلر»-یازیر) حقوقونون مدافعه سی باره ده، کوچه ریلر آراسیندا ایشر آپاریلما سی، فعله لرین همکارلار اتفاقلارینین یارادیلما سی لزوموندان بحث اولونوردو. (۳)

عین زماندا ئولکه نین ئوزداخلینده، اونون مختلف شهرلینده ده فرقه تشکیلاتلاری یارانماغا باشلاییر. «بیرق عدالت» روزنامه سی ۱۹۱۷-نجی ایل ۱۴ ژوئیه تاریخلی ۳-نجو نمره سینده خبرویریدی که، بویاخینلاردا ایران آستاراسیندا «عدالت» فرقه سینین حوزه سی تشکیل اولونوب و فرقه نین م-سی

دایر «سوو. اکب نزدینده مل اشعه سی، آذک ب م نزدینده بارتیاتاریخی اینستیتوتونون اثرلری» نمره ۲۳، باکی، ۱۹۵۹، ص. ۱۱۷) غفارزاده ۱۹۱۴-نجو ایلده باکیدا محاربه علیه نه کچیریلن نمایشلرده فعال اشتراک ایدیر. بویوک اوکتوبر سوسیالیست انقلابیندان سونرا اسداله دیگر انقلابچیلارلا بیرلیکده آذربایجاندا سوودت حاکمیتین برقرار ایدیلمه سی اوغرمندا مبارزه آپاریر.

او، ۱۹۱۸-نجی ایلده واحد شاه و ضد امپریالیست جبهه نین تشکیلی ایچون جنکلی لرایله علاقه یار اتماق مقصدی ایله رشته کیدیر. لاکن اورادا انقلابا خیانت ایدن آلچاق ساتقینلارین الی ایله هلاک اولور (باخ: «کومونیست» روزنامه سی، ۱۲۲، ۱ ژوئن ۱۹۲۳ نجو ایل بت. شاهین. قید اولونموش اثری، ص. ۱۲۲-۱۲۴ و سایر مه).

«عدالت»-ین تشکیلاتی تجملاری سیراسیندا بهرام آقایف، محرم آقایف، میر مقصود لطفی، آقابابا یوسف زاده، ملا بابا، میرزا قوام، محمود ممی زاده، حسین طابرزاده، محمد فتح اله اوغلو و سایر کمی گورکملی فرقه خادملری ده وارایدن (مفضل صورتد گوستریلن اثره باخ بت. (ابراهیموف) شاهین، ص. ۱۲۴-۱۲۸)

۱ «بیرق عدالت» روزنامه سی نمره ۱، ۱۹۱۷-نجی ایل ۱۰ ژوئن.

۲-ینه اورادا.

۳-ینه اورادا.

اونون صدرینی تصدیق ایدی بیدیر. لکن باکیدا ایرانلیلارین باشقافرقه لریده فعالیت گوستیریدی. همین روزنامه نین ۱۹۱۷-نجی ایل سپتامبرین ۱-ده چخان ۵-نجی نمره سینده خبرویریلیردی که، ۱۹۱۷-نجی ایلین اوت آیینین ایکینجی یاریسیندا ایکی فرقه؛ «عدالت» و «استقلال ایران» بیرلشیب واحدیر فرقه- «اجتماعیون-عامیون» «عدالت» فرقه سین یاراتمیشلار. لکن بونا باخمایاراق بوایللرده فرقه نین نه واحد مرکز، نه ده واحد مرامنامه و نظامنامه سی وارایدی.

فرقه یال نیز اوکتوبر انقلابیندان سونرا گنیش انکشافا باشلاییر. ۱۹۱۹-نجوایلین مارس آییندا بهرام آقاییقن باشچیلیغی ایله «عدالت» فرقه سینین ایکینجی کومیته سی تشکیل اولوندو. کومیته آذربایجان وفارس دیل لرینده چخان «حریت» و «یولداش» روزنامه لرینی نشر ایدیردی. (۱) فرقه نین ایرانین بعضی شمال شهرلرینده تشکیلاتلاری وارایدی. امپریالیزمین استثمارچی سیستمینه داغیدیجی ضربه ووران و امپریالیزم طرفیندن ازیلن مظلوم خلقلرین آزادلیغینین باشلانغیجینی قویان بویوک اوکتوبر سوسیالیست انقلابی ایرانادا بویوک تاثیر گوستردی.

ئولکه نین بیرچوخ انقلابی خادملری و وطنپرورلری بویوک اوکتوبرین ایران ایچون، اونون زحمتکش کتله لر ایچون بویوک اهمیتی درک ایدرک بو انقلابی بویوک جوشقونلوق و روح یوکسکلیگی ایله، ئوز انقلابلاری کیمی قارشیلادیلار. اوکتوبر گونلری روسیه ده اولان ایرانلیلار ایسه بلاواسطه انقلابدا اشتراک ایتدیلر. (۲)

اوکتوبر انقلابینین اشتراکچیلاریندان بیریده، اوزمان پتروقرداد اولان، حیدرعمو اوغلونون قارداشی سلیمان تاریویردیق اولموشدور. (۳)

حیدرعمو اوغلونون ئوزونون اوکتوبر انقلابیندا اشتراکی اونون روسیه قایتماسی باره ده ایسه مختلف مولفلرین مختلف رایلری واردیر. بعضی معلومات- لارا گوره، او و. ای. لننین دعوتی ایله پتروقردا گلیب اوکتوبر انقلابیندا بلاواسطه اشتراک ایتیمیشدیر، (۴) بعضی دیگر تلقی قاتچیلار ایسه حیدرعمو اوغلونون

۱- م. ن. ایوانووا. قید اولونان اثری، ص ۶-۶۱. ت. (ابراهیموف) شاهین قید اولونان اثری، ص ۱۲۵.

۲- باخ، ع. شمید «لنین و ایران»

۳-ینه اورادا.

۴- «آذربایجان» روزنامہ سی، نمره ۱۴۳۳، ۱۹۶۳-نجی ایل، ۹ ژانویه: «تهران محصور» مجله سی قید ایدیر که، حیدرعمو اوغلو انقلاب زمانی روسیه ده گلیب همیشه لننین یانیندا اولوردو، (باخ: «تهران محصور»، نمره ۱۴۲۲، ۱۳۴۹، ۱۹۷۰) -نجی ایل ۱۶ دسامبر.

حیدر عمو اوغلونون قارداشی سلیمان تاریویردی اوکتوبر انقلابی
گونلرینده لنینگراد (پتروگراد) دا

روسیه یه اوکتوبر انقلابینین غلبه سیندن سونرا گلدیگینی ادعا ایدیرلر. هر حالدا بیز حیدر عمو او غاونون اوکتوبردان سونراکی گونلرده پتروقرا ددا اولماغینی آیدین صورتده گوروروک.

۱۹۱۷-نجی ایل دسامبر آیینین آخرلاریندا حیدر عمو او غلو ایرانلیلارین باکیدا، هابئله اورتا آسیا داکى (۱) انقلابی تشکیلاتلار یله، سونرا ایسه خارجی بین الملل چى لرین تشکیلاتلاری یله علاقه یارادیر.

رک (ب) پ-نین م-ک-سی ایله باکی داکى ایران «عدالت» سوسیال-دموکرات فرقه سی آراسیندا کی بلا واسطه علاقه نی اوتامین ایدیردی.

حیدر عمو او غلو ۱۹۱۸-نجی ایله ده و. ای. لنینین تشبثی ایله یارادیلان مرکزی مسلمان کومیسارلیغینین فعالیتینده اشتراك ایدیر. (۲) بو کومیسارلیغین رهبرلیک هیئتینین واونون بین الخلق تبلیغات شعبه سینین عضو اولور. او، م. صبحی ایله بیرلیکده ۱۹۱۸-نجی ایل نوامبر آییندا مسلمان کومونیست تشکیلاتلارینین مرکزی بیروسونون تشکیله ایدیر (۳) سونرا او، «شرق خلقلری کومونیست تشکیلاتلارینین مرکزی بیروسو»-نا چوریلیمیشدیر. (۴)

۱-س. جاوید. گوستریلن اثری، ص ۳۵

۲- مرکزی مسلمان کومیسارلیغی ۱۹۱۸-نجی ایله ده تشکیل اولونموش و اولور مسلمان ایشلری کومیتة سی آدلانمیشدیر.

۳- باخ زک (ب) پ-سی ۸-نجی قورولتاینین پروتوکوللاری، م. ۱۹۳۳-نجی ایل. ص ۴۳۲-۴۳۳.

۴- «ملت لرین حیاتی» روزنامه سینده (نمره ۸) (۱۶) مارس ۱۹۱۹-نجو ایل) شرق خلقلری کومونیست تشکیلاتلارینین مرکزی بیروسونون قیساسا باتی درج اولونموش دور. بو حساباتلام، صبحی کومونیست بین المللین بیرنجی کونقره- سینده چخیش ایتیمیشدیر. او، بئله قید ایدیردی: «من بو یاخینلاردا شرق خلق- لری کومونیست تشکیلاتلارینین مرکزی بیروسو آدلاندیریلان مسلمان کومو- نیست تشکیلاتلارینین مرکزی بیروسو آدیندا چخیش ایدیرم. بو تشکیلات تورکستاندا و باشقیردستاندا یا شایان غیر روس خلقلرین، وولقا بویو و قیرغیز- ستان تاتارلارینین، قافقاز داغلیلارینین کومونیستلرینی و فعله لرینی، تورکیه، ایران، آذربایجان، بخارا، گورجستانین مهاجر کومونیست دسته لرینی بیرلش- دیریر. بوملی رنگارنگلیکه موافق اولاراق مرکزی بیرو نزدیکه مختلف شعبه لر، اوجمله دن تاتارلار، آذربایجانلیلار و سایره اوزره بولمه لر یارادیلمیشدیر. بیرو روزنامه و کتابلار نشر ایدیر، اوجمله دن فارس دیلینده مطبوعات درج ایدیر.»

و.ای.لنین گوستریشی ایله و بلا واسطه اونون رهبرلیگی آلتیندا مصطفی-صبحی (ترکیه کومونیست پارتیاسینین بانیرلریندن ورهبرلریندن بیر - ع.ش.) وحیدر عمو اوغلو ۱۹۱۹-نجو ایلده شرقی لوله لری نماینده لرین کومینترنین بیرینجی کونقره سینه دعوت ایدیلمه سی مسئله سی ایله مشغول اولموشلار. حیدر عمو اوغلو کومونیستلرین بویین الخلق مجلسینده ایران زحمتکش لرینی و «عدالت» تشکیلاتینی تمثیل ایدیر. (۱) (باخ: «ملت لرین حیاتی» روزنامه سی. نمره ۲ (۵۹)، ۱۹۲۰-نجی ایل ۱۱ ژانویه). بوزمان او، انقلابین رهبری و.ای.لنینله ینده دفعه لرله گوروشور.

۱۹۱۹-نجو ایلده حیدر عمو اوغلو (رجب بومبی لقبی ایله) ایران انقلابی پارتیاسینین نماینده سی کیمی مسکو و پتروقرادا بین الملل میتینگلرده چخیش ایدیر. پتروقرادا کچیریلن میتینگده اوئوزنطقینی آشاغیداکی سوزلرله باشلاییر: عزیز یولداشلار و قارداشلار، سیزه زحمتکش ایران خلقیندن سلام! بوتون دنیانین زحمتکش خلقلرینین وزحمتکش سنفلرینین بین الخلق کاپیتالین ظلم و استثماریندان آزادلیقی اوغورندا مبارزه بایراغینی قالدیران سووه تروسیه-سینه سلام!

یولداشلار، «ایران انقلابی پارتیاسیندان» سووه روسیه سینه سلاملا! سونرا حیدر بورژوازینین فتنه کارلیغی وایکی اوزلولوگوندن دانیشاراق علاوه ایدیب گوستریر: «بیز خلقین اوغوللارییق و اوانا اینانیریق. بیزئوزغلبه میزه اینانیریق؛ دنیاد الوولانان شفقتین شعله لری انقلابچی ایرانیدا بورویه جکدیر. (۲) داهاسونرا حیدرخان انگلیس و روس امپریالیستلرینین ایرانی اسارت آلتینا آماقلاری تاریخیندن، ایران خلقینی آلاچاتمالاریندان، ایران زحمتکش لرینین شدتلی ظلم و استثمار معروض قالمالاریندان و بوتون بونلارین خلق کتله لرینین شدتلی اعتراض و عصیان ایله نتیجه لئمه سیندن صحبت آچیر.

امپریالیستلر وارقه لر ایله انقلابی بوغوردولار. انگلیس امپریالیزمین اطاعتکار قولواولان کرنسکی ده فوریه انقلابیندان سونرا اونلارین عکس انقلابی

۱-ک. آقازاده «کومونیست» روزنامه سینده درج ایتدیگی حیدر عمو اوغلو حقیقده مقاله ده قید ایدیرکه، او (حیدر) ۱۹۱۹-نجو ایلده کومینترنین بیرینجی کونقره سینه برلنده یاشایان ایران انقلابچیلاری طرفیندن سچیمیشدیر (کومونیست» روزنامه سی، نمره ۱۲۲، ۱۹۲۳-نجو ایل ۱ ژوئیه).

۲- «دنیا» مجله سی، نمره ۴ (۱۹۶۲-نجی ایل)، ص ۶۶.

سیاستینی دوام ایتدیریردی. یالنیز اوکئوبر انقلابی بولشویکلرین سیماسیندا روس سوسیالیزمین صمیمی لیگینی بوتون شرق خلقلرینه گوستردی.

حیدر عمو او غلوئوز نطقینه دوام ایدرک قیدایدردی که، اوکئوبر انقلابی ایرانین بولونمه سی حقیقنده چارروسیه سی ایله انگلتره آراسیندا ۱۹۰۷-نجی ایله باغلانان مقاله نی لغوایتدی، چارروسیه سینین ایران باره سینده کی بوتون اشغالچیلیق مقصدلریندن قطعیتمه امتناع ایتدی و روس قوشونلارینی ایراندا انگری چاغیردی. حال حاضردا، اوکئوبر انقلابیندان سونرا، ۱۳مین ۸۰۰ نفر ایرانلی نین قیزیل اوردو سیرالارینا داخل اولماسی بیزه میسر اولموشدور. روسیه و انقلابی ایران آراسیندا دها سیخ علاقه لرین یارانماسینی ایسه بیز ئوزوموز ایچون بویوک خوشبختلیک حساب ایدیریک. بیزی، شرقین نماینده لرینی بورایا عمومی دشمن علیهینه عمومی مقصدلر گتیریب چخارمیشدیر و بیز خوشبختیک که، همین سوزلر-یمیزی بورادا سیزه و بوتون روسیه یه چاتدیریریق» (۱)

سونرا، «ملتترین حیاتی» روزنامه سی قیدایتدیگی کیمی ۱۹۱۹-نجو ایل دسامبرین ۸-ده اتفاقلار ایوینده «شرقین آزادلیقی اتفاقی»-نین میتینگ کیچیریلیمیشدی. همین میتینگده ایران نماینده سی صمدبومبی ایرانین عذابلاریندان، آپاریلان مبارزه دن، انگلیس قولورلارینین روس مطلقیتی ایله بیرلیکده عصرلر بویو ایران اهالیسینی بوغمالاریندان دانیشمیشدی. (۲)

مسکودا و پتروقراددا حیدر عمو او غلو دفعه لرله روزنامه و مجله لرده، خصوصاً «ملتترین حیاتی» روزنامه سینده چخیش ایدیر.

مقاله لر حیدرین ئوزامضاسیله گیتمه سه ده اونون پتروقراد و مسکودا کیچیریلن بین الملل میتینگلرده کی چخیشلارینین همین مقاله لرله توتوشدورولماسی بیزی بئله بیر نتیجه یه گتیریب چخاریرکه، «ملتترین حیاتی» روزنامه سینین ۱۹۱۹-نجو ایل ۲۵، ۱۸ مه و ۱ ژوئن تاریخلی ۲۰، ۱۹، ۱۸-نجی نمره لرینده درج ایدیلن «ایراندا سوسیالیست تبلیغاتینین وظیفه لر و شرطلری» آدلی مقاله لر ظنیمیزجه حیدر خان عمو او غلویا منسوب اولمالیدیر.

۱- «دنیا» مجله سی، نمره ۴ (۱۹۶۲-نجی ایل) ص ۶۶.

۲- باخ: «ملتترین حیاتی» روزنامه سی، نمره ۵ (۱۳)، ۱۶ فوریه ۱۹۱۰-نجو ایل. (روزنامه ده سهوا صمدبومبی عوضینه صمدقامبی یازیلیب، باشقا یرده «رجب بومبی»-ش.س.)

۱۹۲۰-نجی ایل ژانویه آیینین ۱۱-ده «ملتترین حیاتی» روزنامه سینین ۲(۵۹)-نجی نمره سینده مشهور انقلابی خادم سرم.افندیقین امضاسی ایله «ایران انقلابیین دورنماسی» آدلی مقاله درج اولونموشدور. بومقاله ده ایران خلقینین بوتون طبقه لرینین شدتلی غضبو اعتراضینا سبب اولان واونلارین صبری نی توکندیرن ۱۹۱۹-نجوایل تاریخلی انگلیس-ایران مقاوله سی باره ده دانیسیلیر وگوستریلیردی که، بو مقاوله ملکه دار و خانلارین کومگی ایله انگلیس امپریا-لیستلری وایران فئودال اعیانلاری آراسیندا باغلانمیشدیر.

مقاله ده همچنین وثوق الدوله نین باشروزیرو اولدوغو ایران حکومت کابینه-سینین ارتجاعی ماهیتی باره ده و انگلیس دیپلوماتلارینین تحریکی ایله «اجتماعیون-عامیون» (ایران سوسیال-دموکرات فرقه سینین) بیرچوخ عضولرینین اعدام اولونماسی حقه ده صحبت گیدیر. (۱)

مولف سوزونه دوام ایدرک یازیر: «حکومت زحمتکشلردن باشقا حتی مششانلار طبقه سی و اورتا تجارت بورژوازیسی طرفیندن ده مخالفته راست گلیر. کندیلر و طایفالار آراسیندا هیجانلار باشویریر». (۲)

سونرا مولف گیلان ایالتینین وضعیتیندن واورادا کوچک خانین باشچیلیغی ایله آپاریلان مبارزه دن دانیشاراق، قیدایدیر:

«روسیه ده صنفی مبارزه زمانی انقلابی ووروشمالارین اصوللاری ایله تانیش اولان ایرانلی انقلابچیلار بیریره توپلانمالی واونلاردان ایراندا فعالیت ایتمه لی اولان گله جک ایران قیزیل قواردیاسینین ئوزه گینی یاراتماق لازمیدیر. سونرا ایسه ایراندا اولان بوتون انقلابی عنصرلر اونلار قوشولا جاقدیر». (۳)

داهاسونرا مقاله ده ایران انقلابیین اهمیت و انقلابی حادثه لرین هندوستانا و بین النهرینه تاثیر حقه ده، ایران ارتجاعی چیلارینین انگلیس امپریالیستلری ایله اتفاقی باره ده صحبت گیدیر.

مولف (افندیف) مقاله نین سونوندا فکرلرینه نتیجه ووراراق قیسا علاوه عنوانیه یازیر: «منیم بورادا ایضاح اولونان فکرلریمله ایران خلقینین اوچونجو

۱-باخ: «ملتترین حیاتی» روزنامه سی، نمره ۲(۵۹)، ۱۱ ژانویه ۱۹۲۰-نجی ایل،

۲-ینه اورادا.

۳-باخ: «ملتترین حیاتی» روزنامه سی، نمره ۲(۵۹)، ۱۱ ژانویه ۱۹۲۰-نجی ایل.

کومونیست اینترناسیونالیندا کی نماینده سی مشهور انقلابچی حیدرخان دا تمامیلہ شریکدیر» (۱)۲

حیدر عمو اوغلونون فعالیتین سونرا کی دوری اونون اورتا آسیادا قالب چالیشدیغی زمان باشرویرن حادثه لرله باغلیدیر.

بویوک اوکتوبر اورتا آسیادا یاشایان ایرانلیلارا (بورادامختلف دینلره منسوب اولان مختلف ملتله و ملی قوروپلار واریدی) بویوک تاثیر گوستردی. (۲) بورادا «عدالت» فرقه سینین حوزه لری یارادیلیدی. «عدالت» فرقه سینین اورتا آسیا حوزه لرینین انقلابی ایشینه و تبلیغات فعالیتینه گیتیکجه داهاجوخ ایرانلی جلب اولونوردو.

۱۹۱۸-نجی ایله ده رک (ب) پ-نین داشکند، کواکند و عشق آبادا کی (بورادا ایراندان گلمیش اون مینلرله آدام پاشاییردی.) تشکیلاتلارینین نزدینده ایران- آذربایجان بولمه لری یارانیر. (۳)

۱ «ملتترین حیاتی» روزنامه سی، نمره ۲ (۵۹۱)، ۱۱ ژانویه ۱۹۲۰-نجی ایل. بیز حیدر عمو اوغلونون ایران جمعیتی باره ده و مبارزه نین گله جک انکشافی حقه ده فکرلرینی گوسترمک مقصدیله بومقاله نی مفصل صورتده شرح ایتدی. حیدر عمو اوغلونون «ملتترین حیاتی» روزنامه سینده درج اولونان بعضی مقاله لر ینده کی ملاحظه لری و فکرلری سونرا اونون مشهور «تزیسلرینه» داخل ایلدیلیمیشدیر. بو «تزیسلر» باره سینده ایسه سونرا دانیشیلا جاقدیر. (باخ: «ملتترین حیاتی» روزنامه سی، ۱۵ ژوئن ۱۹۲۰-نجی ایل تاریخلی ۱۸ (۷۵) نمره سینده ح.ت. (گورونور حیدر تاریخ یویردیغ) امضاسی ایله درج اولونان «ایراندا کی چوریلشمن اجتماعی داباغی» مقاله سی و «شرقه پرولتار انقلابینین وظیفه لری حقینده تزیسلر» (نمره ۲۴ (۸۱) ۲۵ ژوئیه ۱۹۲۰-نجی ایل) آدلی مقاله.) بو مقاله ده گورونور حیدر عمو اوغلونوندور.

بیز حیدر عمو اوغلونون بعضی مقاله لرینی اونون میتینگلرده کی چخیش-لاری ایله مکتوبلاریندا کی یازی اسلوبو ایله توقوشدور دوقدان سونرا بو رایه گلدیک.

۲-آ.م. ماتوهیف «۲۰-نجی عصرده اورتا آسیادا ایران انقلابی تشکیلا-تلاری». آسیاخقلری اینستیتونون قیسا معلوماتلاری، نمره ۷۲؛ افغانستان، ایران و تورکیه نین تاریخ و اقتصادیات مسئله لرینه دایر اجلاسینه نین اثرلری، م. ۱۹۶۳-نجی ایل، ص ۷۵.

۳-یننه اورادا، ص ۷۱.

اورتا آسیاداکى سوووت حاکمیتى اورقانلارینین وبولشویک پارتیا تشکیلاتلارینین یرلی خلقلروملی اقلیتلر باره سینده یریتدیگی ملی برابریک دوستلوق و تمناسیز یاردیم سیاستی ایرانلی مهاجرلرین سیاسی حیاتا داها فعال قوشولمالارینا حل ایدیجی تاثیر گوستریر.

۱۹۱۹-نجو ایلین آخرا ریندا و.ای. لنینین بلا واسطه گوستریشی ایله داشکنده «قیزیل شرق قطاری» آدلانديریلان تبلیغات قطاری گوندریلیر. بوقطارلا حیدر عمو اوغلو باشدا اولماقلا ایرانلی کونوللور (اونلارین سراسیندا حیدر عمو اوغلونون قوهوملاری دا وارایدی) وباشقا انقلابچیلار داشکنده گلیمشیدیلر.

بونلارین اورتا آسیایا گلیشی ایله ایران زحمتکشلرینین هله قاباقجا بورادا یارانیمش «عدالت» تشکیلاتلارینین فعالیتی داها دا قوتلنیر. (۱)
 رک (ب) پ-نین ایده یا تاثیرى آلتیندا، هابئله «عدالت»-ین عضولرینین ئوزلرینین اشتراك ایتدیکلری انقلابی حادثه لرین تاثیرى نتیجه سینده بوتشکیلاتلار بولشویک لشرلر. (۲)

تورکستان کومونیست پارتیاسینین ئولکه کومیته سی نزدینده یارانان مسلمان کومونیستلرینین بیروسو (مسلمان بیروسو) اورتا آسیا ایله همسرحد اولان ایران، چین، هندوستان و افغانستان کیمی ئولکه لرین آراسیندا سیاسی ایشین قوتلنديريلمه سینه بویوک کومک ایتیمشیدیر. (۳) ۱۹۱۹-نجو ایلین آخرا لاری و ۱۹۲۰-نجی ایلین اوللرینده حیدر عمو اوغلونون بلا واسطه رهبرلیکی آلتیندا انقلابی تشکیلات و حوزه لرینیدن تشکیل اولونور، یرلی و خارجی عکس انقلاب ایله مبارزه ایچون کونوللو دستلر یارادیلیر. (۴)

۱۹۲۰-نجی ایل فوریه آیینین ۱۵-ده داشکنده، اورادا یاشایان یوزلرله ایرانلی زحمتکشلرین اشتراکی ایله بویوک میتینگ کچیریلدی. میتینگده مختلف انقلابی تشکیلاتلارین نماینده لری اولان علی خانزاده، مصطفی صبحی، فتح اله زاده وباشقالاری چخیش ایتدیلر. اونلار خلقی آغ قواردیاجیلارا قارشى مبارزه ایچون

۱-آ.م. ماتوهف گوستریلن اثری، ص ۷۶

۲-ینده اورادا.

۳-«خبرلر» (داشکنده) ۱۷ ژانویه ۱۹۲۰-نجی ایل.

۴-همین یرده، ۳۰ ژانویه ۱۹۲۰-نجی ایل.

گونوللو دسته‌لرینه داخل اولماغا دعوت ایدیردیلر. میتینگن بوتون اشتراکچی-لاری (۲۰۰ نفردن آرتیق آدام) قیزیل اودویا یازیلدیلار. (۱)
 ۱۹۲۰-نجی ایل آوریلین ۱-ده داشکندده «اجتماعیون‌عامیون» (عدالت) فرقه‌سینین بیرینجی ئولکه کونفرانسی چاغیریلدی. بو کونفرانسین چاغیریلما-سیندا حیدرعمواوغلو چوخ بویوک رول اوینادی. (۲) کونفرانسدا عشق آباد، مرو جرجو، ثمرقند، اندیجان، داشکند و سایر شهرلردن «عدالت» ایران فرقه‌سینین نماینده‌لری، هابئله روسیه بولشویک تشکیلاتلارینین نماینده‌لری قوناق سمئيله اشتراک ایدیردیلر.

کونفرانس و.ا.ی. لنینی یکدیللیکله ئوزونه فخری صدرسچدی و رک (ب) پ-نین ۹-نجو قورولتایینا تبریک تلگرامی گوندردی تلگرامدا دییلیردی: «عدالت» فرقه‌سینین بیرینجی ئولکه کونفرانسی بین‌الخلق قوللورلارین مداخله‌لرینی ایگیجه‌سینه دفع ایدن ئوزروس قارداشلارینی-هممسلک‌لرینی تبریک ایدیر». تلگرامدا ایرانداکی وضعیتدن بحث اولوناراق قیدایدیلیرکه، ایران خلق کتله-لرینین مبارزه‌سوده خلقی غلبه‌یه چاتدیراجاق و شاهلارین تخت-تاجلارینین خرابه‌لیک‌لری اوزرینده اجتماعی انقلابین آل‌بایراغی نصب‌ایدیلیب یوکسلیله-جکلیر. (۳)

اوج‌گون دوام ایدن کونفرانسد حیدرعمواوغلو بویوک معروضه ایله چخیش ایتدی. اشاغیدا اونون معروضه‌سینین تزیسلری ویریلیر:

۱-دنیا‌نی بولوشدورمک وینی‌دن بولوشدورمک مقصدی ایله اوروپا امپریالیست بیرتیجیلارینین باشلادیغی محاربه وضعیتی حدیندن آرتیق کسگین‌لشدیردی، صفی و ملی آزادلیق مبارزه‌سینین دالعالارینی ان یوکسک ذروه‌یه قالدیردی.

محاربه پیراویج سرمایه‌دار و ملکه‌دارلار ایچون داهادا وارلانماق وادی نعمت‌لره ییه‌لتمک‌له نتیجه‌لندیسه، بونعمت‌لری یارادانلار ایچون، خصوصاً فعله وزحمت‌کشلار ایچون بویوک بدبخت‌لیکلر-آجلیق و باهالیق گتیردی، اونلارین قانی آخیدیادی و وضعیت‌لری داهادا پیسلشدی.

۱-باخ: «دنیا» مجله‌سی نمره ۴ (نشرینین ۳-نجو ایلی) ۱۹۶۲-نجی ایل ص ۶۷.

۲-«خبرلر» (داشکند)-۳۰ ژانویه، ۲۰۱۷ فوریه و ۲ مارس ۱۹۲۰-نجی ایل. عین زماندا باخ: ماتو و یف. آم. گوستربلن اثری. ص ۷۷

۳-ایران (عدالت) کومونیست فرقه‌سینین ۱-نجی تورکستان ئولکه کونفرانسینین قطعنامه‌لری. ۱۹۲۰-نجی ایل ص ۲.

۲- انگستائين غلبه چالماسی ايله، ياريم مستملکه ئولکه لرین: ايرانين، چينين و تورکيه نين امپرياليستلردن تام آسيلي اولان ئولکه لره چوريلمه سی باشا چا تديريلدی.

همين غلبه نه اينکه بوئولکه لرین زحمتکش خلقلرينی ئوز داخلي استثمار- چيلارينين ظلموندن خلاصرايتمه دی، عکسینه اونلاری بين الخلق سويغونچولارين- انگلتره، فرانسه و آمريکا انحصارچيلارينين داها شدتلی اسارتی آلتينا سالدی. ۳- حال حاضر دا روسیه دن باشقا دنيا دا ائله بيريريو خدور که، بومستبد دولترين اسارت بويوندوروغو آلتينا دوشمه ميش اولسون. سرمايه دارلار قانلی قيرغين نتيجه سينده ئوز وار- دولترينی بيرنچه قات آرتيريب، غنيمتی ئوز آرا لاريندا بولوشدور دوکلی بير زماندا محاربه نين بوتون آغيرليغینی ئوز چيگينلرينده داشيان زحمتکش خلق داها بويوت بدبخت ليگه دوچار اولدو.

سرمايه دارلار و ملکه دارلار بير طرفدن «ئوز» زحمتکش لری آراسيندا آلچاق ملت چيليك و يالانچی و ظنرورليك حسلرينی قيزيشديرير. ديگر طرفدن ايسه باشقا خلقلره، يعنی مختلف ئولکه لرین فعله و زحمتکش لرينه (سرمايه دارلارين ان غدار دشمنلرينه) ملی عداوت زهری تلقين ايديب اونلاری بيری- بيرينه قارشى قالدیرير، ئوزلری ايسه بوندان حظ آلب اگله نيرلر.

۴- بوتون محاربه دورونده فابريك و کارخانالار يالني زحربي احتياجلارايچون محصول بوراخيردی. ميلیونلارلا آدام محاربه يه جلب ايديلميش و يا خود اوردو ايچون يمک و پالتار حاضرلا ماقلا مشغول ایدی. بومحاربه نتيجه سينده ۸ ميلیونا ياخين آدام تلف اولموش، ۵ ميلیونا ياخين ايسه يارالانميش و شکست اولموشدور. اقتصادى داغينتيلىق، ان ضرورى استهلاك ماللاری و ارزاقين چاتيشمازليغی، باهاليق و ايشسيزليك خلق کتله لرینين وضعيتینی داها دا آغيرلاشدیردی. بوتون بونلارئوز نوبه سينده زحمتکش خلقلرين گوزونو آچدی و گوستردی که، اونلار بين آزادليغی ايچون صنفی مبارزه دن باشقا آیری بير يول يوخدور.

۵- روسیه زحمتکش لری بيرينجی اولراق آزادليق بايراغینی قالدیر اراق چارجلادلارینى و ديگر ظلمکارلاری دويدردی. غالبیتلی اوکتوبر چاريزم و کاپيتاليزم استبدادینى دويريب روس زحمتکش لرينی ظلم و استثماردان آزاد ايتدی. بيزامينيك که. يالنيز اجتماعى انقلاب نتيجه سينده، بشریته ظلم ايديلمه سینه سون قويماق ممکن اولاجاق و فقط بئله بير انقلاب خلقلره خوشبخت ليک و ترقی يولونو گوستره جکدير. مظلوم و زحمتکش ايران خاقي روسیه و بوتون دنيا دا صنفی قارداشلاری ايله البير اولوب، «ئوز» «عدالت» کومونيست فرقه سينين، بيرچوخ ايران

انقلابچیلارینین قانی ایله بویانمیش آل بایراغی آلتیندا داخلی و خارجی دشمنلرینی محو ایدیپ ئولکه ده اصل قارداشلیق و برابرلیک برقرار ایده جکدیر. (۱) کونفرانسدا آ. سلطانزاده (ایراندا اجتماعی انقلاب باره ده)، علمی خانوف (فرقه نین تاکتیکی باره ده)، مصطفی صبحی و باشقالاری چخیش ایتدیلر. کونفرانس فرقه نین نظامنامه و مرانامه لایحه سیننی قبول ایتدی، فرقه نین قورولوشونو معین لشدیردی. مرانامه ده قید اولونوردوکه، «عدالت» فرقه سی بیرینجی نوبه ده فعله وکند لیلرین فرقه سیدیر و محض بو صنفلر اونون اساس دایاغیدیر. بونلارلا یاناشی فرقه یه بوتون زحمتکش امک آداملاری، صنایع موسسه لری و دمیریول قوللوقچولاری، معلملر، حکیملر و سایر اجتماعی زمره لرده قبول اولونوردولار.

مرانامه ده استحصال واسطه لرینین اجتماعی لشدیریلمه سی و ضیالیلارین فرقه یه جلب اولونمالاری باره ده ده ماده لر وارایدی.

مرانامه و نظامنامه ده دوکراتیک مرکزیته اساسلانا پارتیا قوروجولوغونا گنیشیر ویریلیمشدیر. سونرا مرانامه ده قید اولونوردوکه، موقییتله مبارزه آپارماق ایچون بوتون خالقه خطا با دوزگون شعارلار و مراجعتنامه لرله چخیش ایتمک لازمدیر. (۲)

مرانامه ده بوتون صنایع موسسه لرینده کارگر اتحادیه لرینین یارادیلماسی دا نظرده توتولوردو.

کونفرانسین قطعنامه سینده دییلیردی که، ایران کونسوللوقونون ایشچیلری تورکستاندا یا شایان ایرانلیلاری تعقیبلره معروض قویورلار، «ایران تبعه لری

۱- باخ:ینه اورادا، ص ۲۵. بیز حیدر عمو اوغلونون معروضه سینین تریس- لرینین شرحی اوزرینده بو مقصدله گنیش دایانیریق که، اولاهمین تریسلرله بو حقیقی، بویوک انقلابی بین الملل چینین مارکسیست فکرلرینی ایزلمک ممکن اولور، دیگر طرفدن ایسه بیزه معلوم اولوغونا گوره، سوووت تاریخچیلرینین و باشقا مولفلرین اثرلرینده همین تریسلردن استفاده ایللمه میشو اونون متنیندن نمونه لر ویریلمه میشدیر.

م.ن. ایوانوونین ماراقلی اثرینده داشکند کونفرانسینین مرانامه و نظامنامه سینین موجود اولمادیقی قید اولونور (باخ: گوستریل اثر، ص ۱۷) فرقه نین بیرینجی کونفرانسیندا حاضرلانمیش مرانامه و نظامنامه نین متنی، سمو. اکپمک نزدینده مل-نین آذربایجان فیلیالینین کتابخاناسیندا دیر. همین متنن بعضی پارچالاری نمونه گتیریریک.

اتفاقی» آدلانديريلان بدنام تشكيلات ايسه فعله و كندليلر عليهنه غنه و فساد اوجاقى اولماقلا انگلستانين امپرياليست سياستى نين كچيريجيسيدير. (۱) قطعنامه ده «عدالت» فرقه سينين رهبرليگي آلتيندا فعاليت ايتمه لى اولان فعله - كندلى سووه تلرينين ياراديلماسى باره ده مراجعته نامه وارايدى. كونفرانسدا باشقا مهم قرارلاردا، اوجمله دن فرقه نين آن اعتبارلى عضولرينين داخل اولاجاقى ايرانلى قيزيل اوردو دسته لرى تشكيل ايتمك حقه ده قرار قبول اولونموشدو. (۲) حيدر عمو اوغلو توركستان جبهه سينين انقلابى حربى شوراسينين عضو اولاركن ايرانلى قيزيل اوردو دسته لر نين تشكيل اولونماسينا شخصا رهبرليك ايديردى. تكجه عشق آباددا، ۱۵۰۰ نفر دن عبارت ايرانلى دويوشچولر دسته سى تشكيل ايتميشدى. بودسته لر نين تشكيلينده حيدر خانلا بيرليكه ده. سونرالار ايران كومونيست فرقه سينين مسئول ايشچيلرى ورهبرلى اولموش حسن كريموف (نيكبين)، آ. سلطانزاده و باشقا ايرانلى انقلاب خادملرى ده فعال اشتراك ايتميشلر. (حيدر عمو اوغلو دان سونرا ايران كومونيست فرقه سينين) (الكف) - نين باش كاتبى نيكبين اولموشدور، سلطانزاده ايسه الكف - نين كوميتترنده نماينده سى ايدى). ايران حكومتينين ايرانلى كسبكارلار نين (مهاجر فعله لر نين) قيزيل اوردو دا خدمت ايتمه لر نينى قلعن ايتمه سينه (۳) باخما يارق اوچونجو اينترناسيونال نين هله ۱۹۱۹ - نجو ايلده داشكند و تهر قنده ياراديلان مسلمان هنگلرينده، فرقانه قوشون حصه لرى قروپونون نينى بخارا بولو گونده، زاكاسپى جبهه سى دسته لر نينده و ۱۹۱۸ - ۱۹۲۰ - نجى ايللرده توركستان قيزيل اوردو سونون بوتون حصه - لر نينده خيلى ايرانلى كونوللو خدمت ايديردى. (۴) آ. سلطانزاده ۱۹۲۰ - نجى ايلين ژوئن آي نيندا قيد ايديردى كه، ۱۹۱۹ - ۱۹۲۰ - نجى ايللرده اورتا آسيادا بوتون نوعلردن عبارت ايرانلى قيزيل اوردو - سونون تشكيلينه باشلانميشدير. (۵) انگليس مداخله چيلرينه و زاكاسپى «حكومتينى» ياراتميش اولان آغ

۱ - بيرينجى توركستان ئولكه كونفرانسينين قطعنامه سى، ص ۲۵.

۲ - ينه اورادا، ص ۱۵ - ۱۶.

۳ - «اورتا آسيانين سسى» عشق آباد، ۱۹۲۱ - نجى ايل ۲۵ سپتامبر.

۴ - «خبرلر» داشكند، ۱۸ فوريه، ۲۰ مه، ۳ و ۶ ژوئيه و ۱۹ اوكتوبر ۱۹۲۰ -

نجى ايل.

۵ - باخ: «كومونيست اينترناسيونالى» مجله سى، نمره ۱۴، ۱۹۲۰ - نجى

ايل نوامبر.

قواردياچيلار قارشى ووروشمالاردا «ايران بين الملل دسته لرى» ده اشتراك ايديردى. (۱)

ايرانلار دنيا دا بيرينجى فعله و كندلى سوسيا ليست حكومتى باره سينده كى ئوز بين المال چيليك بورجلارينى مركزى روسيه ده آجلىق چكنلره كومك گوستر-يلمه سينده اشتراك ايتمكله ده يرينه يتيريرديلر.

۱۹۲۰-نجى ايلين آوريلىنده عشق آباددا ايرانلار پيترينو مسكوانين آجلىق چكن اوشاقلارينا گوندرمك ايچون ۱۰۰ مين منات پول، هابئله قند، چاي و قورو ميوه توپلاميشديلار. ۱۹۲۱-نجى ايلين اورتالاريندا داشكندده ايرانلار، آجلىق چكنلرين فوندونا ۴ ميليون مناتدان چوخ پول تحويل ويرميشلر. (۲)
كراسنوودسك، عشق آباد، ثمرقند و سايره شهرلده ياشايان ايرانلار ايمه جيليكلرده اترك ايدر، قيزيل اورخو ايچون پول، ارزاق و پالتار توپلايرديلر.

حير عمو اوغلو ئوز سلاحد اشلارى ايله بيرليكه اورتا آسيادا انگليس مداخله-چيلرينه، آغقوارد ياچى قوللور دسته لرينه، باسماچيلار و ديگر عكس انقلاب تور-توكونتورلرينه قارشى مبارزه آپاردىغى ايللرده وماركسيست «عدالت» فرقه سيني يارتماقلا مشغول اولنوغو زمانلاردا، ئولكه نين (ايرانين) ئوز داخلىنده، خصوصا گيلان ايا لى تينده بويوك اوكتوبر سوسيا ليست انقلابينين تاثيرى آلتيندا آزادلىق حر كاتى گنيشلىنىردى.

«جنگلير» حر كاتى آدى ايله مشهور اولان بو حر كات محض بويوك اوكتوبر سوسيا ليست انقلابينين ثمر بخش ايدى يالارينين تاثيرى آلتيندا داها آيدىن و دقيق ضد امپريالست ماهيت كسب ايتدى. اووقته قىر گيلان مئشه لرينده فعاليت گوسترن «جنگلير» («جنگل» فارس ديلى نده مئشه ديمكدير، بورادان دا «جنگلير» آدى عمله گليب) اوكتوبر انقلابيندان سونرا شهرلره گلمگه باشلاير. انگلتره عليه نه شعارلارلا ويرانين استقلالينين مدافعه سى اوغروندا چاغيريشلارلا چخيش ايديرديلر. بو حر كاتا ميرزه كوچك خان باشچىلىق ايليردى. (۳)

۱- «خبرلر»، داشكند، گوستريلن نمره لر.

۲- ينده اورادا. ۲۱، ۱۷ اوت. سېتامبر ۱۹۲۱-نجى ايل.

۳- ميرزه كوچك خان رشت شهرينين ياخينلىغيندا يرلشن دوزاخ كندينده خيردا ملكه دار عايله سينده آنادان اولموشدور. او، اصفهاندا دينى مدرسه ده اوخوموش، ۱۹۰۵-۱۹۱۱-نجى ايللرده ايران انقلابيندا فعال اشتراك ايتميشدير. بيرينجى جهان محاربه سى ايللرينده او، «اتحاد اسلام» پارتيا سينا داخل اولور، گيلاندا بوپارتيانين بانيسى اولور، سونرا ايسمه گيلان مئشه لرينده فعاليت ايدن «مئشه قارداشلارى» دسته لرينى تشكيل ايدير.

«جنگلیلرین» اساس اجتماعی دایاغی خیرداملکه دارلاردان، تاجرلردن، کندلیلرین اساسا یوخاری طبقه لریندن، ملتچیلیک احوال روحیه سینده اولان ضیالیلاردان عبارت ایدی.

حرکاتین ایلک مرحله لرینده «جنگلیلرین»، خصوصیه میرزه کوچک خانین شخصا ئوزونون زحمتکش اهالینین معین حصه سی ایچریسینده، داهادوغروسو، ملکه دارلارین، خانلارین و شاه مامورلارینین ظلموندن خلقلین آزادایدیلمه سینه دایر شعارلارا اینانلار آراسیندا بویوک تاثیر واریدی.

میرزه کوچک خانین نفوذو ۱۹۱۸-نجی ایلده ژنرال دسترولین باشچیلیغی ایلده رشت و انزلیدن کچپ قاققازا هجوم ایتمک ایسته یین اشغالچی انگلیس قوشونلارینین قارشیسى جنگیلر طرفیندن کسینلندن سونرا خصوصیه آرتدی.

بوزمان گیلان ایالتینین اساس شهرلری اولان رشت و انزله لی میرزه کوچک خانین قوتلی تاثیر آلتیندا ایدی، جنگیلر «جنگل» پارتیاسی نی یارادیب، عین آددا روزنامه نشر ایدیردی.

«جنگل» پارتیاسینا اساسا، اوزمانکی گیلان اجتماعیتینین مختلف طبقه و صنفلرینین نماینده لری- خیرداملکه دارلار، روحانیلر، بورژوازیدن باشلامیش کندلیلرین وارلی طبقه لرینه و صنعتکارلارین معین حصه سینه مختلف زمره لر داخل ایدی. میرزه کوچک خان لیبرال ملکه دارلارین و تجارت بورژوازیسینین قوتلی تاثیر آلتیندا ایدی. کوچک خانین قرارگاهیندا اونا تاثیر گوسترن بیرنجه تورک و آلمان عامللری ده واریدی.

«جنگیلر»- یین اساس شعارینی. روس قوشونلاری ایرانى ترك ایتدی کدن سونرا بوتون ئولکه نی اشغال ایتمیش اولان انگلیسلر علیه نه مبارزه مسئله سی تشکیل ایدیردی.

جنگیلر ئوز دشمنلرینه غالب گلنه دک ساققاللارینی قیرخدیرمایا جاققلارینا سوز ویردی کلى ایچون اولارین بوتون باشچیلاری، اوجمله دن کوچک خان قالین ساققال ساخلا ییردی.

میرزه کوچک خان سون درجه فاناتیک ایدی. بونون نتیجه سینده ایدی که، او، چوخ وقت تسبیحله استخاره ایتمه دن هنج بیر جدی ایشه اقدام ایتمیردی.

گیلان زحمتکشلری جنگیلردن ئوز وضعیتلرینین یاخشیشلادیریلماسینی گوزله ییردی. لاکن بو باش توتما دی، چونکه کوچک خان واونون اطرافیندا کیلار انقلابی دگیشیک لیکلرین درینلشمه سیندن قورخوروبونا مانع اولوردولار. بونا گوره- ده خلق آراسیندا کوچک خانا قارشى ناراضیلیقلار باشلاندى. کوچک خانین دسته سی انگلیس اشغال قوشونلارینین نماینده لری ایلده سازشه گیردی کدن سونرا همین

قوشونلارین قافقازا هجومونا (۱) یول ویردیکن سونرا کوچخان اعتبارینی داهادا ایتیرمیش اولو. کوچخان انگلیس قوشونونون گیلاندان کچمه سی ایچون ژنرال دنسترویله راضی لیق ویردی، سونرا ایسه وثوق النوله نین باشچیلیق ایتدیگی انگلیس پرست ایران دولت کابینه سی ایله سازشه گیردی. وثوق النوله نین گوندردیگی حکومت قوشونلاری رشتی اشغال ایتدی. اونون رشته نظامی فرماندار تعیین ایتدیگی تیمورتاش گورکملی انقلابچیلارا قانلی دیوان توتماغا باشلادی. اوجمله دن دکتر حشمت طالقانی نی اعدام ایتدیردی. کوچخان ئوزدهسته لرینین قالیقلاری ایله گیلان مئشه لرینه چکیلیمه مجبور اولو. بوجنگلی آزادلیق حرکاتینین تنزل دوری ایدی ئولکه نین دیگر منطقه لرینده اولوغو کیمی گیلاندا آزادلیق حرکاتی محض ۱۹۲۰-نجی ایلین آوریلینده آذربایجاندا سوت حاکمیتی قورولوب قطعی محکم لندن سونرا ییندن آلولانیب یوکسلمگه باشلادی.

انگلیس اشغالچیلارینین باکیدان وزاقاقازیدان قاچمالاری واونلاری تعقیب ایدن قیزیل اوردو حصه لرینین انزلییه (۲) چخاریلماسی ملی آزادلیق حرکاتینین انکشافینا بویوک تاثیر گوستردی ودموکراتیک تشکیلاتلارین فعالیتی ایچون ینی الویریشلی شرایط یاراندی.

۱۹۲۰-نجی ایلین اولرینده واحد ضد امپریالیست جبهه یاراندی و بوجبه همین ایلین ژوئن آییندا میرزه کوچخان جنگلی باشدا اولماقلا گیلاندا سووهت حاکمیتینین یارانديغینی اعلان ایتدی. بو واحد ضد امپریالیست جبهه یه کوچخانین

۱-جنگلیر طرفیندن بیرینجی دفعه مغلوبیته اوغرا دیلیب همدانا چکیلیمیش ژنرال دنسترویلین کومکینه ینی انگلیس حربی حصه لری گوندریلدی. بودسته لر کوچخاننی گریچکیلیمه مجبور ایتدیلر.

۲-خارجی ایشلر کومیساری ق.و. چپچهرین غم اکن-نین ۱۹۲۰-نجی ایل ۱۷ ژوئن تاریخلی اجلاسیندا قیزیل اوردونون انزلییه چخاریلماسی باردهء بئله دیمیشدیر: «دنیکین دونانماسینین قالیقلاری قاچیب انزلییه سیقینارکن بیز ایرانلی کتله لرله راستلا شمالی اولدوق. بیز محض دنیکینین دونانماسینین قالیقلارینی تامامله محو ایتیمک ایچون قوشون پیاده ایتدی و ایندی انزلینی بوقور-توکونتولردن بوتونلوکله تمیزله میشیک. قوشونوموز و دونانما میزایسه ایران اراضیسینی و ایران سولارینی ترک ایتمیشدیر. (باخ: «خارجی ایشلر کومیسار-لیقی نین خبرلری» نمره ۴-۵، ۲۰ ژوئیه ۱۹۲۰-نجی ایل، ص. ۱۶۰).

دسته‌سی‌ایله یاناشی هریری معین صنف و طبقه لرین نماینده‌سی اولان احسان‌اله--
خانین(۱) و خالو قربانین دسته‌لری ده داخل اولموشدو.

کوچک‌خان اساسا اورتا ملکه‌دارلارین، قولچو ماقلازین. تجارت بورژوازی-
سینین نماینده‌سی ایدیسه احسان‌اله‌خان خیردا بورژوازی ضیالیلاریننی، هابئله
شهر و کند زحمتکش لرینین بعضی خصه‌سیننی تمثیل ایدیردی. اونون دسته‌سینده
باکیدان وطنه قاییدان (۲) و اساسا ایرانلی نفتچی فعله‌لردن عبارت ۳۰۰--
نفرده وارایدی.

خالو قربان گیلان ملکه‌دارلارینین تورپاق‌لاریندا ایشله‌یین کورد مزدورلارینا
باشچیلیق ایدیردی.

بونلاردان علاوه واحدجه‌یه اساسا «عدالت» فرقه‌سی عضولرینین فعله
و صنعتکارلاردان عبارت اولان بیر دسته‌سی ده داخل ایدی. اونلارئولکه‌نین آزادلیق
اوغروندا ان متانتلی و آردیجیل مبارز لر ایدیلر.

۱-همدان شهریندن اولان احسان‌اله‌خان خلق آزادلیق ایشینه صادق قالان
انقلاب خادملریندن بیر ایدی. او، مجاهد لرله بیرلیکده چار قوشونلاری علیه‌ینه،
وورو شموش، سمور اایسه ارتجاعچی عنصرلری ترور ایتیمک مقصدی‌ایله تهراندا
یارادیلان «کومیته مجازات» آدلی ترورچولار دسته‌سینه قوشولموشدو. بدسته
داغیدیلدیلردان سونرا او، حبس ایدیلر. لاکن زنداندان خلاص اولوب تهرانی ترک
ایدیر و جنگل لرله قوشولور. او، جنگل لرین سول جناحینین لیدر لریندن بیر اولور.
او، ئوز فعالیتینده «سولچولوق میثللرینه» یول ویریر و «سول تمایل لرده»
طرفدارلیق ایدیر. (اونون کوچک‌خان بارده‌کی تذکری‌بونا مثال اولایلر: «من
کوچک‌خان مصلحت کوروردوم که، اگر من بولشویکلرله دوستلوق ایتیمک ایسته-
بیر سنمه هئچ بیر زمان عبادت ایتمه.» باخ: «ینی شرق» مجله‌سی، نمره ۲۹،
۱۹۳۰-نجو ایل، ص. ۱۰۱)

احسان‌اله‌خانین انقلابی فعالیتینده اونون چوخلو سول حرکتلری مشاهد
اولونوردو. احسان‌اله‌خانین حیاتی و فعالیتی حقیقته‌باخ: ف. آبیخ «ایراندا ملی
آزادلیق حرکتی» «ینی شرق» مجله‌سی، نمره ۲۳-۲۴، ۱۹۲۸-نجی ایل، نمره
۲۹، ۱۹۳۰-نجو ایل، سپهر (مورخ‌اندوله)، ایران ۱۹۲۴-۱۹۱۸-نجی ایل لر
جهان محاربه‌سی دورونده، تهران، ص. ۳۸۵: «ایران نو» روزنامه‌سی، نمره
۷۹، ۷۵، ۲۸، ۲۳ ژانویه ۱۹۱۱-نجی ایل.

۲-باخ: ل. امیروشنیکوف، «ایراندا انکلیس اکسپونسیاسی» (۱۹۱۴-
۱۹۱۸-نجی ایل لر) م ۱۹۶۱، ص. ۹۴.

احسان‌اله خان

البته بوتون بو رنگارنگلیک و احدیجه نین فعالیتینه و مبارزه سینه ئوز تاثیرینی گوستیردی.

جمهوریین ایلک گونلرینده یارانان ایران قیزیل اوردونون وضعیتینی آغیرایدی. اوردونون کفایت قدر کئیمی و سلاحی یوخایدی. (۱) کوچک خان دسته سی ملی آزادلیق حرکاتینین درینلشمه سیندن و بوحرکاقتا گنیش زحمتکش کتله لرینین اشتراکیندان قورخوردو.

گیلان سوووت جمهوریسینین اعلان ایدیللمه سی زحمتکش کتله لرین اساس امیدلرینی دوغرولتمادی؛ کیچیک حصه استثناء اولماقلا کندیلر تورپاق آلابیللمه دی؛ فعله لرین، صنعتکارلارین و شهرخیردا بورژوازیسینین اساس کتله لرینده وضعیتینی یونگوللشمه دی. فعله و صنعتکارلارین ایش شرایطی اولکی کیمی آغیرایدی، استهلاک ماللارینین قیمتلی باهالاندیغینا باخمایاراق، فعله لرین امکحق آرتماشیدی. کوچک خان، زحمتکشلرین وضعیتینی یونگوللشدیرمک مقصدی ایله فئوداللار و بورژوازی علیهینه تدبیرلر گوروللمه سینین نظرده توتان بعضی شعارلارایره لی سورن احسان اله خانین عمللرینه مقاومت گوستیردی. (۲)

وقتی چاتمیش اجتماعی مسئله لرین انقلابی یول ایله حل ایدیللمه سی ضرورتینین میدانا چخماسی کوچک خان حکومتی عضولری آراسیندا و بوتون جبهه داخلینده کی اختلافلارین داهادا آرتماسینا سبب اولدو. (۳)

بووقت انگلیس امپریالیزمینین و شاه حکومتینین عامللری ئوزلرینی ملی آزادلیق حرکاتینین اشتراکچسی کیمی قلمه ویریب فتنه کارلیقلار دوزلدیر، قتل و غارتلر تشکیل ایدیر، بازارلاری یاندیریر و خلقین دینی حسلرینه توخونان چخیشلار ایدیردیلر.

۱۹۲۰-نجی ایل ژوئیه نین اوللرینده کوچک خان کومونست فرقه سی ایله علاقه نی کسمک و حکومتین ترکیببندن چخماق قرارینا گلیر. کوچک خان، عین زماندا، اوندان جنگیلرین تهران حکومتینه تامیله تابع اولماسینی طلب ایدن رشتده کی شاه حکومتی نماینده سی سردارفاخرله گیزلی دانیشیقلارلا باشلاییر. کوچک خان بومسئله نی انقلاب کومیته سینین اجلاسیندا قالدیرارکن احسان اله خان همین تکلیفلره قارشى چخدی و بوندان سونرا شاه حکومتی ایله هرهانسى دانیشیقلار آپاریلماسی علیهینه چوخ کسگین چخیش ایتدی.

۱- م.ن. ایوانووا. گوستریان اثری. ص. ۹۴.

۲- اطرافلی باخ. م.ن. ایوانووا. گوستریان اثری. ص. ۹۳-۹۴.

۳- ینه اورادا، ص. ۹۴.

ہوتون بونلار گیلاندا ضدامپریالیست جبهه نین پارچالانماسینا، کوچک خانین واونون، ملکه دار— بورژوا دیوره لرینین منافعی نی تمثیل ایدن دسته سینین حکومتدن چخماسینا سبب اولان عامللر اولو.

۱۹۲۰—نجی ایلین ۱۹ ژوئیه سینده کوچک خان ۱۱۰۰ نفرلیک دسته سی ایله گیزلی صورتده فومنه گیتدی. (۱) ۱۹۲۰—نجی ایل ژوئیه نین ۳۱—ده گیلاندا احسان اله خانین باشچیلیقی ایله «ایرانی ملی آزادلیق کومیتہ سی» یاراندی و بو کومیتہ یه ایران کومونیست فرقه سینین نماینده لریده داخل اولدو. (۲)

انقلابی احوال— روحیه لی خیردا بورژوا ضیالیلارینین نماینده سی اولان احسان اله خان انگلیس و شاه قوشونلارینا قارشى قطعیتله جدی عملیاتا باشلادی. «ملی کومیتہ نین» مرامنامه سینده و مراجعتنامه سینده انگلیسلرین قوو وولماسی، قاجار خانہ دانیین دوریلمه سی، سووہت روسیه سی و سووہت آذربایجانى ایله دوستلوق مناسبتلرینین یارادیلماسی، استحصال واسطه لرینین ملی لشدیریلمه سی، ہوتون ملکه دار تورپاقلارینین مصادره سی و سایرہ نظردہ توتولوردو. (۳) لاکن او، بوداخلی دگیشیک لیکلرہ باشلایارکن بعضی «سول» سہولرہ (خیردا اورتا صاحبکارلارین تورپاقلارینین مصادره سی، صنعتکارلارین و خیردا تاجرلرین معین حصہ سینہ یوکسک ویرگی قویولماسی و سایرہ) یول ویردی. (۴)

انقلابی قوه لرلہ علاقہ نی کسمیش اولان وئوزدستہ سی ایله مشہلرہ چکیلن کوچک خان ینیدن گیلاندا ئوز حاکمیتینی برپا ایتمگہ چالیشدی. بومقصدلہ او، ئوز دستہ سی ایله رشتہ طرف حرکت ایتدی، لاکن شہرین یاخینلیغیندا «ملی کومیتہ»—نین انقلابی دستہ لری طرفیندن مغلوب ایدیلیب، ینہدہ مشہلرہ چکیلمگہ مجبور اولو. (۵)

۱۹۲۰—نجی ایل اوت آیینین ۱—ده احسان اله خانین باشچیلیغی ایله انقلابی اوردو تهرانا طرف ایرہ لیلہ دی و منجیل یاخینلیغیندا انگلیس و شاه قوشونلارینی مغلوبیتہ اوغراندی. انگلیسلر گریچکیلرکن کورپورلی، کچیدلری، رابطہ واسطه لرینی داغیدیر، ارزاقی یاندیریر، تاخیلی و سویو زہرلہ یردیلر. (۶)

۱— باخ: م.ن. ایوانووا. گوستریلن اثری، ص. ۹۶.

۱— ینہ اورادا.

۲— ینہ اورادا، ص. ۹۷.

۴— ینہ اورادا، ص. ۹۸—۹۹.

۵— ینہ اورادا، ص. ۹۷.

۶— ینہ اورادا.

منجیلده کی غلبه دن سونرا انقلابی اوردو لازمی حاضرلیق گورمه دن، بوزمان آرتیق، سایجا و حربی تکنیکا جهندن چوخ اوستون اولان انگلیس و شاه قوشونلارینین بیرلشمیش قوه لرینین توپلاندیقی قزوین اوزرینه هجوم باشلادی. لکن انقلابی قوشون بوغیربرابر دو گوشته مغلوب اولوب گری چکیلدی. (۱) ملک الشعرا بهارین و هابثله بیرچوخ ایران بورژوا تاریخچی لرینین اعتراف ایتدیگی کیمی محضر انگلیس اوردو سونون حربی مداخله سی نتیجه سینده انقلابی اوردو نون یوروشو دایان دیریلدی و ارتجاع قوه لرینین مغلوبیتینین و تهرانین سقوطونون قارشیمی آلیندی. «اگر بریتانیا قوشونلاری اولماسایدی... ایران دولت قوشونلاری متجاسر- لرین (اوخو: انقلابی اوردو نون- ع.ش) هجومونون قارشیسیندا مقاومت گوستره بیلمزدی و شبهه سیز پایتخت جنگیلر طرفیندن توتولموشدو ایراندا انقلابی سوسیالیست جمهوریتی یارانمیشدی. یالیز انگلیس قوه لری ایشه یارادی» و بونون قارشیسینی آلدی. (۲)

گیلانین ئوزونده ایسه وضعیت گون به گون خرابلاشیردی. بونا ایسه مرتجع ملکه دار- روحانی دایره لرینین فتنه و تحریک لریندن علاوه اوزمان ایچون گیلاندا هله وقتی چاتمیش بعضی تدبیرلرین گورولمه سی، اوجمله دن صنایع سی آنجا خیردا موسسه لردن عبارت اولان بیرایالتده استحصال آلتلرینین ملی لشدیر- یلمه سی، انزلیده بره چیلرین قایقلارینین مصادره ایدیلمه سی، اورتا خیردا بورژوازیلره یوکسک ویرگی قویولماسی کیمی سول حرکتلرده سبب اولموشدو. قزوین یاخینلیغیندا انگلیس- شاه قوشونلارینین دارماداغین ایتمک تشبیهی موفقیت سیزلیکله نتیجه لندیکدن سونرا احسان اله خان رشتی تخلیه ایتمک مجبور- یتینده قالدی و بونونلادا بوتون گیلان حرکاتی ایچون تهلکه یارانمیش اولدو. بوندان علاوه کومونیست فرقه سی م- نین سیرالاریندا اولان معین «سول» قروپون حرکتلری آرتماقدا اولان بحرانی هاهااا درینلشدیردی. (۳)

فرقه ده کی «سول» عنصرلرین حرکتلری ملی آزادلیق حرکاتینین انکشافی و لارینین دوزگون درک ایدیلمه مه سی ایله علاقه دارایدی. فرقه نین سهولری، هابثله اونون رهبرلیگینده سیناقدان چخمیش پرولتار کادرلارینین اولماسیندان، ئولکه نین داخلینده فعله صنفینین ساینین آزولماسیندان، فرقه نین ئولکه نین باشقا منطقه-

۱- ینه اورادا، ص. ۹۹.

۲- ملک الشعرا بهار «تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایران» جلد اول، ص. ۱۶۸.

۳- باخ: م.ن. ایوانووا گوستریلن ایش. ص. ۹۸-۹۹.

لرینده کی ملی آزادلیق حرکاتی ایله علاقه سینین ضعیف لیگیندن و ایرانین او وقتکی شرایطی نین گرچک لیگی نین باشادوشولمه مه سیندن ایره لی گلیردی. بوتون بونلار «ملی کومیته» سیرالاریندا پارچالانمایا، سونرا ایسه اونون تمامینه داغیلما سینا سبب اولدو. انگلیس سرنیزه سینه آرخالانان شاه قوشونلاری رشتی توتدولار و کوچک خانین شاه اوردوسو طرفینه کچن دسته لری ایله بیرلیکده کومونیستلره واونلارا رغبت بسله ینلره قارشى تعقیب وترورا باشلادیلار. بوزمان ایران حکومت قوشونلارینین فرماندهی اولان وانگلیس امپریالیزمینین اطاعتکار آلتی کیمی حرکت ایدن رضاخان (سردارسیه) ملی آزادلیق حرکاتینا قارشى ئوز «فعاللیغی» و غدارلیغی ایله خصوصیه فرقلمدی.

یوخاریدا قیدایدیلدیگی کیمی «عدالت» فرقه سینین داشکنده کچیریلن بیرینجی ئولکه کونفرانسی اورتا آسیادافرقه سیرالارینین بیرلیگینین محکم لندير- یلمه سینه بویوک تاثیر باغیشلادیسادا، فرقه قارشیسیندا دوران بوتون مسئله لری تام حل ایده بیلمه دی و (بیلمزدی ده) کچمیشده کی کیمی فرقه نین واحد رهبرلیک مرکزی یوخ ایدی، قافقازدا فعالیت گوسترن «عدالت» تشکیلاتلاری، خصوصیه باکیداکى «عدالت» تشکیلاتی ایله ایران آراسیندا محکم علاقه یارادیلما میشدی. انگلیسلرین باکی نی اشغال ایتمه لری و ارتجاعچی مساوات حکومتی بو علاقه لرین محکم لنمه سی ایشینه مانع اولوردو. بئله بیر شرایطده «عدالت» فرقه سی فعله وکندیلیر آراسیندا گیزلی ایش آپاریر، مساوات فرقه سینى افشا ایتمک واونوداخلدن داغیتماق ایچون همین پارتیانین ایچریسینه ئوزسینانمیش کادرلارینی ایشلمگه گونلیردی» (۱)

۱۹۱۹-نجوایلین آخیرلاریندا «عدالت» فرقه سینین بیرچوخ عضولری

آذربایجان کومونیست پارتیاسینا داخل اولدولار» (۲)

۱۹۲۰-نجی ایل آوریلین ۲۸-ده زحمتکش لرین غلبه سی سایه سینده

آذربایجاندا سووهت حاکمیتی قورولوب قطعی محکم لنیدکن سونرا، یعنی :اشکنند کونفرانسیندان تقریباً بیر آى سونرا «عدالت» فرقه سی قافقازدا گیزلی ایش شرایطیندن چخب آچیق فعالیتیه باشلادی.

۱۹۲۰-نجی ایل مه آیینین اوللرینده ایران کومونیست فرقه سینین مرکزی بیروسو طرفیندن آقازاده، سیفاله ابراهیم زاده، جوادزاده، (م.ج. پیشه وری) نعمت بصیر

۱- باخ: «کومونیست» روزنامه سی، نمره ۱۲۲، ۲۳ ژوئن ۱۹۲۳-نجوایل.

۲- ینه اورادا.

یولداشلاردان عبارت فرقه‌نین اجرائیه کومیتہ‌سینین یارادیلدیغی واونلاراقیسا بیرمدت عرضینده باکیدایشایان فعله‌لرین اشتراکی‌ایله سووه‌تئر یاراتماق (گورونور فرقه‌شورالاری نظرده توتولور-ش) ایچون‌تاپشیریق ویریلدیگی اعلان ایدیلدی. (۱)

بیرنجه‌گوندن سونرا «کومونیست» روزنامه‌سینده جوادزاده (صدر) وسیف‌اله‌ابراهیم‌زاده‌نین (کاتب) امضاسی‌ایله بئله‌بیر اعلان ویریلیمیشدی‌که، ایران کومونیست فرقه‌سینین موقتی انقلابی شورالارینین نظامنامه‌سی‌حاضرلان-میشدیر و بوگونلرده سچگیلرباشلانا‌جاق‌دیر. اعلاندا دییلیردی‌که، همین‌شورالار کومونیست اساسلاری اوزرینده یارادیلیر واورایا ملالار، تاجرلر، آلویرچی‌لر، کونسولخانا ایشچی‌لری (ایران کونسولخانا‌سی-ش.) وسایره طفیلی حیات کچیرن شخصلر قبول اولونمایا‌جاق‌لار. (۲) سونرا بیلدیریلیردی‌که، ۱۹۲۰-نجی ایل ژوئن آیینین ۱۵-ده باکی‌دا ئولکه‌دن (ایراندان) خارجه‌ده یاشایان ایران کومونیست‌لرینین قورولتایی چاغیریلما‌جاق‌دیر. (۳)

فرقه‌نین مرکزی بیروسونون فعالیت گوستردیگی یرین‌دگیشیلمه‌سی‌باره‌ده اعلان ویریلدیکن (۴) و «حریت» روزنامه‌سینین بیرونون مرکزی اورقانی اولماسی و همین روزنامه‌نین رداکتورلوغونا ایسه جعفر جوادزاده‌نین تعیین اولوندوغو بیلدیریلدیکن سونرا فرقه‌ئولکه‌نین (ایرانین) ئوزونده جدی فعالیت‌ه باشلادی. (۵)

«عدالت»-ین باشلیجا مقصدی ووظیفه‌سی خلق کتله‌لرینین مبارزه‌سینه رهبرلیک ایتمک‌ایچون ایراندافرقه‌نین فعالیتینی تشکیل ایتمکدن، زحمتکشلرین حقوقونو مدافعه‌ایتمکدن، همچنین مهاجرته‌ده یاشایان فعله‌لری و باشقا طبقه‌لری ایران کونسوللوقلارینین ئوزباشینالیق‌لاری وفتنه‌لری مقابله‌نده قوروماقدان عبارت‌ایدی.

بوزمان فرقه‌نین ۳۲۳ عضو واریدی (۶) واونون بعضی شهرلرده:

۱- «کومونیست» روزنامه‌سی، نمره ۹۰۵ مه ۱۹۲۰-نجی ایل.

۲-ینه‌اورادا.

۳-ینه‌اورادا، نمره ۱۳۰۹ مه ۱۹۲۰-نجی ایل.

۴-ینه‌اورادا، نمره ۱۷۰۱۸ مه ۱۹۲۰-نجی ایل.

۵- «کومونیست» روزنامه‌سی، نمره ۲۰۰۱۵ مه ۱۹۲۰-نجی ایل.

۶- «کومونیست» روزنامه‌سی، نمره ۲۰۰۱۵ مه ۱۹۲۰-نجی ایل.

تبریزده، اردبیلده، همچنین انزلیده، رشتده، زنجاندا و آستارادا آیریجا حوزه لری فعالیت گوستریردی.

لاکن بوتون ملی آزادلیق مبارزه سینه بلاواسطه رهبرلیک ایتمک ایچون فرقه واونون مرکزی کومیته سی ئولکه داخلینده فعالیت گوسترمه لی ایدی. بونا گوره ده فرقه ۱۹۲۰-نجی ایلین اوللرینده سیاسی فعاللیقین یوکسلدیگی بیر شرایطده ایراندا ئوزانقلابی ایشینی قوتلندیردی.

گیلاندا ملی آزادلیق حرکاتینین ینیدن یوکسلمه سی «عدالت» فرقه سینه ایران داخلینده ئوز فعالیتینی داهادا گنیشلندیرمک ایچون امکان یاراتدی.

انگلیس اشغالچیلارینین باکیدان و زاقاقازیادان قاجمالاری، اونلاری تعقیب ایدن قیزیل اوردو حصه لرینین انزه لیه چخاریلماسی گیلاندا ملی آزادلیق حرکاتینا بویوک تاثیر گوستردی.

گیلان انگلیسارین اشغالی آلتیندا اولوغوزمان گیزلی شرایطده ایشله یین «عدالت» فرقه تشکیلاتلاری ۱۹۲۰-نجی ایل ژوئن آیینین اوللرینده گیلاندا سووه ت جمهوریسی اعلان ایدیلندن سونرا گنیش آچیق فعالیتده کچدیلر، بیرچوخ شهر و ناحیه لرده انقلابی تشکیلاتی ایشی قوتلندیردیلرکه، بونون نتیجه سینده ده زنجاندا، رشتده، اردبیلده و آستارادا چوخلو عضولری اولان (۱) ینی کومونیست قروپلاری یاراندی. (۲)

بوتون ئولکه ده ملی آزادلیق مبارزه سینین انکشافی، خصوصا گیلان سووه ت جمهوری سینین یارانماسی فعله صنفی نین واونون انقلابی فرقه سینین ئولکه نین سیاسی حیاتیندا کی رولونو ینی بیر شکله معین لشدیردی. فعله صنفی نین فرقه سی قارشیسیندا اجتماعی حیاتین ئوزونون اصرار لایره لی سوردوگو و ملی آزادلیق حرکاتینین انکشاف شرایطی نین طلب اریندن دوغان بیر سیرا مهم پرینسیپال وظیفه لر دورموشلو. بوتون بو مسئله لری حل ایتمک ایچون ئولکه نین ئوز داخلینده

۱- باخ: «کومینترن و شرق» م. ۱۹۶۹-نجو ایل. ص. ۷۵.

۲- «کومینترن و شرق» آدلی ماراقلی اثرده تاسفکه، بیر سیرا سهو مدعالارا راست کلیریک. مثلا، ۱۹۲۰-نجی ایلین اورتا لاریندا ایراندا ۱۰مین فرقه عضو اولماسی حقه کی ملاحظه آ. سلطانزاده نین «کومونیست اینترناسیونالی» آدلی مجله ده (نمره ۱۳، ۱۹۲۰-نجی ایل، ص. ۲۵۵۱-۲۵۵۲) چاپ اولونموش مقاله سیندن کوتورولن بورقمی همین ایللر ایراندا کی گرچک وضعیتین ئوزو، همده الکف-نین بیرینجی قورولتاینین سندلری تکذیب ایدیر. بوباره ده گلن صحیفه لرده مفصل صورتده بحث اولونا جا قیدیر.

قورولتایین چاغیریلماسی ضروری ایدی و همین قورولتای ۱۹۲۰-نجی ایل ژوئنین ۲۲-ده انزلی شهرینده تشکیل اولوندو. (۱) سلطانزاده نین معلوماتینا گوره قورولتایدا ۵۰ نفر نماینده اشترک ایدیردی. (۲) اوجمله دن تبریزدن ۵ نفر، مرنددن ۱ نفر، خوی و سلماسدان ۳ نفر، اردبیلدن ۳ نفر، خلخالدان و زنجاندا ۴ نفر، تهراندا ۱ نفر، رشتدن ۲ نفر، قزویندن ۱ نفر، مازندراندان ۱ نفر، مشهددن ۲ نفر نماینده اشترک ایدیردی. بوندان علاوه ترکستاندا، داغستاندا، گورجستاندا، باکیدان، گنجه دن ۲۷ نفر نماینده گل میشدی. (۳)

قورولتایدا اشترک ایدن ۵۰ نفر نماینده نین اکثریتی ۱۰-۱۵ ایل انقلابی مبارزه سابقه سی اولان فعله لردن عبارت ایدی. (۴) و. ای. لنین قورولتایین فخری صدری، هابئله نریمان نریمانوف، س. اورجونیکیزه، م. کالینین، آمیکویان و باشقالاری قورولتایین فخری ریاست هیئت ی عضولو گونه سچیل میشدیلر. (۵) قورولتایین ریاست هیئتینین ترکیبینه عموم روسیه کومونیست (بولشویکلر) پارتیاسینین م-ک-سی طرفیندن ویکتور نانیشوویلی یولداش، آذربایجان کومونیست (بولشویکلر) پارتیاسینین م-ک-سی طرفیندن میر بشیر قاسموف، ائله جه ده

۱- مولفا ایران کومونیست فرقه سینین یارانماسی مسئله سینى مفصل صورتده ایشیق لاندیرماغی ئوز قارشیسینا بیروظیفه کیمی قویمور؛ چونکه همین مسئله یه ت. ابراهیموف (شاهین) آیریجا مونوقرافیا (ایران کومونیست پارتیا- سینین یارانماسی، باکی ۱۹۶۳-نجوایل) حصر ایدیپ، هابئله م. ن. ایوانووا ۱۹۱۷-۱۹۲۱-نجی ایللرده ملی آزادلیق حرکتی» آدلی اثرینده همین مسئله یه گنیش توخونور. لاکن بونا باخمایاراق، بیز حیدر عمو اوغلونون فعالیت ایله بوویا باشقا شکله باغلی اولان و یوخاریدا گوستریلن اثرلرده تام صورتده عکس ایتدیریلمه یین بیر سیرا ینی فاکتلالاری اوزه چخاریب شرح ایدیریک.

۲- باخ: آ. سلطانزاده «ایران کومونیست فرقه سی باره ده» («کوم. اینترناسیونالی» مجله سی ۱۹۲۰-نجی ایل، نمره ۱۳، ص. ۲۵۵): کامران آقازاده نین معلوماتینا گوره، قورولتایدا ۵۱ نفر نماینده حل ایدیجی سسله، ۱۱ نماینده ایسه مشورتچی سسله اشترک ایدیردی. قورولتایدا ۹ نفرده قوناق و ارایدی. باخ: سوواک پمک نزدیکه مل آذربایجان فیلیالینین پارت. آرشیوی ف. ۴۵۶.....

۳- سوواک پمک نزدیکه مل آذربایجان فیلیالینین پارت. آرشیوی، ف. ۴۵۶.

۴- باخ: «کوم. اینترناسیونالی» مجله سی، ۱۹۲۰-نجی ایل، نمره ۱۳، ص. ۱۵۵۱.

۵- پارتیا آرشیوی، ف. ۴۵۶.....

آقازاده کامران، علی خانوف محمد نعمت بصیر، صدقعلی خدایارزاده، فتح‌اله زاده محمد، اسلطانزاده، آبیگوف، بولله، رحیموف، حمداله حسن زاده وباشفالاری داخل اییدیلر. قورولتایدا حیدر عمو اوغلو اشتراک ایتمیردی. (۱)

قورولتایین آچیلیشیندان اول نماینده لر مداخله چیلرین قانلی ایله هلاک اییدیلن ۲۶ باکی کومیسارلارینین ورشده عکس انقلابچیلار طرفیندن ئولوروو-لموش اسداله غفارزاده نین خاطره سینیی یادایتیلر. قورولتایی آقازاده آجدی. (۲) قورولتایین گونده لیگینی آشاغیداکی مسئله لر تشکیل اییدردی: داخلی و خارجی وضعیت (معروضه چی آ. سلطانزاده): تشکیلات مسئله لر (معروضه چی کامران-آقازاده): ایراندا تورپاق مسئله سی (معروضه چی. علی خانوف): مطبوعات باره ده (معروضه چی. م. جوادزاده): هابئله تاکتیکا مسئله سی.

ایکینجی جلسه ده علی خانوف یولداش صرلیک اییدردی. بوجلسه ده مختلف شهرلرین نماینده لر چخیش ایتدی. زنجان نماینده سی صدقعلی خدایارزاده ئوز چخیشیندا دییدردی که، زنجاندا یرلی حکومت اورقانلارینین، خصوصا دموکراتلارین «عدالت» فرقه سینین فعالیتنه دشمن چیلک مناسبتی بسلمه سی اوزوندن فرقه ایشی جوخ چتین لیکله دوام ایتدیریلر. لاکن بونا باخمایاراق فرقه بعضی عضولرینی کندیلر آراسیندا ایشر آپارماغا گونره بیلمیشدیر. (۳)

سونراشت نماینده سی جبار یولداش چخیش ایدیب گوستردی که، قیزیل اوردونون گلشینه قنر فرقه نین رشتده بیرینین ۲۵ نفر و دیگرینین ۱۲ نفر عضو اولان ایکی گیزلی قروپو وارایدی. قیزیل اوردو گلندن سونرا ایسه فرقه تشکیلاتی قزاقلار، ژاندارملار، هابئله فعله لر آراسیندا ایشه باشلادی. حال حاضردا قورولتایین آچیلیشی زمانی سیرالاریندا یوزلرله فداکار عضوو رغبت بسله یین اولان ۱۰ حوزه فعالیت اییدر. (۴)

۱- حیدر عمو اوغلو نون ایران کومونیست فرقه سینین بیرینجی قورولتاییندا اشتراک ایتمه مه سینین سبینی ایضاح ایدن ر. روستایولداش یازیر: (آ) سوزمان او. اورتا آسیادا انگلیس اشغالچیلارینا قارشى، باسماچی و خانلار علیه نه مبارزه ایله مشغول ایدی. ب) قورولتایدا اونون اشتراک ایتمه مه سی بیر طرفندن ده (اساسا شس) فرقه نین کسیندا سلطانزاده باشدا اولماقلا سول عنصرلرین مخالفتی ایله علاقه دارایدی. باخ: «دنیا» مجله سی، نمره ۴، ۱۹۶۲-نجی ایل، م.س. ۶۸-۶۹. بوباره ده محمد آخوندزاده ده ئوز مکتوبوندا قیدایدیر.

۲- «کومایت ترناسیونالی» مجله سی، ۱۹۲۰-نجی ایل، نمره ۱۴.

۳- «کوم. اینترناسیونالی» مجله سی، ۱۹۲۰-نجی ایل، نمره ۱۴.

۴-ینه اورادا.

اردبیل نماینده سی حسین یولداش همین تشکیلاتین ایشی باره ده قید ایتدی که، قیزیل اوردو گلندن سونرا زندانلاردان چوخلویولداشیمیز آزادایدیلیمیشدیر. باکیدا اولموش فعله و کندیلر تشکیلاتدان سلاح طلب ایدیردیلر. تشکیلاتین فعالیتنه حکومت اورقانلارینین مانع چیلیمک تورتمه سینه باخمایاراق ۱۵۰ نفردن آرتیق آدمی فرقه اطرافینا توپلایایلیمیشیک. (۱)

یولداش آخوندزاده فرقه نین آستارادا آپاردیغی ایشی باره ده صحبت ایتدی. (۲) او بیر شهرلده اولدوغو کیمی آستارادا اوللرایش گیزلی آپاریلیردی. لاکن قیزیل اوردو گلندن سونرا آچیق فعالیتنه باشلادی. کندیلر آراسیندا ایشی آپاریلیردی. فرقه یه رغبت بسله یین کندیلرین یا شادیغی کندلرله علاقه ساخلانیلیردی. آستارادا ۹۳ نفره دک فرقه عضو واریدی. (۳)

انزلی فعله — کندلی جوانلار اتفاقینین فعالیتی باره ده یولداش چیلینگریان چخیش ایتدی. اوللرانزه لی ده ۸ نفر عضو اولان حوزو واریدی. قیزیل اوردو گلندن سونرا انزه لی فرقه ایشینین مرکزینه چوریلدی. فرقه ایشینین ایره یلمه سینه مانع اولان اساس سبب کادرلارین چاتیشما زلیفی دیر. کلمه کادرلار ایران حیاتی ایله آرتانیشدیلار. اوللار ایشلمک چتیندیر. (۴)

ایالت کومیته سی ایله علاقه یارادیلمیش و تئاتر بولمه سی تشکیل ایدیلیمیش — دیر. باکییا، تعلیماتچیلار کورسوندا اوخوماغا گوندریلمک ایچون ۱۰ نفر حاضر لانیلمیشدیر. بو تشکیلاتین ۱۰۰ نفره قمر عضو واریدی. (۵)

سونرا سلطانزاده یولداش چخیش ایرک معروضه سینین سونوندا انگلیسلره قارشى مبارزه، هابئله شاه حکومتی، خانلار و ایری تورپاق صاحبلى علیینه مبارزه شعارلارینی ایره لی سورموش و علاوه ایتیمیشدی که، بو شعارلارین حتی بیرى بئله پوزولسا انقلاب موفقیت قازانا بیلمه یه جکیر. (۶)

۱ — باخ: «کوم. اینترناسیونالی» مجله سی، ۱۹۲۰ — نجی ایل نمره ۱۴، ص. ۲۸۹.

۲ — «کوم. اینترناسیونالی» مجله سینده قید الونور که، آخوندزاده اردبیل تشکیلاتی طرفیندن چخیش ایدی، حقیقته ایسه او، آستارا تشکیلاتینین نماینده سی ایدی. بوباره ده او، بیزه ئوز مکتوبوندا یا زیمیشدیر.

۳ — «کوم. اینترناسیونالی»، ۱۹۲۰ — نجی ایل، نمره ۱۴، ص. ۲۸۹.

۴ — یینه ده اورادا، ص. ۲۸۸۹ — ۲۸۹۰.

۵ — یینه اورادا.

۶ — باخ: «کوم. اینترناسیونالی» ۱۹۲۰ — نجی ایل، نمره ۱۴، ص. ۲۸۹.

اوجونجو جلسه ميربشير قاسموفون صدرليگي ايله كچيريلدى. همين جلسه ده نانشويلى حاضر كي دور باره ده چخيش ايتميشدى او. خصوصيله، بورژوازيانين انگليسر عليهنه چخيش ايدن حصه سيندن طرفدارليق ايتمگين واجبليگيني، ملي آزادليق حرکاتيني مدافعه ايتمك ضروري ليگيني قيد ايتميش وهله ايراندا كومونيست انقلابينين وقتينين چاتماديغي ني گوسترميشدير. (۱) بئله ليكله كومينترن و شرق كتابيندا قيد ايديليگي كيمي بعضي ناطقار، ايراندا ئوز عملي ايشلرينده ايران بورژوازي سينين معين حصه سينين ضد انگليس، ضد امپرياليست حرکاتدان اوز دونرمه سيله نتيجه لهنن سهولره يول ويرن كومونيستلري تنقيد ايديرديلر. گوستريلن اثرده دوزگون قيد ايديليگي كيمي، سهولر اوندان عبارت ايدى كه، سولچولار ايرانين بيرسيرا منطقه لرينده يارانميش شورالارا سوسياليست انقلابي وظيفه لريني حياتا كچيرمگي تحمیل ايتمگه چاليشيرديلار. حالبوكه، اوزمان ايران شورالاري (اکثريتي كنديلردن عبارت اولان) ضد امپرياليست ضد فئودال وظيفه لري حل ايتمگه قادراولان اورقانلار اولمالی ايديلر.

سونرا چخيش ايدن آبخوفنيولداش يرلرده سووهت حاکميتيني قورماغين هله وقتي چاتماديغي ني و بونون سهويير حرکت اولوغونو گوستيردى. اوديردى كه، كومونيستلر بورژوازي وخيرداملر عليهنه چخيش ايتمه مه ليديرلر. اساس شعارلا: «ردا اولسون انگليسر!»، «ردا اولسون شاه حكومتی!» اولماليديرلار. (۲) قورولتاي قطعيته بيلدیردى كه، حاضر كي دوره اساس شعار— انگليس امپرياليزمي وشاه حكومتی ايله مبارزه واونلاردان طرفدارليق ايدن بوتون قوه لره قارشى مبارزه چاغيريشيندان عبارت اولماليدير: الكف—نين وظيفه سي سووهت روسيه سي ايله بيرليكه دنيا امپرياليزمينه قارشى مبارزه آپارماقدير، ايراندا شاه حكومتی وانگليس امپرياليزمي عليهنه چخيش ايدن بوتون قوه لره طرفدار اولماقدير.

الكف فعله— كندلي كتله لريني دهاگنیش مقیاسدا فعال مبارزه يه جلب ايتمه لی، انقلابي مبارزه دن قورخان لکن انگليس لرین ایراندان قووولماسيندا ماراقلی اولان عنصرلری ايسه ضرر سيزلشدیرمه ليدير. قورولتاي قيد ايتدی كه، لازمی موقعده حاکمیت وتورپاق اوغروندا مبارزه ده فعله— كندلي كتله لرینه باشچیلیق ایده بيلمك ايچون پارتيا زحمتكش اهالی آراسيندا ئوز نفوذونو دهادا آرتيرماليدير. (۳)

۱—ينه اورادا.

۲—ينه اورادا. ص ۸۲۹۱

۱— «كوم. اينترناسيونالی» مجله سی. ۱۹۲۰—نجی ایل. نمره ۱۴. ص

۲۸۹۱—۲۸۹۲.

عین زماندا، قورولتايدا ملی آزادلیق حرکاتینی پرولتار انقلابی حساب ایدن وبوملاحظه اساسیندا گیلاندا موافق تدبیرلرین کچیریلمه سینی طلب ایدن بیردسته «سولجو» دا اشتراك ایدیردی. گوروندوگو کیمی قورولتای نماینده لری اراسیندا نه اینکه فرقه نین تاکتیکی باره ده، ملی آزادلیق حرکاتینا مناسبت باره ده، حاضرکی دورون شعارلاری باره ده محکم فکر بیرلیگی یوخ ایدی، تاسف که، حتی «باشقا باخیشلار»- سین طرفدارلاری دا ئوزونه یرتاپاییلمیشدی. (۱)

۵ گون دوام ایدن قورولتای ئوز قارشیسیندا دوران وظیفه لری مناکره ایدیب آشاغیداکي مسئله لر باره ده موافق قرارلار قبول ایتدی:

۱- ایرانین ملی آزادلیق حرکاتیندا فرقه نین تاکتیکی خطی نین ایشله نیب حاضرلانماسی؛

۲- فرقه نین کوچک خان حکومتینه مناسبتی؛

۳- مرامنامه ونظامنامه نین قبول ایدیلمه سی؛

۴- مرکزی کومیتیه سچگیلر.

فرقه نین واحد دما پر یالیست جبهه نین یارادیلماسینی نظرده توتان تاکتیکی ده حاضرلانیب قبول اولونمشو.

«عدالت» فرقه سی ایران «عدالت» کومونیست فرقه سی آدلاندیریلیب کومونیست اینترناسیونالینا اونون بیر بولمه سی کیمی داخل اولدو. فرقه نین سیرالاریندا ۵۰۰-۶۰۰ نفره قدر عضووار ایدی، اونون اجتماعی ترکیبینین ۶۰ فایضینی اوستا شاگردلری وفعله لر، ۲۰ فایضینی خیردا قوللوقچولار، ۱۷ فایضینی صنعتکارلار، ۳ فایضینی حربچیلر و آز جاحمه سینی ضیالیلار تشکیل ایدیردی. بئله لیکله کومونیست فرقه سینین ترکیبینده چوخلو خیردا بورژوا عنصرلری وار ایدی. بو وضعیت ایران جمعیتینین اوزمانکی اجتماعی ترکیبی نین خصوصیتیندن، عمومیتله صنایع پرولتاریاتینین سایجا آزاولماسیندان، ائله جه ده فرقه نین زحمتکش اهالی آراسیندا فعالیتینین ضعیفلیگیندن ایره لی گلیردی. البته، بوتون بونلار فرقه نین بوتون فعالیتینه تاثیر گوسترمه یه بیلمزدی.

بوندان علاوه، فرقه نین بیرینجی قورولتایی اساسا دوزگون تاکتیک قبول ایتدیگینه باخمایاراق ایراندا فعالیت گوسترن و «سولجو» دسته سینه منسوب اولان بعضی فرقه رهبرلری «سولچولوق» تاکتیکی نین و حرکتلرینی دوام ایتدیردی لر. بوتون بونلار ایسه عمومی ایشه، بوتو و لوکده ملی آزادلیق حرکاتینا زیان ویرمه یه بیلمزدی.

احسان‌اله خانین یوخاریدا ایضاح اولونان حرکتلری، ایران کومونیست فرقه‌سینین رهبرلیگینده اولان بعضی «سولچو» عنصرلرین، خصوصیه کوچک خان ایله هرچور امکد اشلیفین علیینه اولان (۱) سلطان‌زاده نین سهولری ویانلیش مناسبتلری- بوتون بونلار امپریالیزم و داخلی ارتجاعین ئولکده ده ضد امپریالیست قوه‌لری پارچالاماق ایچون فتنه کار تحریکات آپاردیفی بیر شرایطده واحد جبهه نین داغیلما سینی سرعتلندیردی و ملی آزادلیق حرکاتینی آغیر وضعیتده سالدی.

ایران شرایطینده بویوک مبارزه تجربه‌سی اولان، وضعیتدن دوزگون باش چخاران حیدر عمو اوغلونون فرقه‌نین بیرنجی قورولتایندا اولما ماسی دا شبهه سیز فرقه‌نین بوتون ایشینه منفی تاثیر گوسترمیش و قورولتاین بعضی سهو قرارلار قبول ایتمه سینده معین درجه‌ده سبب اولموشدو. بوتون بونلار ملی آزادلیق حرکاتینی تمامیه پوزولوب دارماداغین اولماق تهلهکه‌سی قارشیسیندا قویدو.

فرقه‌سیرالارینی محکم‌لندیرمک و وحدتی برپا ایتمک ایچون تعجیلی تدبیرلر گورولمه‌لی ایدی.

بوحادثه‌لر م ترکیبیدن «سولچو» عنصرلرین کنار ایدیلمه‌سی ایچون قطعی تدبیرلر گورولمه‌سیله نتیجه‌لندی. بونا وای. نینین تشبثی ایله و کومیتترین قراری ایله ۱۹۲۰-نجی ایل سپتامبرین ۱-دن ۸-دک باکیدا کچیریلن شرف خلقلرینین بیرنجی قورولتایی دا بویوک درجه‌ده کومک گوستردی.

همین قورولتایدا حیدر عمو اوغلونون باشچیلیغی ایله ایران نماینده هیئتیه اشتراک ایدیردی. (۲) حیدر عمو اوغلو قورولتایدا بویوک نطق سویله‌دی. اونون نطقی آشاغیدا بعضی اختصارلارلا ویریلیر. (۳)

یولدا اشلار، من سیزین دقتینیزی اساسا ناطق‌لرین چخیشلاریندا کی بوجهته جلب ایتمک ایسته‌ییرم‌که، اونلار هئچ بیر دیپلوماتیک ملاحظه گودمه‌دن، بویوک صمیمیت و تمیز اورکله آلارینی ئوز شرقلی قارداشلارینا اوزاقدیق-- لارینی ییلدیردیلر و ئولمک لازم گلرسه هامیمیز بیریرده ئوله‌ریک-دیهه بیزه

۱- آ. سلطان‌زاده. ایران، ۱۹۲۴، ص. ۷۸.

۲- حیدرخان کومونیست فراکسیونونون طرفیندن چخیش ایدیردی. شرقی خلقلری قورولتاینین صورتجلسه‌لرینده حیدرخانین آدی سهوا حیدرمان یازیلیدیر. او، آذربایجان دیلینده چخیش ایتمیش، سونرا ایسد نطقینی ئوزوفارس دیلینده ترجمه ایتمیشدیر.

۳- شرقی خلقلری قورولتاینین استنوقرافیک حساباتی ۱-۸ سپتامبر، ۱۹۲۰-نجی ایل، کومونیست اینترناسیونالی نشریاتتی. پتروقراد، ۱۹۲۰-نجی ایل.

مراجعت ایتدیلر. بونون شرق خلقلری ایچون بویوک اهمیتی و قیمتی واردیر. چونکه، شرق خلقلری یوزایلر بویو بله سوزلر ایشیمه میشلر. اولنلر همیشه آنجاق، اوروپا کاپیتالینین شرق خلقلرینی نجه اذیب محواتید یگینی ئوز گوزلری ایله گورموش و قولقلاری ایله ایشیمه میشلر. من بیرسیرا ائله ئولکه- لرین حیاتیندان نمونه لر گوسترمک ایستردیم که، اوروپا کاپیتالیزمی همین مملکتلرده آزادلیق حرکاتینی همیشه بوغماغا چالیشمیشدیر. مثال ایچون ایرانی گوسترهک. اورادا انقلاب باش ویریب یوکسلدی، لاکن چار روسیه سی و انگلیس امپریالیزمی باشدا اولماقلا اوروپا کاپیتالستلری طرفیندن یاتیریلدی.

دیگر بیر ئولکه نین- ۳۵۰ میلیون اهالیسی اولان هندوستانین ئوزونو انگلیس امپریالستلرینین وحشیجه سینه استماریندان قوروماق ایچون بیرجیب پیچاغی دا یوخ ایدی. هندلیر آجیندان ئولورلر، انگلیس کاپیتالستلری ایسه اولنلرین حسابینا گوزل قصرلرده یاشایرلار. تورکیه ده ده تقریباً عین وضعیت یارانیدیر. بورادا ناطق لردن بیریدیدی که، تورکیه مدافعه محاربه سی آپاریردی، گویا تورکیه آلمان امپریالیزمینین آلتی اولماییب و اونون هنج بیر امپریالیست مقصدی یوخ ایدی، بو حقیقته ایغون دگیل. حقیقتده تورکیه نین بویوک امپریالیست آرزولاری وار ایدی. اوتما میله اوروپا امپریالستلرینین آلتینه چوریلیمیشدی. اگر تورکیه اشغالچیلیغا جان آتاراق امپریالیستلر (آلمان امپریالیزمی نظرده توتولور-ش) واسطه سیله بو محاربه یه قوشولما سایدی، حال حاضر دا دیگر اوروپا امپریالیستلری (انگلیس امپریالیستلری-ش) تورکیه نین زحمتکش کندیلرینی دیدیب پارچالایا بیلمزدی.

یولداشلار، شرق آرتیق اویانیمیشدیر: ایراندا انگلیس امپریالیستلرینه قارشى ینیدن انقلاب باشلانیمیشدیر، هندوستاندا، تورکیه ده انقلابی حرکات گوجلنیر. بورایا، انگلیس مستملکه چیلرینه و بوتون دیگر امپریالیستلره قارشى دشمن چیلک احوال روحیه سینده اولان خلقلرین نماینده لری توپلاشیدیر. من امینم که، همین خلقلر بیرلشه جک، انگلیس امپریالیزمینی و دیگر امپریا- لیستلری متشکل صورتده دفع ایده جک و شرقی کاپیتالستلرین ظلموندن خلاص ایده جکلر. (۱)

بو قورولتایدا حیدرخان و سلطانزاده کومونیست فراکسیونو طرفیندن شرقده تبلیغات و فعالیت شوراسینا عضو سیچیلیمشیدیلر. (۲)

۱- شرق خلقلری بیرینجی قورولتایینین استنوقرافیک حساباتی. «کوم. اینترناسیونالی» نشریاتی، پتروقراد. ۱۹۲۰-نجی ایل.
۲- ینه اورادا، ص. ۲۱۹.

شرق خلقلرينين بيرينجى قورولتايى آسيا خلقلرينين آزادلىق حرکاتيندا بويوک رول اويناى.

«قورولتاين تاريخى اهميتى هر شئين اول بوندان عبارت اولوکه، او، شرق خلقلرينى ايندييه قدر اولابيري-بيريندن، ايکينجيسى ايسه انقلابي غربدن آيران چين سى کيمى بير ديوارى لاخلاديب ايلک ياريق عمله گتيردى. قورولتايدا شرقي ۲۰-دن آرتيق مختلف خلقلرينين بيرلشمه سى ايچون بينوره قويولموش اولدو» (۱).

قورولتاي شرق خلقلرينه خطابا مانيفست، تورپاق مسئله سينه عايد تزيسلر و سايره قبول ايتدى. بوسندلرده ايران زحمتکشلرينين آزادلىق مبارزه-سينين واجب مسئله لرينده توخونولوردو. (۲) قورولتاين قرارلارى ايران کومونيست فرقه سينين رهبر ئوزه گينه فرقه نين گيلانداكى فعاليتيني تحليل ايتديکدن سونرا بيرينجى قورولتايد ا سچيلميش اکفم-نين کهنه ترکيبى نين اونون قارشيسيندا قويولان وظيفه لرى يرينه يتيرمگه قادراولماديغى باره ده نتيجه يه گلمه سينه ده کومک ايتدى. ۱۹۲۰-نجى ايل سپتامبرين ۱۱-ده چاغير-يلميش فرقه م-ک-سينين بيرينجى گنيش پلنوموندا فرقه عضولرينين اکثريتى نين ايسته گينه موافق اولاراق مرکزي کوميته نى ينيدن سچمک حقينده قرار قبول اولوندو.

پلنومدا حيدر عمو اوغلو ينى مرکزي کوميته نين باش کاتپى سچيلدى. م-ک-نين ترکيبينه آقا کريم (نيکبين)، بهرام آقايف، محمدرسول، شيرازى، نعمت بصير، سليمان تاريويرديف، عيو ضوف، م. آخونوف (سيروس)، ج. جوادزاده و باشقالارى دا داخل اولدولار. (۳) سلطانزاده ايسه اکف-نين کوميتترنده نماينده سى تعيين ايديلميشدى.

۱- م. پاولوويچ «باکيدا شرق خلقلرينين قورولتايى و اونون اهميتى» «ملتالرين حياتى» مجله سى، نمره (۹۰)، ۲۷.۳۳، اکتوبر ۱۹۲۰-نجى ايل.

۲- شرق خلقلرينين بيرينجى قورولتايى باره ده مفصل صورتده باخ: گ. ز. سورکين، «شرق خلقلرينين بيرينجى قورولتايى» شرق ادبياتى نشر ياتى. م. ۱۹۶۱-نجى ايل.

۳- باخ: رک (ب) پارتيا سى م کافقاز بيروسونون ۱۹۲۱-نجى ايل ۱۱ نوامبر تاريخلى اجلاسينين پروتوکولوندا چخاريش. ايران کومونيست فرقه سينين بانيلريندن بيرى، قوجامان انقلاب خادى ميرزه محمد آخونزاده نين (بهرام سيروس)

ئۆز مەكتوبىدا قىدايتىكى كىمى، حىدرخاننى تەكلىپىنىڭ. شەرق خەلقلىرىنى ۱-ئىنجى قورولتاينىدا اشتراك ايدىن بۇتون نەمەندە ھېتلىرىنى تەرىپىدىن مەسكۇپا، لىنىيە گوروشىمىك اىچون نەمەندەلەر گوندرىلەمىشىدى. ايران نەمەندە ھېتلىرىنى تەرىپىدىن آخوندزادە و عىمۇس يولداشلار. آيرىلمىشىدى. قورولتاين نەمەندە ھېتلىرىنى ھەربىر غەسۇوئوز خەلقلىرىنى ۋەقەسىنى ۋە ئىنقىلابى مەبارزەسى بارەدە ۋ.ا. لىنىيە مەلۇمات ۋەيرەمىشىدى.

آخوندزادە قەيد ايدىرگە، «مەنەم قەيسە مەلۇماتىمەلا كەفەم كەنەن ايشەمى داھى لىنىيە تەمەمىلە آيدىن اولدۇ. اونون، ايشەمىزى دوزەتەك ۋە ياخشىلاش دىرماق يوللارى بارەدە كى گۈستەرىشلىرى دقتە نەزەر آلىندى ۋە كومىتەتلىرىنى كۈمەكلىيەلە ھاياتا كەچىرىلدى. بۇلەلەكە حىدرخاننى بىر نەمەلەيەسى لىنىيە تەرىپىدىن بىگە نەلمىشىدى. مەركەزى كومىتەتلىرىنى ايشەمىنى ۋە فرەقەلىرىنى ئىنقىلابى ھاياتىنى قۇتلىدىرەك اىچون حىدرخان تەرىپىدىن تەكلىف ايدىلەن كەفەم كەنەننى تەركىبى بۇتونلۇكلە كومىتەتلىرىنى تەرىپىدىن بىگە نەلمەي. مەكەسۇرلىرىنى سەيى اون ايكى يەدەك آرتىرىلەمىشىدى. انزىلەدە سەچىلەن كەنە تەركىبىدىن مەكەنەننى تەركىبىنى يەلەنە ۴ نەزەر سەچىلەمىشىدى». (بۇ بارەدە مەفەسل باخ: ع. ا. شەمىدە «لىنىيە ۋە ايران» باكى. ۱۹۷۰-ئىنجى ايل، ص ۴۲-۴۴)، مۇلف مەكە تەركىبىنىدە كى دىگەشەك لىكلەر بارەدە سۇيەلەن آشاغىداكى تەزىسە رەزى دىگەل. ھەمەن تەزىسە گۈرە انزىلەدە بىرىنچى قورولتايدا سەچىلەمىش مەكە تەركىبىنى تەمەمىلە دىگەشەك دىگەل، يەلەنە حىدرەمۇ ۋە غۇلۇنۇ بىر نەچچە نەزەر باشقا يولداشلىرىنى كەيا غۇلۇ ايتەك لازەم ايدى ۋە ھەمەن تەزىسە گۈرە مەھسۇ بۇدەكەشەك لىك يولداشلار آراسىندا اختلفا لارىن مەيدانا چەمەسەنە ۋە ايكىنچى مەركەزى كومىتەتلىرىنى يەرانەمەسەنە سەبب اولمۇشەدۇر.

لاكىن بىزەم فەكرەمەزە گۈرە، فەكتەلەرىن آچىق-آيدىن گۈستەردىگى ۋە فرەقەلىرىنى رەھبەرى سەمەتەلە حىدرەمۇ ۋە غۇلۇنۇ سۇنراكى ھاياتىلىرىنى ئىبۇت ايتىدىگى كىمى نارەزىلىق ۋە اختلفا لارىن مەھسۇ حىدرەمۇ ۋە غۇلۇنۇ «سۇل» غەمەرلىرىنى ھەركەتلىرىنى تەنقىد ايتەمەسەنە سۇنرا مەيدانا چەمەشەدەر؛ بۇندەن غۇلۇمەكەنەننى تەركىبىنى بىرىنچى قورولتايدا مەكە-ياسەچىلەمىش بىرسەير يولداشلار (آخوندزادە، جۈادزادە، (بەشەۋەرى) بەھرام آقايەۋ باشقا لارى) دا داخەل اولمۇشلار. اساس سەمەتەلە ايسە بۇندەن عەبارتەدەرگە، مەھسۇ حىدرەمۇ ۋە غۇلۇنۇ فرەقەمەكەنەن بىرىنچى كاتەبى سەچىلەمەسى ۋە بۇندەن سۇنرا گۈرۈلەن تەدبىرلەر بۇتون خەمەرىيەلىست قۇۋەلەرن بىرلەشەدەرلەمەسى ايشەندەدە نۇش نەقشەسى اولدۇ. بۇ ھەقەدە سۇنرادەن شەيلا جەقەدەر،

حیدر خانین باشچیلیغی آلتیندا مـکـنیزینی ترکیبی فرقه تشکیلاتلارینی محکم‌لندیرمک ایچون تدبیرلرگوردو. مختلف انقلابی تشکیلاتلار بیرپارتیادا بیرلشدیلر. (۱) ۱۹۲۱-نجی ایلین زانویه آییندا «حیدر خانین تزیسلری» آدی ایله مشهور اولان «ایرانین اجتماعی-اقتصادی وضعیتی و ایران «عدالت» کومونیست فرقه‌سینین تاکتیکی باره‌ده تزیسلر» نشر اولونو. بوتزیسلرده ئولکه‌نین اجتماعی-اقتصادی وضعیتی، ملی‌آزادلیق حرکاتینین مختلف مرحله‌لری و بو حرکاتدا مختلف صنّف‌وطبقه‌لرین اشتراکی تحلیل اولونوردو.

تزیسلرین بیرینجی بندینده قید اولونوردوکه، ایران پاتری‌آرخال-قبیله و فتودال حیاتیندان کاپیتالیزمه کچید پیلله‌سینده‌دیر. ایرانین نفوسونون ۷۵ فیاضینی اهالینین اوتوراق حصه‌سی، باشلیجا اولاراق، اکینچیلر تشکیل‌ایدیر. ۲۵ فیاضی ایسه کوچری طایفه‌لردن عبارت‌دیر.

ایرانین اساس و یگانه محصولدار صنفی ئوز خیردا تصرفاتینی ئوزگه اگینی استثمار ایتمه‌دن اداره‌ایدن زحمتکش کندیلردن-رعیتلردن عبارت‌دیر. سونرا فتودالار و باشقا ظلمکارلار طرفیندن کندیلرین استثمار اولونماسیندان، اساسا فتودال-اعیان نماینده‌لریندن عبارت اولان انضباطی دولت حاکمیتیندن و سایره‌دن بحث اولونور. اوچونجو بندده ئولکه‌ده ایری فابریک-زاوود صنایعینین و صنایع پرولتاریاتینین اولمادیغی گوستریلیر. باشقا بندلرده تجارت بورژوا-زیسی و روحانیلر باره‌ده، نهایت انقلابین حرکتویریجی قوه‌لری ساییلان کوستارلار، صنعتکارلار، آرساییل‌فعله‌لر، کندیلر، خیرداوورتا تاجرلر، خیردا بورژوازی باره‌ده، اولارین اجتماعی وضعیتی و شعور سویه‌لری حقه‌ده فکر سویله‌نیر. سونرا قید اولونوردوکه، ایراندا انقلاب‌بالنیز، خارجی‌لرین اسارتیندن آزاد اولماغی، ئولکه‌نین تام‌سیاسی و اقتصادی استقلالینی تامین‌ایتمگی قارشیسینا مقصلقویان ملی‌آزادلیق حرکاتی شکینده باش‌ویریپ موفقیتله انکشاف ایده‌بیلر. (۲)

۱. سونرا «تزیسلرده» ادعا اولونوردوکه، ایلك مرحله‌ده بئله‌بیر انقلاب‌ایندی ایراندا سیاسی رهبرلیگه قادراولان یگانه صنف ساییلان خیردا تجارت بورژوا-زیسی رهبرلیک ایده‌جک‌دیر. (۳)

۱- سمو. کپ‌م‌کنزدینده مل-نن آذربایجان فیلیالینین پارتیا آرشمیوی، ف. ۱۱

۲- باخ: «ملت‌لرین حیاتی»، نمره ۷ (۱۰۵)، ۱۷ مارس ۱۹۲۱-نجی ایل

۳- شهبه‌سین، مولف بئله‌بیر مدعا ایله راضی‌دگیل، چونکه انقلابین رهبری اساسا زحمتکش کتله‌لر و اولارلار آرخالانان مترقی قوه‌لر اولمالی‌دیر.

سونرا «تزیسلر» -ده فرقه تشکیلاتلاری قارشیسیندا ایکی اساس مقصد قویولوردو: ۱- انگلیس امپریالیستلرینین قوولماسینا و شاه حاکمیتینین لابند اولاراق دوریلمه سینه دوغرو یونلدیلن ملی آزادلیق حرکاتینین باشلانیماسی و انکشاف ایتدیریلمه سی؛ ۲- انگلیس امپریالیستلرینه قارشى مبارزه نین گیدیشینده کندیلیرین و شهر یوخسوللارینین بیرلشدیریمله سی و متشکل-لشدیریلمه سی....»

مک بومقصدده اساسلانا راق «گنیش زحمتکش کتله لرینه بلا واسطه رهبرلیگی اله آلا بیلک ایچون چوخ ساییلی فرقه کادرلاری یتیشدیرمگی؛ ثولکه نین بوتون انقلابی قوه لرینی ملی آزادلیق حرکاتی بایراغی آلتیندا فرقه اطرافیندا بیرلش-دیرمگی؛ امپریالیزمین و ارتجاعین ماهیتینی باشاسالماق مقصدی ایله تبلیغات و تشویقات ایشینی گنیشلندیرمگی؛ کندیلر و شهر یوخسوللاری آراسیندا گنیش تبلیغات ایشی آپارماغی، ایله جه ده تشکیلات ایشینی گنیشلندیرمگی» ئوزونون ازیاخین وظیفه لری کیمی قارشیا قویدو.

حیدرعمو اوغلونون باش کاتب سچیلمه سی فرقه نین بوتون حیاتیندا و فعا-لیتینده دونوش نقطه سی اولدو. بوزمان حیدرعمو اوغلونون تشکیلاتچیلیق استعدادی بوتون پارلاق لیفی ایله میدانا چخیر، او، دفعه لرله، احسان اله خان و خالو قربان ایله گوروشور، یولداشلار آراسیندا ایضاحات ایشی آپاریر، سونرا کوچک خانلا و جنگلی حرکاتینین دیگر رهبرلری ایله گوروشور. مک عضولرینین حیدرعمو اوغلو طرفیندن باشچیلیق ایدیلن بیرقروپو (اونون صمیمی طرفدارلاری حسن کریموف (نیکبین)، محمد آخوندزاده (سیروس) و باشقالاری ایدی) اولجه گیلاندا سونرا ایسه بوتون ایراندا انقلابی قوه لرین بیرلشدیریلمه سی شعارینی ایره لی سوردو.

۷کن حیدرعمو اوغلونون باشچیلیق ایتدیگی مک-نین بو فعالیتی فرقه نین ئوز داخلینده (۱) «سولچو» عنصرلین قیزغین مقاومتینه راست گلدی، همین عنصرلر، خصوصیه حیدرخانین کوچک خانلا دانیشیق لاری (۲) زمانی دسته بندیک ایدیبا ونا قارشى چخیش ایدیر، حیدرخانا بهتانلار آتیرو اونون ایشینه مانع اولوردولار.

- ۱- سوو. اکب نزدینده مل-نن آذربایجان فیلیالینین پارتیا آرشموی. ف. ۱۱.
- ۲- ینه اورادا. قاباغا قاچاراق قیدایتمه لیک که، کوچک خانلا امکداشلیغین علیهدارلاریندان بیرى اولان آ. سلطانزاده «دالیدان داش آتیر»، یعنی حیدرعمو-اوغلونون ئولوموندن سونرا محض ئوز «سولچو» نقطه نظرینی دوغرو لتماق ایچون یازیر: «بیز حیدرخان ایله... چوخ شدتلی پرینسیپال مبارزه آپاریردیک. محض بیز اونون کوچک خانلا امکداشلیغی علیه نه قطعی چخیش ایدیردیک. (باخ: آ. سلطانزاده، ایران، ۱۹۲۴-نجوایل، ۴۷ نجی کوچورمه، ص. ۷۸).

لاکزیوتون یونلار حیدر عمو اوغلونو دایاندیرا بیلمه دی. بومانعه لر اونون ایشی آذرباچا تدی رماق اراده سینى وقطعتینى سارستماغا قاهر دگیلدی. (۱) او. اکفم کایله کوچک خان آراسیندا مکتوبلاشمانى تشکیل ایدیپ سازش ایچون اساسلاری آیدینلاشدیردی.

سلطانزاده کومینترین ایکینجی کونقره سینده ملی و مستملکه مسئله لر اوزره مباحثه و مذاکره لرده چخیش ایدرکن قید ایدردی که، «... بورژوا دموکراسی سینى حاکمیتین اساسی و دایاغی حساب ایدن بیرتاکتیکین (یعنی بورژوا دموکراتیک حرکاتیندان طرفدارلیق ایتمکین-شس.) معین ثولکه لرده، مثلاً ایرانداتطبق ایدیلمه سی کتله لر عکس انقلابین آغوشونا ایتله مک دیمکدیر.

حال حاضردا صحبت بورژوا دموکراتیک حرکاتین عکسینه خالص کومونیست حرکاتی یاراتماق باره ده گیدیر. دلیل لر هر هانسی شکله باشه قاجور قیمت ویرمک، هر هانسی باشقا نتیجه لر چخارماق بیزیم ایچون یالنینز فلاکتلی عاقبت لر دوغور ایلر. (باخ؛ کومینترین ایکینجی کونقره سینین پروتوکوللاری، م. ۱۹۳۴، ص. ۱۸-۲۰. معلوم اولدوغو کیمی سلطانزاده نین بوتزیسی همین کونقره سده و. ای. لنین طرفیندن تنقید اولونموشدور. باخ؛ و. ای. لنین، اثرلری کلیاتی. ۴۱-نجی جلد، ص. ۴۵۷)

۱- کومونیست حرکاتین گورکملی خادملریندن بیری و. ای. لنین یاخین سلاحداشی. استاسووا دون و قافقاز کومونیست تشکیلاتلارینین ثولکه مشاوره- سینده ایران انقلابچیلارینین ایشینده یارانان چتین لیکلری و اکفم کداکی اختلافلاری گوستره رک دیپردی: «بورادا هم قافقاز بیروسوداخلینده، هم ده ایران کومپارتیاسینین مکنماینده لر آراسیندا اختلاف میدانا چخمیشدیر. بو اختلافین نتیجه سینده ایسه ایران انقلابی ئوزونون گیتمه لی اولدوغو یول ایله ایره لی لیه بیلمه دی.

بیزیم گنج یولداشلاریمیز فئودال قورولوشونون حکم سودوگو بیر ثولکه ده خالص کومونیزم قورماق خیالینا آلوده اولموشلار. اورادا انقلابی حرکاتی نیندن تشکیل ایتمک، اونون بینوره سینى محض کنده، کندیلر آراسیندا ایشلکمکه محکم لندیرمک لازم گلدی. بوایش البته، سوووت روسیه سینده آپاریلان ایشدن تامامیله فرقنه جگکدیر، بعضی یولداشلار (ایراندشس) کندیللرین وضعیتیه حاکم اولدوقلارینى اونلارا آیدینلاشدیرماق ایچون ایضاحات ایشی آپاریردی لار. همین یولداشلار محض بو مقصدله، کندیللر ملکه دارلارا (بهره بابتیندن-شس) دو یو

گیلان جمهوری حکومتینین داخله وزیر میرزه محمدی

گیلان انقلابچیلاری آراسیندا مقالیه باغلاماق و احسان‌اله‌خانلا کوچ‌خانلی باریشلیرماق مقصدی ایله حیدر عمو اوغلونون خالوقربانلا گوروشلری کچریلیر. حیدر عمو اوغلو گیلان مئشه‌لرینده، رشتین یاخینلیغیندا یرلشن و کوچ‌خانین اقامتگاهی اولان «فومن» قصبه‌سینه گیدیر.

بورادا ۱۹۲۱-نجی ایلین مه‌آیینین اوللرینده حیدر عمو اوغلونون واسطه-چیلیگی ایله احسان‌اله‌خانلا کوچ‌خانین گوروشو اولور و همین گوروش بیرگه فعالیت گوسترمک باره‌ده سازشله نتیجه‌لیر. بوتون طرفلرین امضالامیش اولدوغو بوسازش ۵ ماده و بیر تبصره‌دن عبارت ایدی. آشاغیدا همین سازشن پارچالار گتیریلیر:

«سازش»- بن اولینده قید اولونور که، ایرانین انقلابی قوه‌لرینی بیر-بیریندن آیری سالمیش اولان بو تفرقه ئولکه‌نین بوتون انقلاب خادملرینی دریندن کدر-لندیریر، چوخلو عذاب-اذیتلر چکمیش قدیم ایرانین اضطرابلارینین داهادا آغیرلا-شماسینا سبب اولور. زمانین طلبی و بوتون سیاسی شرایط بشریتین دشمنلرینه (امپریالیزم-ش.) و تهران حکومتینه قارشى مبارزه‌نی دوام‌ایتدیرمک و انقلاب بایراغینی ایرانین پایتختی اوزرینده اوجالتماق ایچون بوتون قوه و سعیلریمیزی

کتیرن زمان (بو اساسا گیلانا عاید دیروص محبت گیلان جمهوریتی حکومتی دوروندن کیدیر-ش.) کندیلرله باشا سالیردیلار که، ایندی قیرخ کبسه دیونون ۲۰-سی ملکه‌دارلار، ۲۰-سی ایسه کندلینین ئوزونه چاتمالیدیر. لکن کندیلرین بعضیسی کبسه‌لرین ۴۰-نی‌دا ملکه‌دارا ویریدی. بو کندیلر کهنه ملکه‌دارلارین بیندن حاکمیتی اله‌آلاجایندان و اوزمان ۲۰ کبسه‌دگیل، دهاچوخ دیوطلب‌ایده‌جکیندن قورخاراق بئله حرکت ایدیردیلر. (باخ: ولادیقافقازدا کچیریلن دن و قافقاز کومونیست تشکیلاتلارینین ئولکه مشاوره‌سی ۲۷-۲۹ اکتوبر ۱۹۲۰-نجی ایل، دولت نشریاتی، ۱۹۲۱-نجی ایل، ص. ۲۹)

سو. اک-پنین و سوووت دولتینین گورکملی خادمی. و. ای. لنینین سلاحداشلاریندان بیر اولان س. اورجونیکیدزده ایران کومونیست فرقه‌سینین ایشینده کی چتین لیکلر باره‌ده دانیشاراق دیمیشدیر: «...بویوک انگلر مناقشه-لردن سونرا نهایت، اورادا (ایران کومونیست فرقه‌سینده-ش.) حکم‌سورن داخلی چتین لیکلری آزادان قالدیرماق ممکن اولدو. حال‌حاضردا (۱۹۲۱-نجی ایلین ئوئ، آیینین اورتالاری-ش.) ایراندابیر کومونیست فرقه‌سی واردیر (باخ: کومونیست تشکیلاتلارینین بیرینجی زاقافقازیا قورولتایی (استنوقرافیک حسابات. تغلیس ۱۹ فوریه، ۱۹۲۲-نجی ایل، ر. ک. (ب) پ. م. ک قافقاز بیروسونون سیاسی حساباتی. س. اورجونیکیدزنین معروضه‌سی. ص ۳۵-۳۶)

ننیدن بیرلشدیرمگی بیزه حکم ایدیر. محض بونا گوره سورآیینین ۱۸-ده
(۱۹۲۱-نجی ایل مه آیینین ۵-ده) انقلابین منافعینی نظره آلاراق آشاغیداکى
ماده لردن عبارت حاضرکی صمیمی و حقیقی قارداشلیق سازشینی باغلادیق.

۱- آشاغیداکى ۵ نفردن: میرزه کوچک خان، حیدر عمو اوغلو، احسان اله خان،
خالوقربان و محمدی دن عبارت «ایران انقلاب کومیتة سی» یارادیلیب تصدیق اولونور.

۲- بوتون انقلابچیلارین بیرینجی وظیفه سی ساحللی قوه لری تشکیل ایدیب
موقعلری محکم لندیرمک دن، گیلان ولایتی نین شاه حکومتینین ایینه کچمه مه سی
ایچون وبو منطقه نی هجوم کاراکترلی مبارزه ایچون استفاده ایدیله بیلن بیردایاغا
چویرمک مقصدیله تدبیرلر گورمک دن عبارت دیر.

۳- روسیه، آذربایجان و گورجستان سوووت حکومتلری ایله دوستلوق
مناسبتلری یاراتماق و انکشاف ایتدیرمک.

۴- ایران انقلابی شرقین امپریالیزم ظلموندن آزادایدیلمه سی نامینه روسیه،
آذربایجان و گورجستان سوووت حکومتلرینین کومگینه ایدباغلاییر.

«ایرانین داخلی و سیاسی ایشلرینه هئچ بیر خارجی مداخله یه بول ویرمه مک»
باره ده کی ۵-نجی ماده نین ۱-نجی تبصره سینده خصوصاً بئله بیر شرط قید اولو-
نور دوکه، «بالنیز حیدر خانان، یرینده اولمادیغی زمان، سازشه گلن نه بو، نه ده
دیگر طرفه منسوب اولان شخصی ئوزیرینده قویماق حقوقو ویریلیر.

سونرا، ۱۹۲۰-نجی ایله ده انقلابی حرکاتی موفقیت سیزلیگه اوغرادان
شخصلری رشت و انزه لیدن اوزاقلادیرماق تکلیفی ایره لی سورولوردو.

۱۹۲۱-نجی ایل اوتون ۴-ده گیلاندا سوووت حاکمیتی اعلان ایدیلدی. ینی
حکومته کوچک خانان انقلابی کومیتة نین صدری و مالیه کومیساری وظیفه سی،
حیدر عمو اوغلو یا خارجی ایشلر کومیساری، خالوقربانا حربی ایشلر کومیساری.
میرزه محمدیه داخلی ایشلر کومیساری، سرخوشا عدلیه کومیساری وظیفه سی
تاپشیریلدی. (۱) بئله لیکله، ینی حاکمیتده ایران کومونیست فرقه سینده حیدر خان
تمثیل ایدیردی.

حیدر خانین رهبر اگی آلتیندا فرقه زحمتکشلر آراسیندا بویوک ایضاحات
ایشی آپاریر، شهرلرده تبلیغات منطقه لری، بویوک کندلرده قرائت کوشکلری
تشکیل ایدیردی؛ انزه یده ورشته انقلابی پیسملری تماشایا قویان آکتیوردسته-
لری یارادیلمیشدی؛ فاجلاسار، نمایشلر، میتینگلر کچیریرو بو ییغینجاقلاردا
فرقه نین سیاستی آیدینلاشدیریلیر، انگلیس امپریالیستلری و ایران ارتجاعچیلاری
افشا ایدیلیردی.

گیلان‌جمهوری‌سینین دولت نشانی

انقلابی کومیت هابئله صحیه، خلق معارفی، اجتماعی تامینات ساحه لرینده ده، بعضی تدبیرلر حیاتا کچیردی و کندیلیرلرین وضعیتینی یاخشیلادیرماق مقصدی ایله معین ایشلر گورمگه باشلادی. فتودال تورپاقلارینی کندیلر آراسیندا بولو-شدورمک ایشیلره مشغول اولان دسته یه حیدرعمواوغلو باشچیلیق ایدیردی. فرقه نین رهبرلیگی آلتیندا همکارلار اتفاقلاری یارادیلردی.

گیلان انقلابی حکومتی و شخص حیدرعمواوغلو ایران آذربایجانیندا گورکملی آزادلیق حرکاتی خادمی شیخ محمد خیابانی نین باشچیلیق ایتدیگی انقلابی حرکاتلا و خراساندا کی حرکاتین باشچیسى محمد تقی خان^(۱) ایله علاقه یاراتماق ایچون فرقه ایشچیلرینی تبریزه و باتشاق شهرلره یوللایردیلار.^(۲)

اک-ف-نین رهبرلیگی آلتیندا گیلاندا کناردادا (اردبیلده، سرابدا، تبریز اطرافیندا) (۳) کندلی اتفاقلاری تشکیل اولونموشدو.

انقلابی حکومتین ئوزونون نشانی (غربی) واریدی. (ایران گرینددکی شیر و گونشین بائش طرفینه تاج عوضینه اوراق و چکیج شکلی علاوه اولونموشدو). انقلابی حکومت ایران و اورتا آسیانین افسانه وی خلق قهرمانی-دمیرچی کاوه نی و اونون بایراغینی تجسم ایتدیرن پست تمبرلری ده بوراخماغا باشلامیشدی. گیلاندا زحمتکش خلقین وضعیتینی یاخشیلادیرماق ایچون فرقه نین رهبرلیگی آلتیندا گورولن تدبیرلرین ئولکه نین بوتون زحمتکش لرینه انقلابی لشدیرجی تاثیر واریدی.

بوتون بونلار ارتجاعچیلاری جدی تشویشه سالیردی. ارتجاعچیلار و اونلارین آرخاسیندا دوران امپریالیست دایره لری قورخوردولارکه، (۳) اوبیری ولایتلرین زحمتکش لری ده گیلان انقلابچیلارینین یولوايله کیرلر. بونا گورده اونلار ضد امپریالیست جبهه سی ایچریسینده ئوز فتنه-فسادلارینی ینه ده شدتلندیردیلر.

۱- تاسفکه، حیدرعمواوغلونون نماینده سی تبریزه خیابانی هلاک اولاندان و آذربایجاندا حرکات داغیلیدقان سونرا گلب چخابیلدی.

۲- خراساندا عین وضعیت باش ویردی.

۳- باخ: م. پاولوویچ-ین «ملتترین حیاتی» مجله سینده کی مقاله سی نمره ۱۵، (۱۱۲). ۲۰ ژوئییه ۱۹۲۱-نجی ایل.

۴- سپهر (مورخ الدوله) یازدیغی کیمی، «انگلیسلر بیر طرفدن مرکزی حکومتدن طرفدارلیق ایدیر، دیگر طرفدن آلداتما، یالان وعده لر و هددرله کوچ-خانین دوستلارینی اوندان آیریب تجرید ایدیر، بلله لیکلده ملی قودلر آراسینا نفاق سالیردیلار. م. سپهر، گوستریلن اثری. ص ۳۹.

کوچک خان و اونون اطرافیندا کی آدمالاردان عبارت اولان محیطایسه ارتجاعین فتنه-فسادلارینین کؤک سالماسی ایچون الویریشلی زمین ایدی.

احسان اله خانین تهرانا ئوزباشینا و موفقیت سیز یوروشوندن سونرا ایران ارتجاعی گیلاندا انقلابی یاتیریب بوغماق ایچون اووقت حربی وزیر اولان رضاخان سردار سپهین باشچیلیقی ایله بویوک قوشون حصه لری گوندردی. لاکن حیدر عمو اوغلو انقلابی قوشون دسته لریله شاه اوردولارینا قارشى دویوشه گیریپ اونلاری دایاندرماغا و نهایت ازمکه موفق اولو. (۱) بو حادثه گیلان انقلابی حکومتینین و شخصاً حیدر عمو اوغلونون نفوذونو داهادا آرتیردی.

گیلاندا انقلابی حرکاتی حربی قوه ایله بوغایلمه یین تهران ارتجاعچیلاری انقلابی داخلین داغیتماق ایچون فعالیت به باشلادیلار. (۲) هم حیدر خان همده کوچک خان ایله تانیشر اولان و وقتیله ایران انقلابیندا اشترک ایتمیش اولان بعضی آدمالاری (افجه ای، اردبیلی و باشقالاری کیمی مرتد لری) (۳) گیلانا گوندردیلر.

داخلی و خارجی ارتجاعین فتنه لری تزلیکله ضدامیریالیست جبهه ده ینین تفرقه یارانماسیله نتیجه لندی. تفرقه نین یارانماسیندا کوچک خانین ئوزونون غیر آردیجیلیقی و ایکی اوزلولو گوده بویوک رول اوینادی. او، حیدر خانین نفوذونون آرتماسیندان قورخور، اونون بوتون تدبیرلرینه شبهه ایله باخیردی. (۴) آرتیق بوزمان حیدر عمو اوغلونو محوایتمک مقصدی ایله سوء قصد حاضر لانمیشدی.

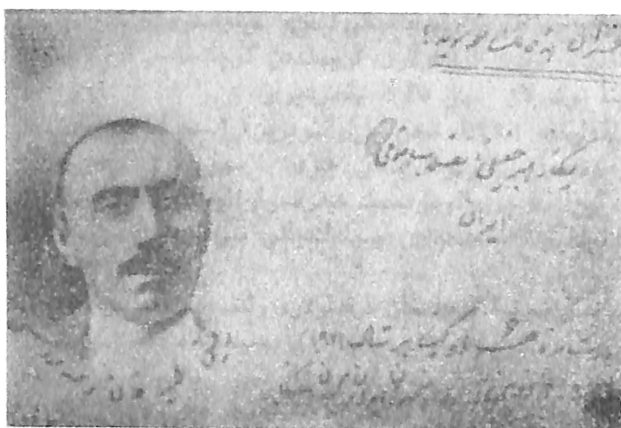
۲۹ سپتامبر ۱۹۲۱-نجی ایلده کوچک خانین یرلشدیگی «صومعه سرا» دا انقلابی کومیته نین نوبتی اجلاسی چاغیریلیمیشدی. بوزمان «رودسر» یاخینلیغیندا جبهه ده اولان احسان اله خاندان باشقا موقتی حکومتین بوتون عضولری: حیدر عمو- اوغلو، خالوقربان، محمدی، سرخوش و خالو کریم صومعه سرا یا گلیمشیدیلر. اونلار اجلاس کچیریلمه لی اولان اوتاقدان کوچک خانی گوزله ییردیلر. بوزمان آتش سسلری ایشیدیلدی و حکومت عضولری یرلشن ایو اودتوتوب یانماغا بائلادی. سرخوش دیری-دیری یاندى، خالوقربان، خالو کریم و حیدر عمو اوغلو پنجره دن توللانیپ، آتیش-آتیشا مشه یه طرف اوزاقلانیدیلار. تزلیکله خالوقربان و خالو کریم حیدر عمو اوغلو طرفدارلارینین و «عدالت» فرقه سینین موقعلری گوجلوا اولان انزه لییه گلیدیلر. یارالی اولان و مشه یوللارینی تانیما یان حیدر عمو اوغلو چوخ چتین لیکله رشت یاخینلیغیندا یرلشن پسیخان قصبه سینده کی کورپویه گلیب چخدی و بورادا

۱- «آذربایجان» مجله سی، نمره ۱۰، ص. ۴۳-۴۴، ۱۹۴۶-نجی ایل.

۲-ینه اورادا.

۳-ینه اورادا.

۴-ینه اورادا.

حیدر عمو اوغلونون قتلیندن سوئرا فرقه‌نین مرکزی کومیتہ‌سی طرفیندن خالق
آراسیندا یاییلان شکل

حسن خان کشته شده‌ای‌نین باشچیلیق ایتدیگی کوچک خان دسته‌سی طرفیندن توتولدو. کوچک خانین آداملاری حیدر عمو اوغلونو اسیر کیمی آپاراق اونون حبس ییرینی تیز-تیز دگیشدیریدیلر. اونلار حیدر خانین سایجاچوخ اولان دوستلاری اونو آزاد ایده بیلمه‌سینلر دییه بئله‌ایلدیردیلر. سونرا اونو کوچک خانین طرفدارلاریندان بیرى اولان معین‌الرعایانین الینه ویریرلر و حیدر عمو اوغلو خائنجه‌سینه ئولدو-رولور.

بیرچوخ مولقلرین قید ایتدیگی کیمی، حیدر عمو اوغلونون ئولورولمه‌سینده کوچک خان و اونون طرفدارلاری، اوجمله‌دن کوچک خانین کوره‌کنی، هابئله جنگلی حرکاتینا قوشولان آلمان قاوک مقصدیرلر.

بئله‌لیکله ۱۹۲۱-نجی ایل اوکتوبرین ۲۱-ده ایران خلقلرینین استعدادلی، لیاقتلی وقهرمان اوغللاریندان بیرى، سووه‌تئر ئولکه‌سینین صداقتلی دوستو، بین‌الملل‌چی-کومونیست حیدر عمو اوغلو ۴۲ یاشیندا انقلابی یارادیجیلیق وتشکیلاتچیلیق استعدادینین چیچک‌لندیگی بیردوره خائن و جلادلارالینده هلاک اولدو.

بوندان سونرا کوچک خان طرفدارلاری رشته‌هجوم‌ایدیب «عدالت» فرقه‌سینین مک بناسینی داغیدیب یاندیردیلر. کومونیست فرقه‌سینین بیرچوخ گورکملی خادم‌لرینی (نصراله‌شیخ‌افو، ارباب زاده‌نی و باشقالارینی) و فعال عضولرینی ئولوردرولر. جنگیلر حرکاتینین بعضی رهبرلری اوجمله‌دن احسان‌اله‌خان مهاجرت ایتمگه مجبور اولو، بعضیلری ایسه (اوجمله‌دن خالوقربان) شاه‌قوشونو طرفینه کچدیلر.

بوندان سونرا، ۱۹۲۱-نجی ایلین آخرلاریندا رضا خانین فرمانده‌لیگی آلتیندا شاه قوشونلاری رشتی‌توتدولارو کوچک خان دسته‌لرینی ازیب داغیتدیلر. کوچک خان ئوزو جنگله قاچدی و طالش داغلاری یاخینلیغیندا دونوب ئولدو. کوچک خانین جسدینی تاپان آداملار حکومتدن انعام‌آلماق مقصدیله اونون باشینی کسمیشدیلر. بئله‌لیکله ایراندا ملی‌آزادلیق حرکاتینین اوجاقلاری داغیدیلدی.

ایران خلقلرینین آزادلیق حرکاتینین شانلی قهرمانی حیدر عمو اوغلونون ئولوموندن چوخ‌ایللر کچمیشدیر. حیدر عمو اوغلو فاجعه‌لی صورتده هلاک‌اولان زمان اونون یالنیز ۴۲ یاشی وارایدی.

اگر حیدر عمو اوغلو هلاک‌ولماسایدی، ایران انقلابینین طالعی‌نین نجه‌اولاچاغی باره‌ده بیرسوز دیمک چتین‌دیر. اونون حیاتی‌انقلابی حادثه‌لرله دولقونلوق نقطه‌نظریندن ایران انقلابی حرکاتینین تاریخینده مثل‌سیر‌ایدی. البته، حیدر عمو

اوغلونون انقلابی فعالیتی تمامیه سلیس، سهوسیز و قصورسوز دگیلدی. لاکن اونون فعالیتین اساسا مارکسیست-لنینچی یولوايله تمامیه سراسر بیر شکله جریان ایتدیگینی گوسترمک لازمیر. چونکه او، ایران خلقلرینین داخلی و خارجی ارتجاعین ظلموندن آزاد ایدیللمه سی ایشینه همیشه حدسیر درجه ده مداخلتی اولموش و عمرونون آخرینا قدر بومقصدہ صادق قالمیشدیر.

حیدرعمواوغلو بوتون حیاتی بویو ئولکه ده اصلدموکراتیك قورولوشون یارادیلماسی اوغروندا مبارزه آپارمیشدی. چونکه، او، یالنیز بئله بیر قورولو-شون-استثمارسیز و ظلمسوز بیرقورولوشون وطنی تام استقلالیتہ و سعادتہ چاتدیراجاغینی بیلیرو بونادرین اینام بسله ییردی.

حیدرعمواوغلونون هلاک اولماسینا باخمایاراق، اونون، اوغروندا مبارزه آپاردیغی و شرفلی حیاتی قریبان ویردیگی مقدسرایشی متین انقلابچینین سلاحد-ا-شلاری عزمه دوام ایتدیریرلر؛ حیدرعمواوغلونون شانلی آدی ایسه زحمتکشلرین امپریالیزم و ارتجاع ظلموندن آزاد ایدیللمه سی ایده یالارینا صادق اولان بوتون انسانلارین اوره گینده یاشاییر و شمه سیز بوایده یالار غالب گله جکدیر.

حیدر عمو او غلویا حصر اولو نوموش شعرلردن

مشروطه انقلابی ایللرینده و اوکئوردان سونراکی آزادلیق حرکاتی دورونده خاق طرفیندن . حیدر عمو او غلونون انقلابی شجاعتینی، زحمتکیشلرین منافی یولونداکی نجیب عملرینی ترنم ایدن و بو آزادلیق قهرمانینا درین خلق محبتینی افاده ایدن بیرچوخ صمیمی شعرلر سویلنمیشدیر. ایندیه قنر دیلدن—دیله گزن بو شعرلردن ایکسینی درج ایدیریک.

تبریزدن مرند امانت گیتی

اوبومبی حیدرخان تهیه ایتدی (۱)

بوایکی مصراع مرندده استبداد قوه لرینین تبریز اوزرینه هجومونو حاضرلایان مرتجع فئودال شجاع نظامین و دیگر ارتجاع باشچیلارینین حیدرخان طرفیندن حاضرلانا و «امانت» — هدییه عنوانیله مرند گوندریان بومب واسطه سیله ئولدورولمه سی مناسبتیله دییلن شعرین بیرینجی بیتیدیر. (شعرین قالان مصراعلاری الهه دگیلدیر.) بو شعرده حیدر عمو او غلونون حربی مهارتی و انقلابی رشادتی وصف اولونور، بو حادثه مشروطه چیلرین مهم غلبه سی کیمی ترنم ایدیلیر، خلقین سئوینجی و حیدرخانا نسبت متتدارلیقی افاده اولونوردو.

خویلولارا قرار قویا؛	عمو او غلو گلدی خویا،
یا شاسین گوزل عمو او غلو	یتیم لرین قارنی دویا.
تومار و یریب بوز آتینا؛	عمو او غلو مینیب فایتونا،
یا شاسین گوزل عمو او غلو	چورک ینیب یوز آلتونا.
گلیر مجاهد دسته سی؛	راستا بازارین راستاسی،
یا شاسین گوزل عمو او غلو	عمو او غلو دور سرکرده سی.

۱-م. عافیت «سردار ملی ستارخان» ۱۳۴۷ (۱۹۶۸) ص ۱۰۳؛
 صمد بهرنگی، مجموعه مقاله ها، چاپ اول، تیرماه ۱۳۴۸ (۱۹۶۹) تبریز.
 ص ۲۲-۲۳.

بقال-بازار چراغ قویلو
هربرایشه قانون قویلو

کاسبلارین قارنی دویلو
یاشاسین گوزل عمواغلو(۱)

همین‌تهر ایسه عکسرانقلابی فتودال قولوردسته‌لرینین خوی‌اوزرینه اوللوغو زمان شهرده امنیت و آسایش یاراتماسی، زحمتکش‌لرین خیرینه اوزاقین ایتیلگی وقت‌واو، خوی‌شهرینین مشروطه‌چیلر طرفیندن تعیین ایلیلمش‌حاکمی اوللوغو زمان شهرده امنیت و آسایش یاراتماسی، زحمتکش‌لرین خیرینه اوزاقین قیمتینی ثابت‌لشدیرمه‌سی، آبادلیق، معارف، صحیه‌ساحه‌سینده بیرسیرا مهم تدبیرلر گورمه‌سی مناسب‌تیله خلق‌طرفیندن قوشولموشلور.

ابولقاسم لاهوتی

مرگ مرد انقلابی

سپاه شاه درسمت جنوب جاده تهران،
قشون ملی‌اندر شهر رشت و جنگل گیلان،
یکی‌مامور سلطان، دیگری محکوم کوچک‌خان
یکی اردوی تاج‌ودیگری فرمانبر اعیان.
فقط بهر نجات کارگر، آزادی دهقان
بداندر داخل اردوی دوم هیئتی پنهان.
شه‌ثانی رئیس لشکر «ملی» خبر شد زان
بخود گفت: الحذر! این‌از برای من خطر دارد!

همین‌مانده که همراه دهاتی‌های خرگرم،
پسر از این شان‌وشهرت فعله‌بی پاوسرگرم،
ندارم کار دیگر غیر از اینکه کارگر گرم،
پسر از آقائی وفرمانروائی رنجبر گرم؟
نه! من باید که در تاریخ این‌دوران سمرگرم،
درایران شخص‌اول، شاه باتاج و کمر گرم.

۱-ینه‌اورادا.

اگر همدست مشتی مردم بی سیم وزر گردم،
سر این جاه و جلال و دولت و شوکت چه خواهد شد؟

«برادر کارما سخت است و دشمن گشته زور آور،
قوای تازه ای باید فرستادن به هر سنگر
بیا، تاشور بنمائیم بهر نقشه ای بهتر
بقزاقان شناسانیم خود را دفعه دیگر
که تا دانند زور انقلابیون نام آور...»
مدیر اجتماعیون چو خواند این نامه سرتاسر
بجست از جا چو اسپندی که بجهد از سراخگر،
رفیقان را نمود آگاه، پس بافتوی اکثر،
بدیدار رئیس لشکر «ملی» شتابان شد.

— تو میگوئی که این کشور بچنگال بلا افتد؟
تو میخواهی که این کشتی بگرداب فنا افتد؟
وطن در زیر پای کارگرهای گدا افتد؟
امور مملکت در دست مشتی اشقیا افتد؟
سپس هر خاندان آبرومندی زیبا افتد؟
بود هر آدم با استخوانی بینوا افتد...؟
نکو تر آنکه سراز جسم امثال شما افتد! —
خطاب صدر «ملیون» بصدر اجتماعیون

به او حیرت عمو اوغلی داد پاسخ بالبی خندان،
که نبود این چنین افکار پستی لایق انسان.
زرنج فعله و دهقان جهان گردیده آبادان،
نه ملت است و نه ایران بدون فعله و دهقان،
از این بگذشته، ما امروز در جنگیم با سلطان.
چو دشمن روبرو باشد، عنان زین فتنه برگردان
و گرنه شاه خواهد گشت فاتح اندرین میدان...!
میان آن دو تن این گفتگوها بود تائب شد.

ز حبس پیشوای خود قوای اجتماعیون
پریشان بود و دشمن شاد از این کردار ناموزون.
از این روطالع اردوی دولت گشت روز افزون.

سپاه شاهرو در حمله از کهنسار و از هامون،
 شبی تاریک و باد سردی و بوران ز حد بیرون،
 بزدان حال حیدر زین میاهو بود دیگرگون،
 دلش پیش رقیقان، چشمش از زور غضب پر خون،
 دودستش محکم از پس بسته و زنجیر در گردن.

در آن تاریکی شب هیتی وارد بزدان شد،
 سپس برقی بزد کبریتی و شمعی فروزان شد،
 پیشش اهل زندان صدر «ملیون» نمایان شد،
 سخن کوتاه، حیدر با رقیقان تیره باران شد...
 چو در خون جسم پاک او براه توده غلطان شد،
 غم جاننش نبند، در غصه مزدور و دهقان شد،
 فقیر از رنگ خون از چشم او هر رنگ پنهان شد،
 زمین خون، آسمان خون، دشت و کوه و شهر و جنگل خون،
 بخود میگفت: حق رنجبر اثبات خواهد شد،
 بمکتب رفته و دارای معلومات خواهد شد،
 رهائز قید کفر و دین و موهومات خواهد شد،
 خلاص از زجر و بند و حبس و تضییقات خواهد شد،
 بضد اغنیا داخل بتشکیلات خواهد شد،
 وزیر از اسب چون پیل افتد و شهمات خواهد شد،
 قوای کارگر حاکم بموجودات خواهد شد،
 یقینا داس و چکش و ارث تاج و نگین گردد!

ز بس خون رفت از جسمش، جهان شکل دگر دیدی:
 زمین در لرزش و افلاک را آسمه سر دیدی،
 پس هر برقی افواج صف کارگر دیدی،
 اساس ظلم و استثمار را زیر و زبر دیدی،
 بساط پادشاهی زیر پای رنجبر دیدی،
 در آن دم جان شیرینش که این نقش و صورت دیدی،
 برون شد از دهانش با صدای... زنده... باد... آزا...

۱- بو شعر ۱۹۲۴- نجو ایله ده یان یلمیشدیر. (ابوالقاسم لاهوتی) «سرودهای آزادی و صلاح»، مسکو، ۱۹۵۴، ص ۱۲۳-۱۲۹).

انقلابچینن ئولومی

چکییدیر صف شاه اوردوسو جنوب سمتینده تهراند،
دایانمیش «لشکرملی» اوگون رشتایله گیلاند،
بیری مامور سلطانیدیر، بیری محکوم کوچکان،
بیری تاج اوردوسو، اولدیگری فرمانبر اعیان.
ققط، آزادلیغا چخسین، دییه—هم فعله ودهقان
ایکینجی اردودا چوخ محتشم بیرقوه وار پنهان!
رئیسر «لشکرملی» خبردار اوللو چون اوندان
دوشونلو، سویله دی:
بوندان منه آنجاق خطر واردیر!

روادیرمی اولام هئج، آنلاماز کندلیله همدم من؟
نصیبیم فعله لیک اولسون منیم بیر عمر زحمتدن؟
اولوم بیررنجبر، من ال چکیم بو شان شهرتدن؟
اولوم بیرکارگر آنجاق، دوشوم هریرده حرمتدن؟
یوخ، اولماز! من گرک قادر اولوم تاریخ دوراند،
کمرلی، تاجلی بیرشاه اولوم بوملک ایراند!
—بوزرسیز، سیم سیز خلق ایله البیر اوللوغوم آندا
نولار جاه وجلالیم، دولتیم، هم شوکتیم، شانیم؟

—«برادر، ایش آغیردیر چوخ، بوگونلر گوجلنیب دشمن،
گرک ییز تازه قوه گوندرك تزیلکه هر یئردن.
ینی بیر نقشه چکمک و قتیدیر، گل، سن ائشیت مندن،
قازاقلار ضربه میزله پایمال اولسون گرک بیردن،
بیلینسین تاکه سارسیلماز جهاندا انقلابیون!..»

مدیر اجتماعیون بو گرچک نامه نی گورچک،
یریندن داشلانر سردن اود اوستونده اوزریکتک،

یغیر اطرافینا ئوز دوستلارین آگاه ایدیر. سونرا
دیر: سرلشگر «ملینی» گورمگچین شتاب ایتمک.

—سنین سعین بودور، ئولکه، بلایه مبتلا اولسون؟
دوشوب گردابه کشتیمیز، بوطوفاندا فنا اولسون؟
وطن ملکینده حاکم کارگر اولسون— گدا اولسون؟
امور مملکتده مقتدرلر اشقیا اولسون؟
بوایشدن سونرا آنجاق «مقتدرلر» بینوا اولسون؟
کبارلار ویرسین الدن اختیارین بی حیا اولسون؟
بو اولماز! یاخشیدیر باشیز بدنن تیزجدا اولسون!
«خطاب صدر «سلیون» به صدر اجتماعیون»

سوزوب اطرافنی بیر آنلیق، تبسم ایتدی حیدرخان.
دیدى:— آلقاق فکرارله اویوشماز هیچ زمان انسان.
ایدیدیر فعله ودهقان بوتون دنیانی آبادان!
اگر یوخدورسا اونلار، بیل، نه ملت وار، نه دده ایران.
دویوش میدانیدیر ایندی، بیزیمله چارپیشیر سلطان،
بولار افسانه دیر آنجاق، دورو بدور اوز— اوزه دشمن.
وگر نه شاه اولار فاتح، اولار آمالیمیز ویران!
بو صحبتلر دوام ایتدی که آخشام اولدو، گون باتدی!

دوشور زندانه حیدرخان، قورور چون حبله استبداد
قوای اجتماعیون پریشان اولدو، دشمن شاد.
بوایشدن پوسقودا یاتمیشر قودوزلار باخبر اولدو،
نه نشه اردوسو هر بیر طرفدن حمله ور اولدو.

گیجه ظلمت، اسیریملر، آنیدیدیر حدینى طوفان،
خیالا غرق اولوب آنجاق اودم محبسه حیدرخان .
اورهك، دوستلاریانیندا، گوزلرینده اود، آلوپارلار،
آغیر زنجیر گردنده، دالیندا باغلیدیر قوللار!

اودم ظلمتلی محبسه غفیلدن شمع اودلاندی،
سکوتا غرق اولان زندان بیر آن ایچره ایشیق لاندی.

گورونڊو صدر «مليون» -
 توتوبدور گوزلرين آل قان!
 نهايت، دوستلاريله گولله لندی يولداش حيدر خان!

مقدس مسلک اوغروندا اولارکن قانينا غلطان
 دیدی: - آزاد اولاغمدن گرک مزدوراييله دهقان!
 گوزونده پارلايير آل رنگ.
 بوتون رنگلر اولور پنهان.
 اولور بئرقان، اولور گوی قان.
 بوتون داغلار، شهرلر قان!

ديير:- اثبات اولار دنيا دا حق رنجبر بيرگون،
 ايديب کسب کمال آنجاق اولارلار باخير بيرگون،
 آتيب دين و خرافاتي اولارلار قيددن آزاد،
 بومجبدن، مشقتدن جهاندا قالماز هئچ بير آء.
 دويارلار آرخادير چون اولارلا قدرتملي تشکيلات!
 وزير آتدان دوشرفيل تک، بيترايشلر، اولارشه مات.
 اولار دنيا يا حاکم کارگر آنجاق،
 يقينيم وار!

آخير جسميندن هي آل قان،
 گوزونده جانلانير عالم:
 سمالار تيره يير،
 يئر تيره يير،
 افلاک اولوب برهم!
 گليبدير اهتزازه هر طرفده قانلي بايراقلار،
 گورور هر بايراق آردينجا کئچن صفرده حشمت وار،
 اولوب زيرو زير هر بيرده استعمارو استبداد،
 ايديبدير کارگر بنياد ظلمي زوراييله برباد!
 گئچيرير صحنه تک چون گوز ئونوندن
 صف به صف بونلار،
 وقاراييله ديير آخرنفسده:
 زنده... باد... آزاد...

شعري ترجمه ايدن. ۱. جعفر پور

تکنیکی رداکتورو و مسیحی: م. و. افخمی

۵۱۴

علی شیری

طرح: نیکو

انتشارات یاشار

بہاء ۶۰ ریال